

A CSÍKSOMLYÓI R. KATH.
TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZET

TÖRTÉNETE.

ÖTVEN ÉVES JUBILEUMI
ÜNNEPÉLYE ALKALMÁBÓL

IRTA:
KARÁCSONY JÓZSEF
□ TANÍTÓKÉPZŐI IGAZGATÓ. □

NYOMATOTT SZVOBODA JÓZSEF KÖNYV-
NYOMDÁJÁBAN CSÍKSZEREDÁBAN, 1909.

A CSÍKSOMLYÓI RÓM. KATH.
TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZET

TÖRTÉNETE.

ÖTVEN ÉVES JUBILEUMI
ÜNNEPÉLYE ALKALMÁBÓL

———— ÍRTA: ————
KARÁCSONY JÓZSEF
ooo TANÍTÓKÉPZŐI IGÁZGATÓ. ooo

NYOMATOTT SZVOBODA JÓZSEF KÖNYVSAJTÓJÁN
CSÍKSZEREDÁBAN, 1909.

NAGYMÉLTÓSÁGI ÉS FŐTISZTELENDŐ

SZÉKHELYI

GRÓF MAJLÁTH GUSZTÁV KÁROLY

Isten és az apostoli szentszék kegyelméből erdélyi püspök, v. b. t. t.,
a magyar főrendiház örökös tagja, a hittudományok tudora, az erdélyi
összes róm. kath. iskolák és nevelő intézetek legfőbb igazgatója, az
erdélyi róm. kath. státus és igazgatótanács elnöke, stb. úrnak

Fiúi hódolata jeléül ajánlja

A SZERZŐ.

Előszó.

Mielőtt tanítóképző-intézetünket Isten mindenható kegyelme az ötvenedik év határpontján keresztül vezetve a második félszázad hajnalára felvirrasztaná és egy jövő tanügyi misszió ígérlet földjét megmutatná neki s mielőtt, mint egyfövényóra az ötévtenednek utolsó homokszemét is lehullatná, hogy új készlettel ellátva kezdje tovább mérni a muló időt: tisztelettel teszem le a nemzeti nevelésügyért lelkesedni kész és az érdemes mult iránt érdeklődő tanügyi művelt társadalom kezébe intézetünk történelmét e szerény könyvben. A legjobb akarattal törekedtem hosszas kutatás mellett rámutatni intézetünk messze kiható ötvenéves munkásságára és arra is, hogy — habár a népnevelés védszellemé a sok nemzeti balszerencse és a nemzeti létért való titáni küzdelmek bús korszakában egy időre látszólag honunkban több helyen visszavomult, — mégis a püspöki székről e bérces és völgyes Erdélyben a tizenkilencedik század közepén a népnevelést: e régi nemzeti árvát a népszerűség és kultúra sugaraival az erdélyi eggházfejedelmek akkor ragyogják körül a legideálisabb magyar nemzeti szellemben, mikor az idegen érzést és szellemet kísérlik meg magyar intézményeinkbe és iskoláink falai közé beerőszakolni a nemzet ellenei. E kísérletet acél-mellel fogta ki intézetünk. Törekedtem arra is rámutatni, hogy hazánk keleti végpontján fajmagyar intézetünk a legfontosabb nemzeti missziónak áldozta átélte ötven évét, a legföltékenyebb nemzeti kincseket őrizte meg a jövődönök: terjesztette, erősítette a legelső nemzeti érdeket, a tántoríthatatlan vallásos és hazafias érzelmet főképpen idegenek soraiban s mindezekben hosszas és nagy küzdelmei árán vívta ki győzelmét. Céлом volt továbbá ezen igénytelen lapokkal az is, hogy a jelenlegi és a széles tanügyi társadalomban élő, volt növendékeinket még erősebb szeretettel kapcsoljam a hon érdekeihez és az anyaintézet eddigi szelleméhez s őket rendületlen egyházi és honfiai tevékenységre buzdítsam továbbra is, midőn látják, hogy az alma mater jubilál és a hazának egyik apostoli erejévé küzdötte fel magát.

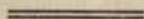
Csiksomlyó, 1909. május hó.

A szerző.

TARTALOM.

	Lap
Dr. Haynald Lajos erdélyi püspök	1
Az intézet alapítása és megnyitása	3—15
I. Az intézet történelme kétévfolyamos korában	16
1. <i>Szellemi ügyek</i>	16
Dr. Fogarassy Mihály erdélyi püspök	24. 94—99
Az első póttanfolyam	24—27
Simon Jukundián igazgató és a tanári testület	28
Az első tanterv életbeléptetése	31
A tanulók létszáma	41
Tanképesítő vizsgálatot tett tanítók névsora 1860—1874.	42
2. <i>Anyagi ügyek</i>	44
Az iskolák pénzalapja, állami és püspöki segélyek, tanári fizetések, felszerelések	44—51
II. Az intézet történelme háromévfolyamos korában	51
1. <i>Szellemi ügyek</i>	51
Tanári létszám, óraterv, III. évfolyam, tanulmányi alap	52—54
A második póttanfolyam	55—57
Vizsgálatok	59. 73—76
Lönbárt Ferenc erdélyi püspök	61. 96
Internátus	66
Földes József igazgató	64. 77
A tanulók létszáma	82
Az intézet főhatósága és tanárai 1873—1898.	83
Tanképesítő vizsgálatot tett tanítók névsora 1874—1898.	84—89
2. <i>Anyagi ügyek</i> , vegyesek. Az intézet új elhelyezése, költség kimutatás. Tanári fizetések, új tanári állás szervezése, gazdaságtan, felszerelés és internátus	89—102
III. Az intézet történelme négyévfolyamos korában	103
1. <i>Az intézet szellemi fejlődése</i>	103
A IV. évfolyam megnyitása	103—107
A gyakorló-iskola szervezése	106—109
Az intézet autonómikus vezetése a Státussal	109
Az intézet ügye a Státusgyűlés előtt	113. 136
Az intézet működése, új tanterv	115—116. 119

	Lap
Új tanári állások szervezése	109, 113, 115, 117, 120, 127
A gazdaságtan tanításának újjászervezése	123, 124
A gyakorlati kiképzés újjászervezése	124, 125
Gergely Ignác főtanfelügyelő	104, 128
Kovács Lajos főtanfelügyelő	128
Államszegély	113, 114, 128—148
Alapítványok	132
A tanulók létszáma 1898—1909.	150
A végzett tanítók névsora 1898—1909.	151
A tanárok névsora	154
A növendékek névsora 1909-ben	155—156
Vallási élet, Gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök	156
Tanári kar és működési köre 1908/1909.	161—166
Kántorképzés, kántori oklevelet nyertek	166—170
2. Az intézet anyagi fejlődése és vegyes ügyei 1898-tól	170
Tanári fizetések, pénzalapok, az 50 éves jub. ünnepély műsora 184-188	

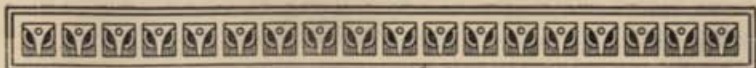

DR. HAYNALD LAJOS

erdélyi püspök (1852—1864).

A tanítóképző és főelemi iskola alapítója.

A CSÍKSOMLYÓI RÓM. KATH. TANITÓKÉPZŐ TÖRTÉNELME.

— — — — —

Alapítása és megnyitása.

A csíksomlyói róm. kath. tanítóképző-intézet alapításának és kulturális áldásos működésének a folyó tanév október 4-én 50-ik esztendejét töltötte be. Intézetünk félszázad óta nevel, képez tanítókat és kántorokat. Az első évtized alatt ezen intézet nemcsak a Székelyföldnek, hanem Erdély legtöbb vármegyéjének s a követő évtizedek alatt magyar hazánk igen nagy részének, sőt Bukovinának és Romániának is nem kis százalékban adott tanítókat.

Ifjúsága székely, tősgyökeres erős magyar kezdet óta; gondolkozását és tüzes érzelmi körét a kath. világegyház örökké élő és diadalt arató eszmeláncolata töltötte be; szívében a honszeretetet szent tüze lángolt és világította meg lelkének minden szellemi erőit és melegítette meg azt az állást, melyet elfoglalt, lelkesítette azt a népet, az iskolák azon ifjú seregét, melynek nevelése a végtelen Bölcsesség kegyelméből rá volt bízva.

A fejlődés elméletének és gyakorlatának, a kulturális kutatásnak ezen kíváncsi korszakában ismerjük meg e történelme menetén az 50 esztendős multnak azon vallásos és hazafias mozgató okait, melyek intézetünk alapítását az időből kitörő kényszerrel égető létkérdéssé tették; kutassuk ki a levéltári okmányokból az alapítás tényezőit, viszonyait, a kor sajátosságát, hogy ezek eleven hatása alatt becsülni, szeretni képe-

sek legyünk ezt az intézetet, hogy a bámulat megkapó fenséges érzelmével adózzunk azon történelmi nagy egyházfejedelemnek, kinek szellemében az alapítás gondolatata megvillant és akarata vaserejében az eszme megtestesült s szívében az adakozás, a nagylelkű áldozatkészség tüzet fogott.

A kegyelet, a megörökített emlékezet nemes érzelmével emlegessük és őrizzük meg mindazoknak dicső nevét, kik az alapító mellé csatlakoztak, vele egy uton haladtak és a hosszú küzdelemre elinduló intézetet 50 éves pályáján az örömben osztozó, a csüggedésben felemelő őrszemekkel kísérték, lankadásaiban erősítették, áldozataikkal az ötven éves működés tiszteletreméltó babérkoszoruját homlokára megfonták.

Az 1854-ik évben a csiksomlyói róm. kath. kis gimnázium tanári testülete felir az erdélyi püspökhöz: dr. Haynald Lajos főpásztorhoz, hogy a kis gimnáziumot egészítse ki teljes gimnáziummá. A felirat nem hozza meg a várt eredményt. A kérdést a testület nem engedte pihenni. Újból felir 1857. január 20-án egy klasszikus, vallásos és hazafias, a székely nép fiainak szeretetétől égő memorándumban.

Ezen memorándumra küldi dr. Haynald püspök válaszképpen azt a híres dekretumot, melyben a történelem előtt megjelenik a tanítóképző és az elemi iskola eszméje. Válaszából a következő vonatkozó részt idézem: „Csiksomlyóra igen is főgimnázium kell, mint ezt a tanári testület óhajtja és kéri; de oda még egy iskola — tanítóképezde is szükségeltetik, kell egy jól szervezett normális iskola is. E három a legelső szükség“. ¹⁾ A püspök aggodalmát fejezi ki, hogy a költségeket honnan állítsa elé. „A székely nép szegény, írja dr. Haynald püspök, nyilvános alap nincs“.

¹⁾ A csiksomlyói róm. kath. főgimn. Értékesítője 1896. 78. 84. l.

Február 4-én a kerületi esperesekhez körrendeletet intéz, kifejti a nevezett három iskolára vonatkozó terveit és indokolja ezen iskolák felállításának elodázhatlan szükségességét. „A székely népnek, ha az egyházi és állami közhivatalokban nevének régi dicsőségét méltán hordozó fiukat, hű és okszerűleg munkás honpolgárokat és egy vallásosságában boldog nemzedéket nevelni akar, az egyház által táplált és szentesített tudományosság és műveltség mezején is jeleskednie kell.“¹⁾ „Ezt tanintézetek által érheti el. Ily intézetek:

1. egy nyolcosztályú teljes középtanoda;
2. egy jól rendezett oskola-tanítóképezde; és
3. egy képezdével szoros kapcsolatban álló négy osztályú elemi iskola.

Szüksége van a kath. székely népnek a nyolcosztályú főgimnáziumra, hogy a székely ifjuságot az állami hivatalokra kellőleg előkészítse, az erdélyi papságra és szerzetes rendekbe való felvételre kiképezze.“²⁾

„Szükségtek van, írja továbbá, oskola-tanítói képezdére. Népinevelést hallotok, kedves fiaim, mindenfelől hangoztatni. Ez volt az egyháznak ősrégi óhajtása és törekvése. De a népinevelésnek tényezői a tanítók, kiknek, hogy tanithassanak, tanulniok; hogy másokat képezhessenek, képeztetniök kell. A tanítók kiképeztetését az eddigi harangozói és tanítósegédi rendszer által kellőleg elérni nem lehet. Segíteni kell a dolgon. Segítve lesz pedig az oskola-tanítói képezde által, melynek mielőbbi felállítását irántatoki atyai gondoskodásából maga a cs. kir. magas kormány is újabb időben ajánlotta“.

„Szükségtek van egy képezdével kapcsolatban álló négyosztályú elemi oskolára, melyben a képezdei

^{1, 2)} U. o. 84., 85., 86. lapokon.

tanulók gyakorlatilag tanulhassák a helyes oktatás rendszerét és melyben gyermekeitek a középtanodái tanulmányokra kellőleg előkészítettessenek. Ha szerencsésen működő felgimnáziumot és képezdét óhajtunk, a jól rendezett elemi iskolát nélkülözni nem lehet".¹⁾ Végül ezen 3 tanintézet helyéül Csíksomlyót jelöli meg Haynald püspök, mely a kath. egyház klasszikus földje s melyhez a székely nép vallásos emlékezetének legszebbjei kötvék.

Egyuttal a költségeket is megjelöli: a főgimnázium 4 felső osztálya részére évi 4240 p. forintot;
 a tanítóképezde részére 1200 p. forintot;
 s az elemi iskola részére 1200 p. forintot;
 összesen mintegy 6700 p. forintot, melynek biztosítására 134.000 pengőforintnyi tőkére lesz szükség.

Pénzalapok nem lévén, adakozásra szólítja fel a székely népet és papságot és a hon áldozni kész minden fiát. A püspök minden begyülő 10 forintra kilátásba helyezi a 11-ik frtot, minden tizezerre az egy ezret s a 120.000-re 12.000-et. Ezt a felhívást nagy lelkesedéssel fogadta a papság és nép. 1857. pünkösdi napjától számítva egy fél év alatt 60.000 frtot; 1858. őszéig 95.548 frtot 12¹/₂ krajcárt ajánlotta'k fel; ebből befolyt készpénz 32.586 frt. 12 kr.

Az adakozók nevét ki-ki olvashatja a levéltárunkban őrzött: „A csíksomlyói kath. tanodaalap állása 1858-iki szentmihály hóban“ című terjedelmes kimutatásban, melyet a begyült pénz kezelésére kinevezett csíksomlyói tanoda alapkezelő püspöki bizottmány nyomtatott ki 1858. szentmihály hó 18-án ezen címmel: „*A csíksomlyói első erdélyi katolikus magyar Tanítóképezdének Fölséges Apostoli fejedelmünk 1858. évi dicső névnapján, mindszent*

¹⁾ U. o. 86., 87., 88. l.

hó 4-én történt ünnepélyes megnyitása alkalmával a csíksomlyói Főgimn., Tanítóképezde, és rendes főelemi iskola pénzalapját kezelő püsp. bizottmánynak benyújtott jelentése“. (8 tag aláírva).

Magyarhonból begyűlt	7175	frt	—	kr.
Alsófejérvári esperesi kerületből	4485	„	40	„
Miklósvári-sepsi esperesi kerületből	1609	„	44	„
Szeben—Fogaras esperesi kerületből	237	„	—	„
Alcsik- és kászoni esperesi kerületből	16370	„	40	„
Felcsiki esperesi kerületből	22463	„	35	„
Erzsébetvárosi esperesi kerületből	200	„	—	„
Gyergyói esperesi kerületből	7652	„	22	„
Hunyadi esperesi kerületből	654	„	30	„
Kézdi—orbai esperesi kerületből	8911	„	37	„
Kolozs-dob. esperesi kerületből	5101	„	56	„
Küküllői esperesi kerületből	1410	„	—	„
Marosi esperesi kerületből	4905	„	48 ¹ / ₂	„
Torda-Aranyosi esperesi kerületből	554	„	30	„
Udvarhelyi esperesi kerületből	1818	„	30	„
Dr Haynald Lajos erd. püspök	12000	„	—	„
Összesen	95548	frt	12 ¹ / ₂	kr.

A püspöki bizottmány könnyeket fakasztó költői himnuszban zeng hálát a buzgó adakozóknak; álljon itt csak egy-két idézet az elégikus hangú hálairatból: „Dicső nevű Jótevők! Bérces honunk, minden tájain, hol csak székely él, őszinte érzelemmel dobog felétek a szív. Egy nemzet mond hálát nektek honunk fényes nevű nagyjai, kik a nyomorokkal küzdő székely nép jövője által érdekeltelve, nem sajnáltatok filléreiteket nyújtani. A Kárpátok keleti végén büszkén emelkedő Hargita ormai a háladatosság nemes szózatját hangoztatják felétek, szép testvérhon dicső fiai, kik a nemzet boldogabb jövőjét szíveteken hordva legelsők léptetek annak jótevői sorába; az ősz atyák,

jámbor szülők és serdülő nemzedék mondanak szíves köszönetet nektek, nemes községek, mert... e pártfogásnak tiszteletreméltó forrása nem volt más, mint a birodalom keleti véghatárán a hitnek, trónnak és nemzetiségnek egy minden vihar és viszályal dacoló védbástyát emelni ama nép szellemében, melynek ősei minden parányiságuk mellett is történeti fényű emléken vívták ki a csaták vérzivatarjai között a vitéz harcos nevét“.¹⁾

Amint megtudta Haynald püspök, hogy az adományozás megindult örvendetesen biztató reménnyel, az alig egy félév alatt felajánlott 60000 frt. összeg láttára 1857. őszén elhatározza, hogy még november 1-én megnyitja a gimn. V. osztályát és megkezdí a képezdei oktatást. A gimn. tanári testület az V. osztály számára tantermet jelölt ki az épületben s így 1857. év őszén az V. gimn. osztályt megnyitotta nagy gimnáziumi névvel.²⁾ Arra vonatkozólag, hogy miért késett egy évvel a tanítóképezde megnyitása, hólott a püspök egyszerre tervezte a gimn. V. osztályának megnyitásával, a levéltárban biztos adatra nem találok; valószínű, az épület felállítása miatt egyrészlől. Másrészlől megtalálom indokolását azon előkészületi intézkedésekben, melyeket a főpásztor 1858. év ősze előtt tett. Ugyanis: Haynald püspök Simon Jukundián szent Ferenc-rendi szerzetes atyát a provinciától kikéri, hogy tovább képezés végett Bécsbe küldje és a képezdei magiszterségre kiképezze. 1858. február 28-án ír Haynald 763. sz. a. a bécsi szent Ferenc-rend főnökéhez, hogy Simon Jukundiánnak szállást adjon. Utiköltségeire 100 frtot utalványoz Bécsbe. Visszatérésére 60 frtot. Az összes bécsi költségeit a bécsi császári, kir. kultuszminiszterium

¹⁾ Nevezett jelentés 1. lapján.

²⁾ Csiks. róm. k. főgimn. Értesítője 1896. 90. old.

fedezi. Simont, miután Bécsben a magiszterségre a képzettséget megszerezte, a püspök 2693—1858. júl. 25-én kelt latin leiratával haza hívja, a tanítóképezde megnyitását október 4-ére kitézi és jelzi, hogy a megnyitáson személyesen jelen lesz annál is inkább, mert a tanítóképezde a nyilvánossági jogot is megkapta. Simont utasítja, hogy Bécsben szerezzen be hangszerket a képezdére és a számlát küldje el. — Simon Jukundián 1858. augusztus 3-án érkezik haza és teszi meg az előkészületeket a tanítóképezde megnyitására.

A cs. k. vallás- és közokt. miniszteriumtól ekkor Haynald kieszközli az 17561/2608—1858. aug. 12-én kelt hirdetményt, mely a következőket tartalmazza:

„Minthogy a csíksomlyói róm. kath. tanítóképző felállítására a megkívánt követeléseknek elég tétel, sőt annak további fenntartása biztosítottnak látszik; a következő szabályrendelet adatik ki:

1. Az erd. róm. kath. püspök, dr Haynald L. kezdeményezésére 1858-ban alapított csíksomlyói róm. kath. tanítóképző *államilag nyilvánosnak, államilag érvényes tanítóképesítői bizonyítványok kiadhatására jogosnak nyilvánítatik*. Ellátása a nevezett püspök által 1857-ben kelt főpásztori levél utján begyűjtött adományokból biztosítatik ezen adományokból a *szükséges alaptőkének kiszakításával*.

2. Célja leginkább az erd. egyházmegye számára tanítókat nevelni s így tanítási nyelve: a magyar; emellett a német nyelv is tanítandó.

3. A csíksomlyói fő(elemi) iskolával kapcsolatos és az 1855. december 14-én az országos tanítóképzőkre adott legfelsőbb rendeletnek van alávetve.

4. Átmenetileg: míg szükségesnek mutatkozik, ezen intézetbe oly jelöltek is felvehetők, kik egyéb

felvételi szükségletek mellett csak a fő(elemi) iskolát jól végezték. Szintén szükségből oly egyének is felvehetők, kik minden tanítói képesítés nélkül valamely el. iskolánál mint segédek működtek, ha eredményes működésükről az illetékes lelkész bizonyítványt ad.

5. A képezdei tanárokat (tanítókat) az erdélyi püspök nevezi ki, de e kinevezésük az erdélyi helytartótanács útján a cs. k. kultuszminiszterium által megerősítendő.

Az erdélyi püspök kívánságára ezen intézet folyó évi október 4-én megnyitandó; vezetésével P. Simon Jukundián, ki jelenleg Bécsben folytatja tanulmányait, bizatik meg azon megjegyzéssel, hogy kinevezését az erdélyi püspök állítsa ki; évi 400 frtnyi fizetése 700-ra egészítették ki, hogy a jövőben szükség esetében civil szaktanár is alkalmaztassék és tisztességesen fizetessék.

A püspöknek ez ügyben kifejtett kiváló gondossága biztosítékot nyújt arra, hogy ezen intézet mielőbb megfelelő lokálításokkal, taneszközökkel, főképpen orgona s egyéb hangszerekkel a maga idejében el lesz látva. A rajtot illetőleg a fő(elemi) iskola arra való szakemberrel láttassék el, valamint ezen iskola (fő-el.) elegendő szaktanítóval rendelkezék, kik a képezdeszek oktatására hathatósan közreműködjenek. Minthogy ezen képző növendékeinek ösztöndíjuk nincs, jövőre szükséges a kincstárnál ilyenekről gondoskodni; a cs. k. helytartóság a püspöknek ez irányban teendő javaslatait tekintetbe véve biztosítsa legalább azoknak megélhetését, kik eddig mint segédek működtek azáltal, hogy az élvezett remunerációjuk tanulásuk ideje alatt is adassék ki. Mihelyt a szükséglet megszűnik, ezen átmeneti intézkedés érvénytelen s fennállanak az általános országos szabályok. A helytartóság köteles e rendeletet a püspök-

kel közölni, egyetértőleg az intézet megnyitását publikálni, aktivitáltatni és az oly kiváló szorgalommal stb. létrehozott intézet megnyitását Ófelsége, a császárnak legmagasabb tudomására hozni.

Működéséről és az intézetnek jövőjét biztosító *alaptökéjének* kiszakításáról legkésőbb folyó évi szeptember hó közepéig jelentés teendő.

Nagyszében, augusztus 12-én 1858.

Az erd. csász. kir. helytartóság:

Thun.

Ezen hirdetményben nagyon megfigyelendő az, hogy a csiksomlyói tanítóképző tannyelve magyar. Ezen időben — tehát 1858—1859-ig — a testvér-intézet: a főgimnázium tantestülete heves harcokat vív a német nyelv ellen. A jegyzőkönyveket, tanterveket, igazgatósági jelentéseket német nyelven kellett volna szerkeszteni; minden tanárnak a németből vizsgát kellett tennie, néhány tantárgy német nyelven, német tankönyvek szerint vala kötelező. Elrendelték, hogy a felsőbb osztályokban a német nyelv legyen az uralkodó nyelv. Mindezt a tantestület lényegében nem hajtotta végre.¹⁾ Eközben eszközli ki Haynald a hirdetményt s tudva azt, hogy a német nyelv ráerősokolása a székely intézetre, annak békés fejlődését és hazafias irányát megbénítja, a hirdetményben nem engedi meg, hogy a tanítóképzőben a német nyelv szerepeljen uralkodó nyelvképpen, hanem ezt a szöveget viteti be: *oktatási nyelv a tanítóképzőben a magyar.*

Tehát intézetünk még eszméjében is tiszta, tősgyökeres magyar s éppen ezért alapítása után tanári testülete és ifjúsága a magyar hazafias érzelemben összeölelkezve a testvérintézet tanári karával és ifjú-

¹⁾ Gimn. Értesítője 1896. 90., 91., 92. lap.

ságával az abszolutizmus korszakában hasonlíthatatlanul megbecsülhetetlen érdemeket szerzett a magyar állameszme, hazafias érzelem, irodalom és közműveltség diadalában.

„Az 1840-ben felállított tanítóképzők helyett: 1856-ban Besztercebánya, Esztergom, Győr, Kalocsa, Kassa, Nagyszombat, Nagyvárad, Pécs, Sopron, Szatmár és Versecz kapott kir. róm. kath. tanítóképzőket. Ezek mellett állottak fenn, vagy létesültek még a szepesváraljai, egri, szegedi és a csiksomlyói. Sok tanítóképzőt beszüntetett, magyar tanárait egyszerűen elbocsátotta és mindenütt németeket alkalmazott a bécsi kormány“.¹⁾ — Ezen történelmi tények eléggé előnkbe rajzolják a kor szellemét, a magyarelleses áramlatot és azt is, hogy Erdélyben 1858. október 4-én miért készül megnyitni az első erdélyi magyar, kath. tanítóképző-intézetet dr. Haynald Lajos püspök.

Ime, mindennek mozgatója Haynald Lajos; e tényekben kel vallásunk, hazafiságunk, magyar szellemünk védelmére Haynaldnak igazán megbámulandó történelmi nagysága.

Amint említém fennebb, Haynald püspök Simon Jukundiánt megbizza még bécsi tartózkodása alatt, hogy szerezzen be tanszereket. Simon hangszereket szerez be. A püspök földrajzi tanszereket küld az elemi főtanoda és megnyitandó tanítóképezde részére. A tanulók több esperesi kerületből jelentkezni kezdenek. A jelentkezők száma az 1013/1859. március 2. sz. püspöki leirat szerint 24. Az 1230/1859. március 25. sz. leirat 375 frtot irányzott elé stipendiumként az időközben 26 jelentkező jelölt között való kiosztás végett az iskolák pénzalapja jövedelméből.

A császári, k. kultuszminiszter az államkincstárból

¹⁾ Erdődi Neveléstört. II. kiadás. 138., 139. l.

1858. október havában 26 jelölt számára 500 frtot küld az erdélyi püspökhöz leendő szétosztás végett. ^{24497.} sz. a. 1858. október 31-én kelt azon leirat, ^{3662.} melyben a cs. k. szebeni főkörmányszék a megnyitandó csiksomlyói tanítóképezde tantervét és órarendjét jóváhagyja. Kiköti a főkörmányszék, hogy a tanítási képek beszerzendők és Zimmermann neveléstanát kell használni, melyet Márki pesti tanítóképzői tanár fordított magyarra. Ajánlja továbbá, hogy a számjegyekkel való számadás módszere köttessék össze a fejszámolással; az olvasás és nyelvek tanítása történjék a tanerők kölcsönös megbeszélése szerint. A földrajz és történet tanára s a számtan tanára többször értekezzenek és a felszerelésről gondoskodjanak.

A felállítandó intézet belügyeibe ily kicsinyes tekintetben is a cs. k. főkörmányszék beavatkozni jogosnak hitte magát. A cs. k. főkörmányszék által jóváhagyott óraterv a következő volt:

1. Hittan, melyet az I. és II. év együtt hallgat, 2 óra.
2. Nevelés- és oktatástan I. évf. 2 óra; II. évf. 2 óra.
3. Nyelvtan, melyet I., II. oszt. együtt hallgat, 3 óra.
4. Német nyelv, melyet I., II. o. együtt hallgat, 3 óra.
5. Főbeli és számbeli számításból I. évf. 2 óra, II. heti 1 óra.
6. Orgonálás és zenetan, melyet I., II. együtt hallgat, heti 6 óra.
7. Szépirás, melyet I., II. együtt hallgat, heti 2 óra.
8. Mezőgazdaság, m. I., II. együtt hallgat, heti 2 ó.
9. Gyakorlati kísérletek a népisk. minden tárgyában: a II. osztályban heti 3 óra.

A tanítóképezdei helyiség felépítéséről levéltárunkban okmányokat nem találtam. Bizonyos azonban, hogy a mostani gyakorló-iskola déli oldalán fekvő tanteremben nyílt meg; a másik 3 szobában

a főelemi iskola foglalt helyet; bizonyítja ezt egy abból az időből fennálló alaprajz is. Az épület, amint ezt Haynald püspök előre jelezte, az iskolák pénz-alapjából épült fel.

Ennyi fáradságos, aprólékos előkészület után, amint idézett leiratában megígérte, jelent meg Csík-somlyón 1858. október 4-én Haynald Lajos dr. erdélyi püspök a tanítóképezde, a főelemi iskola és a felgimnázium alapítója, vele együtt érkezett Fesztl Károly, az erdélyi helytartótanács képviselője és nyitja meg Simon Jukundián h. igazgatósága alatt 26 növendék, az egész gimnázium és Csíkvármegye előkelősége jelenlétében 1858. október 4-én, I. Ferenc József királyunk, Őfelségének nevenapján a csíksomlyói róm. kath. tanítóképezdét. Az 5 osztályú gimnázium ifjúsága fényben úszó fáklyás menettel és kápráztató kivilágítással, elragadó művészi ének- és szavalat remekekkel lepte meg a nagy alapítót és fejezte ki frenetikus lelkesedéssel ifjú szívében örökké élő háláját.

A megnyitásról Haynald jelentést tesz a helytartóságnak a következőkben:

Erdélyi püspök, dr Haynald L. 3770/1858. sz. a. október 10-én jelentést tesz báró Lebzelterrn Henrik helytartósági alelnök úr ő nagyságának Nagyszébenben arról, hogy az Őfelsége által engedélyezett és az erdélyi hivekhez intézett főpásztori felszólítás egy tanítóképző s ezzel kapcsolatos fő(elemi) iskola, valamint az V. és VI-ik gimnáziumi osztály felállítására a helytartóság által oly melegen tett stb. ajánlatára 17 hónap alatt *95548 forint 12¹/₂ krajcár harmada folyt be*, így az V., VI-ik osztálynak, valamint a tanítóképzőnek megnyitása lehetővé tétetett.

A tanítóképző megnyitása 1858. évi október hó 4-én megtörtént a legnagyobb ünnepélyességek kö-

zött. Emelésére szolgált: nagyságos dr. Fesztl Károly iskolatanácsos, Udvarhelyszék képviselője, Csikszereda hivatalnokai a főkirálybíróval s többeknek jelenléte, kik meggyőződést szereztek arról, hogy itt a székelység eme székhelyén ezrek imája áldotta a felséges császárt.

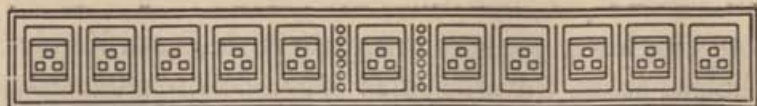
Haynald L.

E ténnyel a csiksomlyói róm. kath. tanítóképző, mint csengettyűszóra a hajó, nekiindult duzzadó vitorlával, lelkes hajóskapitányokkal a szirtes világtengernek; utjában a bús nappalok és éjjelek természetes egymásutánban váltakoztak, derült napjai csak arravalók voltak, hogy a viharos éjjelekre villamfényről, csüggedést nem ismerő reményről gondoskodják.

Ennek igazságát bizonyítja adandó történelme is. Sajnos, hogy levéltárunk nem teljes s azért csak a megtalálható okmányok alapján adhatom történelmét majdnem 1873-ig. Kiemelkedőbb mozzanatok megnyitása után kevés számmal fordulnak elé; felszerelés, stipendiumok, tantervmódosítás, tanári fizetések kiutalása képezi főgondját a főhatóságnak és az igazgatóságnak.

Az 50 év történelmét a nagy anyagalmaz könnyebb áttekinthetése szempontjából három részre osztom és ezen részeket két szempont szerint nyújtom. Az I. részben látni fogjuk az intézet történelmét két-évfolyamos korában; a II. részben háromévfolyamos és a III. részben négyévfolyamos korában. Mindenik részben külön kell feltüntetnünk a szellemi és külön az intézet anyagi ügyeit.

I.

Az intézet történelme kétévfolymos korában.

1. Szellemi ügyek.

Főhatósága az intézetnek dr Haynald Lajos, erdélyi püspök; főtanfelügyelő: Reinisch Lajos kanonok 1860-ban, ki sem az intézetet nem látogatta, sem a vizsgákon meg nem jelent. A tanévet két félévre osztották s mindkét félév végén vizsgálatokat tartottak Erános Jeremiás, felcsiki főesperes és püspöki biztos jelenlétében.

Igazgató Simon Jukundián volt helyettes minőségben, de rendes tanári jelleggel. Segédtanároknak Haynald püspök (2561/1859. sz. leirat) kinevezi az igazgató mellé Bodó Miklós és Grusz Ferdinánd szent Ferenc-rendi szerzetes atyákat 1859-ben, 1861-ben Szántó János szerzetes atya is segédtanárnak nevezetik ki.

A főelemi iskolában tanítók voltak: P. Orbán Bertalan az I., P. Gergely Paulin a II., P. Endes Aurél a III. és P. Jánosi Bálint a IV. osztályban.

A tanulók átlagos létszáma az első években a főelemi iskolában 189 körül váltakozott, 2 forint tandíjat fizettek a felvett normálisták.

A tanerőket az erdélyi püspök nevezte ki. A kinevezési okmány azonban a cs. k. vallásügyi miniszterium jóváhagyását szükségelte, mely is mindannyiszor az erdélyi cs. kir. helytartóság útján való kieszközölnöd. (17561/2608-1858. sz. Hirdetmény 5. p.)

Az elemi főtanodával a tanítóképzőnek kapcsolatban kellett állania s azon határozatok értelmében kellett vezetni, melyek megjelentek 1855. december 14-én 1856. év január 20-iki miniszteri rendelettel.

A tanítójelöltek a főelemi iskolát jó eredménnyel elvégzett tanulók közül kerültek ki az első években. Sőt olyanokat is vettek fel, kik a népiskolák tanítói mellett minden bizonyítvány nélkül, mint segédtanítók vagy segédkantórok működtek jó erkölcsi magaviselettel, melyről a helybeli lelkész és kerületi esperes által aláírt bizonyítványt mutattak fel. Legtöbben jelentkeztek Csíkból, Háromszékből és Udvarhelyről. Jelentkeztek Erdély minden részéből. Nagy csapás volt a jelöltekre nézve az 1859-ben (14955/2855. sz.) kiadott rendelet, mely szerint kötelesek voltak az intézet hallgatói katonai szolgálatot teljesíteni tanulmányuk félbehagyásával is. Enyhíti ezt a szigorú rendeletet az 1859-ben (999. sz. a.) kiadott helytartótanácsi rendelet. Ennek értelmében a tanítójelöltek, ha valamely népiskolánál mint tanítók működnek, vagy mint segédtanítók alkalmazva vannak, vagy a csíksomlyói tanítóképezdét látogatják, képeztetésük céljából a hadkötelezettség alól felmentetnek.

A cs. k. kormány több leíratban ad kifejezést azon szándékának, hogy a növendékek részére az erdélyi püspök gondoskodjék stipendiumokról. E célra a kormány (2005/1859. sz. leírat) maga is nagyobb összeget: 500 frtot küld le az erdélyi püspökhöz, hogy a jelöltek között stipendiumképpen elszámolás feltétele mellett ossza ki. 25 növendék részesül stipendiumban.

Nemcsak a kormány, de maga Haynald püspök is gondoskodik az ifjúság segélyezéséről. 400 frtot utal ki (402/1860. sz.) a csíksomlyói róm. kath. iskolák pénzalapjából stipendiumképpen 23 növendéknek.

Az 1861., 1862., 1863. év jelentősebb események nélkül foly le.

Az 1864. év nagy veszteséget hoz az újszülött csíksomlyói tanítóképezdére. Az a csillag, melynek ragyogásában született meg a tanítóképezde, az elemi főtanoda és a gimnázium felső négy osztálya s melynek fényében fürödve, boldogan, reménytől duzzadva élte át ábrándos ifjú korát a fejlődő új intézet, a hatalmas, áldozatkész nagy tetterő, intézetalapító, intézetfenntartó apostol: Haynald püspök, mint messzevilágító csillag, lehull Erdély égboltjáról s így eltűnik tanítóképzőnk derült egeről is. S ezt sajátkezű levelében adja tudtára a gimnáziumi tan-testületnek.¹⁾

Úgy a gimnáziumi, mint a tanítóképezdei tan-testület kitörő fájdalommal siratja meg ezen érzékeny veszteséget; az első elvesztette az acéljellemű nagy főpásztorban második alapítóját; a második: a tanítóképezde elvesztette édes atyját: alapítóját és gondviselő fenntartóját.

Haynald püspök úgy egyházi, mint politikai nagyságánál fogva nemcsak Erdélyé, nemcsak Magyarország történelmi kiválóságainak legnagyobbika, hanem a világegyházban is kiemelkedő fenomen.

„1848/49-ben a mozgalmak romboló viharként zudulának hazánkra. Lezajlásuk után nem egy templom, papilak és iskolának csak füstös falai meredezének az ég felé; a székesegyház, a püspöki udvar a vár lövetésekor a tűz martalékává estek. A papság fogságban ült, vagy bujdosásban keresett menedéket; papnöveldek, gimnáziumok, árvaházak kórházakká lettek“. A lelkészi, tanári, tanítói jövedelmeket felfüggesztették

¹⁾ 1865. január 8. Széchenyből. Idézett gimn. Értesítő.

a kormány ellenérzelmű, nemzetellenes közegei. Az egyházmegye hiveinek jobbjai a szabadságharc alatt elhultak, az életben maradtak pásztor, vezér nélkül — mint oldott kéve — erkölcsileg és anyagilag is sebektől vérezve siralmas állapotba jutottak. Egy-két vonásban ez az egyházmegye szomorú képe. — Haynald Lajos, Erdély ifjú püspöke, volt hivatva ezt a megrongált képet újra festeni s ideális, nagy szellemi erejével a romokból újra építeni Sion templomát, Erdélynek rombadőlt kulturáját és feltámasztani halott muzsáját.

1851. szeptember 15-én a Felsőg aláírta erdélyi püspöki coadjutori kinevezését s 1852. október hó 15-én Kovács Miklós utódjaként az erdélyi püspöki székbe ült.

Isten kegyelme s talán inspirációja vezette szellemét és szívét. A világtörténelemben feljegyzendő alkotásai sűrű esőcseppekként gyors egymásutánban látnak napvilágot. A püspöki konzisztórium ősz papjai csodálattal hallgatták a fényes szellemi kincsekkel megáldott püspök expozéját s azon meggyőződés hatotta át a szentszéket: „hogyan sikerülni fog az erdélyi egyházmegyét Isten segítségével restaurálni“. 3 év alatt az egész erdélyi egyházmegyét bérnakörutjában megismerte, gyors egymásutánban kelt körleveleiben érintkezik apostoli szelleme papságával, melyet magas nivóra felemelni és ott megtartani legfőbb törekvése.

A lelkészi jövedelmeket összeíratta, a kántortanítók és lelkészek sivár anyagi helyzetének javítására megindította azon adományozásoknak szakadatlan folyamát, mely az erdélyi egyház történelmében nevét halhatatlanná tette örökre.

Lelkészek és szegény kántor-tanítók fizetésére	31600	kor.
Szegény lelkészek és parochiák számára alapítv.	72500	»
6 legszegényebb plébános fizetésére . . .	126500	»
Szegény plébánosoknak és kántor-tanítóknak .	50000	»
Segély nyugdíj-alap javára	4000	»
Segély nyugdíj-alap javára	4000	»
Tanítói és kántori nyugdíj-alapba	10000	»
Az erd. gimn., tanítóképzői és el. iskoláknak	116000	»
Orsolya zárdának Nagyszeben	34000	»
Páli sz. V. zárdának Gyulafehérvár	6080	»
Leányiskola Gyulafehérvárt	12100	»
Leányiskola Udvarhelyt	4000	»
Leányiskola Gyergyószentmiklóson	4000	»
Leányiskola Nagyszeben	10000	»
Leányiskola Kolozsvár	6000	»
Plébánosoknak és tanítóknak	90290	»
Székesegyház javítására	48000	»
Templomok javítására	68000	»
Betegek ápolására, kórházakra	86000	»
Közcélok, hadjárat, muzeumokra	57534	»
Összesen	846504	kor.,

ami feljegyezve van.

A hatalom kezelői nem számoltak a magyar egyháznak a kanonjog alapján apostoli királyaink alatt fejlődött állásával és jogviszonyaival. Azért Haynald résen állott s egész szónoki és nagy szellemi erejét küzdelembe vitte az egyház és hazája törvényes alkotmányának védelmére. A legkiválóbb ellenséges tényezők fenyegetése sem hatott rá lankasztólag; „megrontja pályáját“ mondá neki egy magasállású egyén; Haynald égre mutatva azt válaszolta: „Én csak egy pályát ismerek“.

A katolikus alapok és iskoláink világi vonatkozású és autonómikus ügyeit a nagyszebeni helytartótanácsban védelmezte meg. A vallás- és közoktatási miniszterhez, illetve helytartótanácsához intézett történelmi és diplomatikus fölfejtésével kivívta, hogy Erdély

minden hivatala püspökségét egyszerűen erdélyi püspökségnek címezze.

Küzdelme nagyobb mérvet öltött a cs. kir. iskolatanácsosok kinevezése után. Az Organisations-Entwurf rendelkezései a püspöki jogokat sértvén, körrendeletben utasította az erdélyi róm. kath. iskolák igazgatóit, hogy:

1. minden érintkezés a helytartótanáccsal csak a püspöki hatóság útján történjék;

2. a tanügyek a cs. k. nagyméltóságú kormány és püspök közös együttműködésével intézettek;

3. az elemi iskolák főigazgatása a püspök kezében marad;

4. a gimnáziumot az iskolatanácsosok látogathatják, de jogukat a püspök körvonalazza, erre vonatkozólag az igazgatóknak és tanári testületeknek utasításokat küldött.

A helytartótanáccsal a diplomatikus udvariasság legfinomabb alakjában folytatja a harcot 7 plébánia felállítására miatt, melyet a helytartótanács azért akadályozott, mert a lelkek számának minimuma a 700-at nem ütötte meg. Ügye Őfelsége elé kerülvén, azt a választ nyerte, hogy az annyi szép tulajdonokkal ékeskedő főpásztor áldásos működését tovább is folytathatja.

Haynald második római útja 1862-re esik, ekkor a világ minden részéből összejött püspökök egy feliratot terveztek a Pápához. Wiseman és Dupanloup tervezete fölött döntendő öttagú bizottságban foglalt helyet Haynald, mint bizottsági tag és jegyző.

A magyar alkotmány védelme, hazaszeretete Haynaldot a „nemzet nagy férfiainak első sorába emelte”.

1861. február 10-ére gróf Kemény F., erdélyi kancellár, Gyulafehérvárra 36 előkelő állású férfit

hívott össze; ezen értekezésnek célja az lett volna, hogy Erdély és Magyarország uniójáról alkotott alkotmányos 48-as törvények mellőzésével Erdélyben külön országgyűlést szervezzenek és nyítsanak meg. Az értekezleten megjelent Haynald is. A kancellár előterjesztvén a tanácskozmány tárgyát, Haynald magas szellemmel, megcáfolhatatlan döntő érveléssel tartotta meg alkotmányos, minden keblet nemcsak megható, de elragadó beszédét, melynek lényege ez: „Alattvalói hódolattal kérjük meg felséges apostoli fejedelmünket, miszerint fennálló törvényeink értelmében honunk képviselőit az egyedül illetékes magyar országgyűlésre meghívni méltóztassék, miért is részünkre nézve megszűnik a szükség, hogy bármely más országgyűlés meghívásának vagy megtartásának módja felett elmélkedjünk, értekezzünk, tervet készítsünk, tanácsot adjunk“. A 36 tagból 27 tag csatlakozott Haynald indítványához, csak 3 szász és 6 román kívánta az erdélyi országgyűlés megtartását.

Ennek dacára Erdély a pesti országgyűlésre meghívást nem kapott. A kancellár ferdén informálta többségét.

Haynald, mint a magyar püspöki kar tagja, megkapta a királyi meghívót a főrendiházba. Itt az előértekezleten felszólalt, kifejtvén rokonszenves, elragadó beszédében, hogy a meg nem hívott Erdély nélkül az országgyűlés nem tekintheti magát törvényhozói képességgel bíró alkotmányos országgyűlésnek s sürgeti Erdély meghívását. — A felirati vita alkalmával másfél óráig beszélt Haynald a főrendiházban, zajos helyesléssel, kitörő lelkesedéssel hallgatták a hatalmas szónokot, ki Erdély törvénybe iktatott egyesítését erős szónoki, alkotmányos érvekkel védelmezte és azt is, hogy hívassék meg Erdély is a pesti országgyűlésre.

Az egész nemzeti közvélemény Haynald mellé sorakozott.

Mindezek ellenére 1861. november 4-ére Gyulafehérvárra egybehivatott az erdélyi országgyűlés.

Schmiedt főkörmányszéki tanácsos a leiratot az országgyűlésre vonatkozólag 17 tanácsos előtt kihirdette azon indokolással: „Hogy az 1849-iki forradalom leküzdése következtében a magyar alkotmány megszűnt létezni és a történelmi jog helyébe az erősebb joga lépett“: Haynald rögtönzött beszéddel válaszolt, védelmezi az érvényben lévő alkotmányt s kijelenti, hogy az erdélyi országgyűlés egybehívása a törvényeknek meg nem felel s az összehívó leirat kihirdetésének felfüggesztését indítványozza.

Haynald hazafias magatartásán felsőbb helyen megdöbbenek. S kísérletet tettek, hogy vagy megnyerik őt, vagy megfélemlítik. A kísérletek megtörténtek. Ezek után Haynald egy örökbecsű alkotmányvédő emlékiratot készít s átnyújtja a miniszteriumnak, mire újból Nádasdy próbát tesz, hogy nézetváltoztatásra bírja Haynaldot. Haynald hajthatatlan marad s kijelenti, hogy inkább kész a magánéletbe visszavonulni, elhagyni állását, semhogy hazája törvényeitől eltérjen.

Emlékiratára leérkezvén az álláspontjával ellenkező, kedvezőtlen válasz, Haynald erre összehívja a káptalant, előadja nézeteit és tetteit s a káptalan tanácsát kéri. A káptalan egyhangúlag Haynald álláspontja mellé áll. Ugyanakkor a szentszéknek is előterjesztést tesz s kéri felmentését. A szentszék nem fogadja el lemondását. Haynald kérelmét megújítja; hosszas és beható tárgyalások után IX. Pius pápa 1864. szeptember 22-én végre teljesíti Haynald óhaját, lemondását kelletlenül és fájdalmas szívvel elfogadja, carthagói érseknek kinevezi s a világegyház

kormányzásában Rómában a pápai Congregációban maga mellé vette.

A császári kormány tudomásul vette, hogy Haynald Rómában a pápai Congregációban a legmagasabb állások egyikét tölti be s nyugdíjképpen 20000 koronát utalványozott évenként Haynald számára. — A pápa Haynaldot elhalmozta bizalmának jeleivel, ki az örök város falai között dicsőséget árasztott nagy nevére és magyar nemzetére, honnan 3 év múlva Kalocsára mint érsek tért vissza és később bibornok lett s mint ilyen 4 millió 200 ezer frtot áldozott hazai és vallásos célokra 1867—1888-ig.

Örvendhet tanítóképzőnk — amint a felsorolt vallásos és honfiúi csodálatos tények hosszú sorozata bizonyítja, hogy alapítójaként áldhatja Haynald püspököt. Haynald a legtisztább idealizmusban kifejezett eszményképe az egyházi, az Istent szerető, szolgáló és az alkotmányért küzdő, szenvedő hazafias nagy szellemeknek. Azért nevelői célok követelték, hogy dicső alapítónk multját, erényeit intézetének ifjúsága e sorokból bár részben megismerje és intézetünk ezzel is háláját kifejezze.¹⁾

1865-ben Simon Jukundiánt, ki eddig helyettes igazgató volt, véglegesen igazgatónak nevezik ki.

Haynald püspök utódja az erdélyi püspöki széken dr. Fogarassy Mihály a halhatatlan emlékü nagy tudós, alapítványok tételében és kulturális, vallásos intézmények alapításában fáradhatlan, kifogyhatatlan, nagy-szemléletű erdélyi főpásztor.

1870-ben a vallás- és közoktatási miniszter 12690. és 12636. sz. rendeleteivel kihirdeti a póttanfolyamot intézetünknel. Fogarassy püspök a csíksomlyói róm.

¹⁾ Az adatokat Haynald L. az e. d. püsp. széken 1852—1864. Irta Veszely Károly prépost-plébános és Haynald a kalocsai érseki széken. Irta: Városi Gyula — című életrajzból vettem.

GYERGYŐSZENTMIKLÓSI DR. FOGARASY MIHÁLY

erdélyi püspök (1864—1882).

kath. tanítóképző és főelemi iskola termeit, a gimnáziumi rajztermet és szertárokát e célra átengedi. A püspök a tanfolyam szellemi irányára vonatkozólag kiköti, hogy vezetésében a kath. elv élénken szemelőtt tartandó. A tanfolyam augusztus 1-én nyílt meg és tartott hat hétig. A csiki, háromszéki és udvarhelyi kir. tanfelügyelők nagy érdeklődéssel viseltettek a tanfolyam iránt, előterjesztéseket tesznek a püspökhöz és kérik, hogy tegye a tanfolyamot lehetővé és minél eredményesebbé.

A tanfolyam vezetésével Simon Jukundián igazgatót bizza meg a püspök hozzájárulásával a kormány.

A tanfolyam vezetője, Simon Jukundián mellé Adorján Imre és Éltes Elek gimnáziumi tanárokat kéri fel és bizza meg az előadások megtartásával a főhatóság. A tanári tiszteletdíjakat és a tanfolyamon résztvevő tanítók napi díjait a minisztérium fedezte. A kormány 34 darab tankönyvet és szemléltetési eszközt küld Ráth Mór budapesti könyvkereskedéséből. 71 tanító jelent meg a tanfolyamon, melynek tárgyait és módszertani irányát a 12636. sz. miniszteri utasítás szabja meg. Főtárgy: az anyanyelven való beszélgetés módja az iskolás gyermekekkel, az írás és olvasás tanítási módja és a számvetésben való ügyesítés módszere. Előírja a kormány az említett utasításban vezérlőkönyvül Nagy László beszéd- és értelem gyakorló könyvét, Gönczynek az abc-hez írt vezérlőkönyvét, a „Kisdetek számvetése“ és „Számító Sokrates“ című könyveket. Kötelesek voltak a tanfolyam-hallgatók az eredményt gyakorlatilag is bemutatni az iskolás gyermekek jelenlétében. A póttanfolyam vezérelve volt a szemléltető oktatás. A kormány fizetett a tanfolyamra 1416 frtot és 79 krt. (13/1873. invent.) visszaadott Simon az adóhivatalnak 1083 frt. 23 krt.

A tanfolyamon résztvettek:

1. András György altanító Csíkszentmárton.
2. Antal János altanító Csíkszentgyörgy.
3. Bálint Alajos altanító Csíklázárfalva.
4. Baka János kántor-tanító Csíkszentmárton.
5. Bakó János altanító Csikmadéfalva.
6. Balló Imre kántor-tanító Csikkozmas.
7. Balog Pál kántor-tanító Csíkszentkirály.
8. Bartis Lajos kántor-tanító Csikmenaság.
9. Benedek Gábor altanító Csíkszentimre.
10. Benkes István kántor-tanító Szentmiklós.
11. Biró József kántor-tanító Csíkcsicsó.
12. Boga Bálint tanító.
13. Boga János kántor-tanító Szentmihály.
14. Brassay János kántor-tanító Gyergyótölgyes.
15. Császár János kántor-tanító Szépviz.
16. Csiszér Péter tanító Taploca.
17. Czifra János román tanító Szépviz.
18. Deák János kántor-tanító Gyergyótekerőpatak.
19. Demeter Imre kántor-tanító Gyergyóremete.
20. Dobrán Ágost román tanító.
21. Ferenczi Ignác kántor-tanító Gyimeslok.
22. Fórik Ágost altanító Gyergyószentmiklós.
23. Gál Elek altanító Gyergyóalfalu.
24. Gál Gergely altanító Gyergyóujfalu.
25. Horvát István tanító Csikverebes.
26. Istvánfi Alajos kántor-tanító Csikzsögöd.
27. Istvánfi Mihály altanító Csikmenaság.
28. Jartó Imre tanító Gyergyóalfalu.
29. Kajtár Ignác altanító Gyergyóremete.
30. Kajtár István altanító Gyergyókilyénfalva.
31. Keresztesi Alajos kántor-tanító Csíkszentdomokos.
32. Keresztesi Károly altanító Csikmindszent.
33. Király István altanító Kászonyfalva.
34. Kis Antal kántor-tanító Csikrákos.
35. Kocsis Gergely kántor-tanító Csikmadaras.
36. Kocsis Mihály román tanító Gyimesbükk.
37. Kováts István altanító Gyergyóalfalu.
38. Lacz János kántor-tanító Csíkszentlélek.

39. László István kántor-tanító Gyergyóditró.
40. Markaly István altanító Nagykászon.
41. Márkos János tanító Szépviz.
42. Marti Lukács kántor-tanító Gyergyókilyénfalva.
43. Márkos Péter altanító Csikszenttamás.
44. Novák János örm. sz. tanító Gyergyószetmiklós.
45. Nedelka János kántor-tanító Csiklázárfalva.
46. Orbán Ferenc altanító Csikkozvás.
47. Paköcs Ignác tanító Csikszentsimon.
48. Pál Albert kántor-tanító.
49. Petres Tamás altanító Csikszentmiklós.
50. Sánta Balázs tanító.
51. Sánta Mihály altanító Csikszentdomokos.
52. Salamon Elek altanító Csikmadaras.
53. Szabó Antal altanító Kászonujfalu.
54. Szabó Imre altanító Gyergyóujfalu.
55. Szántó János altanító Boldogasszony.
56. Szász Imre altanító Csikcsatószeg.
57. Szász József kántor-tanító Kászonujfalu.
58. Szász Péter tanító Csikcsatószeg.
59. Székely András kántor-tanító Csikdelne.
60. Székely Dénes tanító Gyergyószentmiklós.
61. Székely János id. tanító Gyergyószárhegy.
62. Székely János ifj. altanító Gyergyócsomafalva.
63. Székely Károly kántor-tanító Gyergyóalfalu.
64. Szöcs János altanító Boldogasszony.
65. Tódor Mózes kántor-tanító Csiksomlyó.
66. Veress Antal altanító Csiksomlyó.
67. Veres Lajos tanító Asszonyfalva.
68. Veres Zsigmond kántor-tanító Balánbánya.
69. Vizi Mihály kántor-tanító Csikszentmárton.
70. Zoltán János kántor-tanító Csikmindszent.
71. Gidró Antal kántor-tanító Gyergyócsomafalva.

Az 1870-iki póttanfolyamnak messzekiható eredményei voltak. Csikvármegye 71 tanítója felújította a tanítóképezdén szerzett neveléstani, módszertani, számtani ismereteit; megismerkedett e téren a haladás vívmányával elméletileg és gyakorlatilag s állásukon

érvényesítették rekonstruált tudományukat az ifjúság nevelés- és oktatásának nemes munkájában.

Ezen időben értesítvénybe vezették a tanjegyeket. Ezt a kormány adta ki 32251. sz. a., melynek rovatai magyarul és németül tartalmazzák a jelölt vezeték- és keresztnévét, korát, vallását, erkölcsi viseletét és a tantárgyakat; de a kálkulus nem németül, hanem magyarul vezetettet be az értesítvénybe. — Tanjegyek: kitünő, jeles, jó, elégséges, kielégítő, tűrhető, közepeszerű, dicséretes, pontos, tiszta, gyenge. Előre közli a tanuló magaviseletét, azután a tanoda látogatását, alkalmazkodását, a gyermekekkel való bánásmódját, kiejtését; a vallástanból, a nevelés- és tanítástanból, a tankönyvek kezeléséből, a magyar tannyelvből, olvasásból, nyelvtanból, helyesírásból, írásbeli dolgozatokból, német nyelvből, számtanból, szép- és készségbeli írásból, rajzból, mértanból, éneklésből, orgonálásból, gazdaságtanból, természettudományi tárgyakból, történeti tárgyakból nyertek oktatást és kálkulust. Az I. évfolyamon 7-en voltak s mindnyájan 4 gimnáziumi előképzeltségűek s többnyire jelesek. A II. évfolyamon 7-en voltak szintén; 3 növendék 4 gimn. osztályt végzett; 2 elemit, 2 alreáliskolát.

Az intézet főhatósága Erdély püspöke: dr. Haynald Lajos volt v. b. t. t., 1864-ig.

1865. évben Fogarassy Mihály dr. v. b. t. t. követte a püspöki széken Haynaldot.

1858 - 1873.

Igazgató:	Simon Jukundián . . .	1858-tól.
Tanárok:	Simon Jukundián . . .	1858-tól.
	P. Bodó Miklós . . .	1858—1861.
	P. Grusz Ferdinánd . . .	1858—1859.
	P. Szántó János . . .	1860 - 1861.

P. SIMON JUKUNDIÁN
igazgató (1858 – 1883).

P. Sándor Bonaventura	1865—1867.
P. Orbán Bertalan . . .	1866—1873.
P. Basa Özséb	1871—1873.
Kis Gusztáv	1872—1873.
Bálint Lázár	1872—1876.
P. Segesvári Rudolf . . .	1870.
Szentpéteri János	1872—1873.
Sipos Sándor	1872.
Fekete Márton	1872—1879.
Király Lajos	1872—1879.
Földes József	1873. évtől.

Rendes tanárok: P. Simon Jukundián és 1873/4. év elején Földes József. A többiek vagy a főelemi iskolától vagy a nagygyimnáziumtól bejáró óraadó pót-tanárok voltak.

Ezen korban Reinisch Lajos volt a főtanfelügyelő. Püspöki biztосképpen a felcsiki főesperes Eránosz Jeremiás jelenik meg a vizsgákon és aláírja az anyakönyveket 1873-ig. A kormány sohasem képviselteti magát, kivéve egy évet, az 1860-ikat, midőn az első tanképesítést tartja az intézet. „Ezen évben a tanítói vizsgálatok Fesztl Károly iskolai tanácsos őnagysága elnöklete alatt tartattak s a tanképességi bizonyítványok is tőle osztattak ki, anélkül, hogy a képezde igazgató-tanárának a kérdésen kívül egyéb befolyás engedtetett volna; sőt a tanképességi bizonyítványokhoz sem látta szükségesnek őnagysága az igazgató aláírását vagy azoknak ezen jegyzőkönyvbe iktatását“.

*Simon Jukundián, s. k.,
helyettes igazgató és tanár.*

*Eránosz Jeremiás, s. k.,
főesperes, püspöki biztos.*

(Az 1859.60. évi anyakönyv jegyzete).

1860. évben dr. Fesztl Károly iskola-tanácsos a képesítő vizsgálatokat Eránosz Jeremiás püspöki biztos, felcsiki kerületi esperes és Simon Jukundián igazgató bizottsági tagok jelenlétében tartotta meg.

Mutatványképpen közlök egy bizonyítványt.

Lehrbefähigungs-Zeugnis.

*Die Gefürtigten bezeugen hiemüt dass .....
von ..... gebürtig ..... Jahre alt röm. kath.
Religion, Lehramtskandidat, eine schriftliche mündliche und
praktische Privat-Präparandenprüfung in Csiksomlyó vor der
zu diesem Zwecke aufgestellten Prüfungskommission in unga-
rischer Sprache abgelegt habe, wobei derselbe aus den vorge-
schriebenen Gegenständen folgendermassen bestanden ist.*

*Religionslehre, biblische Geschichte und Liturgie sehrbefriedigend
Allgemeine Erziehungs- und Unterrichtskunde . befriedigend
Leseunterricht, Sprach- und Aufsatzlehre . . sehrbefriedigend
Rechnen . . . . . befriedigend
Gebrauch der vorgeschriebenen Schulbücher . genügend
Gesang und Orgelspiel . . . . . sehrbefriedigend
Schriftlicher Aufsatz . . . . . genügend
Praktische Probe in Ertheilung des Unterrichts genügend
Schön- und Fertigschreiben . . . . . befriedigend*

Dieser Kandidat wird daher von der gefertigten Prüfungskommission für den Elementar Unterricht in den unteren Volksschulen als befähigt erklärt und denselben gegenwärtiges Lehrbefähigungs-Zeugnis ausgestellt.

Hermannstadt den 30. December 1860.

Dr. Karl Fesztl m. p.

*(L. S.) K. k. Schulrath. Erzpriester Jeremias Eránosz m. p.,
bischöflicher Ordinariatskommissär.*

Amint az itt közölt Zeugnis kiállítás helye és módja mutatja, Fesztl kikerülve az igazgatót, Nagyszebenben állítja ki a képesítő bizonyítványt németül. A bizonyítványt aláírja németül Eránosz Jeremiás esperes is.

Ez az egyetlen esztendő, melyben a képesítő

A.

A Csiksomlyói kath. felekezeti tanítóképezde növendékeinek

ÉRTESITVÉNYE

az 1869|70. tanévben.

Első évfolyam.

A növendékek száma 7.

KATALOG

für Zöglinge der Lehrerbildungs Anstalt zu _____

Im Schuljahre 18 _____

_____ Jahrgang.

Zahl der Zöglinge: _____

Vezeték- és keresztnéve, kora, vallása.	Nemzetisége, születés helye, vármegye vagy tartomány.	Atyja vagy gyámja és gondnoka, ezek állapota és lakhelye.	Végzett iskolák, díjas-e?	Általános sorozata.	
Vor- und Zuname, Alter, Religion.	Nationalität, Geburtsort, Comitat oder Provinz.	Vater oder Tutor, Ausseher, der Stand derselben und Wohnort.	Zurückgelegte Studien, Stipendiat?	Allgemeine Location.	
N. N. 19 éves, r. kath.	Székely, Futásfalva Kézdi-Szék		4 gymn. oszt.	közepes	
Az 1869/70. tanév I. felében. — Im I. Semester des Schuljahres 18					
Erkölcsei viselete Das sittliche Betragen				jó	
Tanoda látogatása Der Schulbesuch				kielégítő	
Alkalmazása Die Verwendung				kielégítő	
A gyermekekkel bánásmódja Das Benehmen gegen die Schulfugend				kielégítő	
Kiejtése Die Aussprache				liszta	
			A tantárgyakból sorozata Classification über		
			Elméletileg die Kenntnis der Lehrgegenstände	Gyakorlatilag das Verfahren bei den Lehrgegenständen	
A vallástanból In der Religionslehre				jó	jó
A nevelés- és tanítástanból In der Erziehungs- und Unterrichtslehre				kielégítő	kielégítő
A tankönyvek kezeléséből In der Behandlung der Schulbücher				középszerű	középszerű
A magyar tannyelvű és pedig In der Unterrichtssprache u. zw.				—	—
a) az olvasásból a) im Lesen				jó	jó
b) a nyelvianból b) in der Sprachlehre				jó	jó
c) a helyesírásból c) in der Rechtschreibung				középszerű	középszerű
d) az írásbeli dolgozatokból d) in den schriftlichen Aufsätzen				középszerű	középszerű
A mint másod tannyelvűből In der Sprache, als 2-ten Lehrsprache				—	—
A német nyelvből In der Sprache				törhető	törhető
Számtanból Im Rechnen				kielégítő	kielégítő
Szép és készséggel írásból Im Schön- und Fertigschreiben				középszerű	középszerű
Rajz- és mértanból Im Zeichnen und in der Geometrie				elégséges	elégséges
Eneklésből Im Gesange				törhető	törhető
Orgonátásból Im Orgelspiele				törhető	törhető
Gazdosságtanból In der Landwirtschaftskunde				jó	jó
A természettudom. tantárgyakból				jó	jó
A történelmi tantárgyakból				jó	jó

P. Szaun Jánosnál s. l.,
igazgató

P. Orbán Bertalan s. l.,
költségt.

P. Sebestényi Rudolf s. l.,
nyelvtan.

bizonyítványt németől adták ki nem az intézetből, sem az intézeti igazgatóság tudtával, hanem úgy látszik csellel Nagyszebenből; mert a képesítők anyakönyvei mind magyarul vannak írva és Fesztl Károly neve sehol elő nem fordul, sem a vizsgákon meg nem jelenik máskor. Két évben: 1870. és 1871-ben találok a levéltárban 2 nyelven: magyar és német nyelven nyomtatott értesítvényt, de a tarjegyek a magyarul írt rovatba magyarul vannak bevezetve és magyarul aláírva. Egy mintát mellékelten közlök.

A tanterv életbeléptetése.

Sz. 18584—1859.

2676.

Nagyméltóságú Uram! A csíksomlyói tanítóképzőnek első évi működéséről 2561. sz. a. idei augusztus 9-ikéről keltezett s ide benyújtott jelentése egészben véve kielégítő eredményt mutat fel úgy a látogatás, valamint az elért eredmény tekintetében, minthogy 30 rendes tanuló közül csak 7, illetve 6-nak van elégtelen osztályzata.

Az egyidejűleg bemutatott mindkét évfolyam lecke-terve azonban a legfelsőbb helyen megerősített képzőintézeti tanterv szerint lényegesen módosított és a cs. kir. iskolatanács dr. Fesztl úr által ezen kijavított tantervét tisztelettel megküldjük azon megkereséssel, azt elfogadni és azonnal behozni kegyeskedjék. Ha Nagyméltóságodnak mégis egyes pontozatok tekintetében némi aggályai volnának és valamelyes kiigazítások szükségessége felmerülne, úgy kegyeskedjék kívánságait előzetesen bejelenteni, hogy a szükséges kiegyenlítések a nézeteltérésekre nézve mindenesetre egyetértően foganosítottassanak.

A csíksomlyói róm. kath. tanítóképző tanterve.

I. Hittan.

I. évfolyam.

a) Az ember rendeltetése és célja. A hitről; a hit szükségessége és tulajdonai. Az apostoli hitvallás és az isteni parancsolatok.

b) Biblia. Az ószövetség.

c) Szertartástan. Az egyházi személyek, helyek, eszközök, cselekedetek és idők a kath. tanításra vonatkoztatva. Heti 2 óra.

II. évfolyam.

a) Az egyházi parancsolatok. Az erény, a bűn és a kereszt. tökéletesség. A kegyelem és eszközei.

b) Biblia. Az újtestamentum.

c) Szertartástan. Az I. évfolyam tananyagának ismétlése. Az egyházi és vallásos egyesületekről.

d) Hitelemzéstán. Bevezetés. Általános eljárás. A vallásitanításnak végső (legfelsőbb) célja. Az értelmezés, meggyőződés, épülés és a rögzítésről (állandósításról). Az anyag megválasztása. A tanítás módja. Különleges eljárás. A hit- és erkölcstan kezelése. A bibliai tanítás az egyházi idők és cselekvények értelmezésének tanítási eljárása.

Tankönyv: Nagy katekizmus kath. tanulók számára városi iskolákban. Eger 1832. Bibliai történet Roder Alajostól. Pest 1832. A keresztény kath. anyaszentegyház szertartásai és szokásai röviden magyarul Veszprém 1831. vagy a magyar kiadású Liturgia Zimmerman Jakabtól Pest.

Lefordítandó volna: Népies katechetika, Zenner Ferdinándtól. Heti 2 óra.

II. Általános nevelés- és oktatástan.

I. évfolyam.

a) A tanítás fogalma, célja és feladata. A tanítás általános szabályai különösen pedig a tanítás hangja.

b) Az emberi test és a lélek. Itt nem magasabb részletezés szükségeltetik, hanem csakis röviden össze kell foglalni az ember mindkét természetét úgy rendezve, ahogy a tanítónak erre szüksége van és úgy az „igen sokat“, valamint az „igen keveset“ kerülni kell. Az egészet szemléltetve példákkal indokolni kell. Heti 2 óra.

II. évfolyam.

a) Egészségtan amennyiben ez a tanulókat illeti: mint a ruházat, élelem, lakás, levegő, tisztaság, mozgás és nyugalom értelmezése. — A felhevülés, a meghülés; célszerű viselkedés a betegségeknel; tetszhalott.

b) Intellektuális (értelmi) nevelés. A megismerés tehetségének fejlesztése és képzése. Külső érzékek, belső érzés. Képzelő, emlékező tehetség; ész és értelem.

c) Erkölcsi nevelés. Érzéki, szimpatikus, erkölcsi, vallási, szépségi és igazság érzéke. Negatív és pozitív benyomások az erkölcsre.

d) Tananyag, taneszköz, az iskola szervezete; a tanító kötelessége az iskola és egyéb viszonyaival szemben. Heti 2 óra.

A jelöltek használják, mint módszertani tankönyvet magyarra fordítva: „Módszertan és utmutatás a nyilvános elemi tanításban“. Másky József. Pest. Eggenberg és fia.

Az előadásokhoz a tanítók (tanár) használják: Adalékok a S. Rudmasch Módszertanához. Két első évfolyam Wundttól. Psychológia dr. J. J. Prohászktól.

III. Nyelvtan.

I. évfolyam.

a) *Olvasás.* Trautwein J. Nep. olvasókönyvének II-ik részéből gyakorolják a jelöltek a helyes kiejtést és a hangsulyozást; átdolgozások, szétbontások, reprodukciók és a gondolatmenet logikus összefüggésének kikeresése a cél. Az irodalomnak rövid ismertetése.

b) *Nyelvtan.* A szóképzés és ragozás, szótan; az egyszerű és összevont mondat; mondatkötés, összetett és a körmondat. A legfontosabb szónoklati alakzatok.

d) *Stilusgyakorlat.* Történetek, leírások, értekezések, összehasonlítások, definíciók; képletes beszédek és eredeti jelentőségük, költemények prózába átírva. Kisebb értekezések és levelezés.

c) *Helyesírás* és pontozás. A helyesírás az olvasás és a szóalaktan alapján tanítandó; a pontozás pedig az olvasás- és a mondattannál.

e) Gyakorlati eljárás az „abc“ és könyvnek kezelésénél (hangoztatás, betűzés, szemléltetés stb.) Heti 5 óra, amiből 3 óra elméletre, 2 pedig a gyakorlatra használandó fel.

II. évfolyam.

a) *Olvasás.* A logikus és az eufonikus olvasás Nep. J. Trautwein Olvasókönyve nyomán gyakorlandó.

b) *Nyelvtan.* Az olvasmányok alapján a helyesírás és a pontozás tovább gyakorlandó és jobban bevésendő az elmébe.

c) *Stilusgyakorlat.* Levelek, okiratok és pedagógiai tartalmuk leírása.

d) Gyakorlati eljárás. Az „abc“- és könyv kezelésének elisméltése; 1-ső és II-ik magyar olvasókönyvnek kezelése a 4-ik főelemi iskola követelménye szerint.

Heti 5 óra, amiből 1 az elméletre, 4 pedig a gyakorlatra használandó fel.

Tan- és kézikönyvek: *Olvasőkönyv* II-ik r. Trautwein, Budapest 1854. *Magyar nyelvtan* az alгимnázium I. és II-ik osztálya számára Iház G.-tól Eger 1856. *A magyar szókötés főbb szabályai* a M. T. Társaságtól. Budapest 1848. *Írályrendszer* Laky D.-tól. Pest 1855.

Mindezekhez a Módszertanból idevágó részletek (hangoztatás, betűzés, különféle olvasás, helyesírás, írva-olvasás stb).

IV. Német nyelv.

I. évfolyam.

A betűk, az olvasás; rendes ragozása a név és az ígének. Előjárók. Gyakorlás az írás és az olvasásban. Heti 1 óra.

II. évfolyam.

a) A rendhagyó név- és igeragozás alapismerete. Az írás és olvasás további gyakorlása.

b) A „Német betűző“ kezelése a falusi (trivial) iskolákban. Heti 1 óra.

Tan- és kézikönyvek. Gyakorlati Német nyelvtan. Anton Lonkai Pest. Vagy: Gyakorlati Német nyelvtan az ausztriai birodalombeli III. és IV. osztályainak számára. Wien, K. K. Schulbuchhandlung.

Német betűző az ausztriai birodalombeli elemi tanodák számára.

V. Számtan.

I. évfolyam.

A mindennapi életben előforduló számtani példák biztos és gyors megfejtése fejben és írásban. Ismétlésül és mélyebb bevésésül: egy- és többnevű számok, közönséges, tizedes- és lánctörtek különös tekintettel a fejszámolásra. Arány-, hármas-, lánctörtek

óság-, középszámítás és kezelésszámítás; százalék-, kamatszámítás; bel- és külföldi pénz- és mértéknek; e tekintetben a gyakorlati élet az irányadó. Heti 2 óra.

II. évfolyam.

Az első évfolyam anyagának ismétlése; kibővítésül határozatlan és általános számjegyekkel való számolás. Itt különösen a gyakorlati eljárásra fektetendő a főszűly a 4-ik főelemi osztály követelménye szerint. Heti 1 óra.

Tankönyv: Bevezetés a számolásbanba a kétév-folyamatú alsó reáltanoda első osztályának számára. Dr. Mocnik K. K. Schulbucherverlag. A fejszámolás módszertana számos gyakorlati feladvánnyal a népiskolák első osztályának számára. K. K. Schulbucherverlag. A számjegyekkel való számolás módszertana összekötetésben a fejszámolással. K. K. Schulbucherverlag. Az ausztriai pénzbecset illető határozmányoknak és számolásoknak népszerű előadása a hivatalos átszámolási táblákkal együtt. K. K. Schulbucherverlag.

VI. Szépírás.

I. és II. évfolyam együtt.

Szép és folyékony közönséges írásnak elsajátítása. Magyar és német folyóírás; frakturírás amennyiben a tanítónak a betűk tanításánál szüksége van. Módszertani eljárás az írás elsajátításánál. Módszertani könyv. Heti 1 óra.

VII. A rajz és mértan.

Egyelőre elmarad.

VIII. Zenetanítás.

I. és II. évfolyam együtt.

A jelöltek négyszólamú vokalénekülésben gyakorlandók; tanulják a kórálist. A szükséges latin olvasást a katecheta adja elő.

Az orgonálás az isteni szolgálatnál használatos énekek kísérésére a szükséges kadencek- és preludiumra terjed ki. Heti 8 óra.

IX. Gazdaságtan.

I. és II. évfolyam együtt.

Gyümölcsfák nevelése, selyem és méhtenyésztés, a konyhakertészet és házi állatok tenyésztése. Télen elméleti oktatás, nyáron gyakorlati munka. Heti 2 óra.

Segédkönyvek: Mezőgazdasági szemléleti oktatás beszélgetési módorban az ifjúság számára. (K. K. Schulbucherverlag). A méhésztudomány, a gyümölcsnemesítő és a selyemtenyésztés. Pest, Róth könyvkiadónál.

X. Gyakorlati kiképzés.

A jelöltek — mint fent jelezve volt — az egyes tantárgyaknak kezelésébe bevezetnek, mindkét évfolyambeliek látogatják az elemi iskolát, a tanításról jegyzeteket készítenek és így a gyakorlati eljárást tanulmányozzák. Heti 4 óra.

A II-ik évfolyam növendékei ezenkívül különféle tárgyakból a képzőben tanítási gyakorlatokat végeznek, amibe a főelemi iskola növendékei bevonatnak. A tanítóképzői tanító e tanításokon jelen van s a tanulóknak eltávozása után a jelölttel közli véleményét. Időközönként ő maga is tart gyakorlati tanításokat. Heti 3 óra.

A jelöltek kötelesek az elemi iskola növendékeit bizonyos napokon az egyházi énekekre is oktatni.

Heti óraszám.

	I. évf.	II. évf.
1. Hittan	2 óra.	2 óra.
2. Nevelés- és oktatástan	2 „	2 „
3. Magyar nyelvtan	5 „	5 „
4. Német nyelvtan	1 „	1 „

Atvitel . . . 10 óra. 10 óra.

	Athozat	10 óra.	10 óra.
5.	Számtan	2 "	1 "
6.	Szépírás	1 "	1 "
7.	Zene	8 "	8 "
8.	Gazdaságtan	2 "	2 "
9.	Iskolalátogatás	4 "	4 "
10.	Gyakorlati fellépés	0 "	3 "
	Összesen	27 óra.	29 óra.

Eszerint mindkét évfolyamon összesen volt heti 56 óra. Minthogy a szépírás, zene- és gazdaságtan közös mindkét évfolyamon, ezen 11 óra levonásával, valamint az iskolalátogatási 8 órának, összesen 19 órának levonásával marad 37 óra, amelyek a képzői tanítók között felosztandók. — A tantárgyaknak felosztása tekintettel a jelenlegi tanítói személyzetre:

		I-évf.	II-évf.
Képzői tanító Simon Jukundián tanít hetenkint	1. Nevelés- és tanítástan	2	2
	2. Magyar nyelvtan	5	5
	3. Zene orgona mindkét évf. együtt tehát a kijelölt óráknál 4-gyel kevesebb	4	4
	4. Gyakorlati fellépés		3
	Összesen	11	14
Katekéta Bodó Miklós hетенkint	1. Hittan	2	2
	2. Számtan	2	1
	Összesen	4	3
Segédtanító Grusz Ferdinánd hетенkint	1. Vokál és koráléneklés mind- két évf. együtt mint fentt	4	4
	2. Német nyelv	1	1
	Összesen	5	5
2-ik segédtanító hетенkint	1. Szépírás (közösen)	1	1
	2. Gazdaságtan közösen	2	2
	Összesen	3	3
	Összesen	23	25

Ezt a tantervet tekintettel az igazgatóság által benyújtott tantervre a következő észrevételek mellett küldik le:

1. A dolog természetében fekszik s a tanítás eredményessége is feltételezi, hogy a képzői főtárgyak — amennyire csak lehet — a tulajdonképpeni főtanító kezében összpontosítsanak, általa előadassanak, mert ő különösen felelős az intézet előhaladásáról. A tanítás egyöntetűsége, a helyes oktatási módszerek elsajátítása, amire kiváló gond fordítandó — csakis ez esetben lehetséges.

Ebből kifolyólag sehogy sem fogadható el a benyújtott lecketerv, amely szerint a népies psychológia, a fogalmazványok, a természetrajz, a földrajz, a történelem és az olvasás 4 segédtanítónak volna beosztva. Éppen így helytelen és a tanítóképzői határozmányokkal ellentétes az, hogy az oktatástan, mint külön tantárgy kezeltek és elkülönítetik. — Az „ABC“, a beszéd- és olvasókönyv kezelése a nyelvtanhoz tartozván, ettől épúgy legkevésbé elkülöníthető, mint a fogalmazványok és a helyes beszédbeli és írásbali gondolat kifejezés begyakorlása.

Ugyancsak a földrajz, történelem, természetrajz természettan, technológia stb. mint külön tantárgyak nem szerepelhetnek, hanem ezek az olvasókönyv nyomán oly módon és oly terjedelemben közöltnék a jelöltekkel, hogy ők azt az elemi iskolában felhasználhassák, csakis egy képezdei tanító kezében lehetnek. Ugyane kézbe való az általános nevelés- és tanítástan.

2. A lecketervben a különféle szakokra kijelölt tankönyvek a Módszertan kivételével csakis ajánltnak. Az igazgatóság részéről benyújtott tantervben sem tan-, sem pedig segédkönyvről említés nem tételik s így ezeknek célszerűségéről, felhasználásáról véleményt

A tanulók létszáma a tanítóképző kétévfolyamos korában 1858—1873.

Évszám	Tanulók létszáma
1858/9	33
1860	40
1861	33
1862	28
1863	40
1864	24
1865	19
1866	21
1867	21
1868	13
1869	13
1870	14
1871	14
1872	14
1873	18

A csiksomlyói róm. kath. tanítóképzőben tanké-
pesítő vizsgálatot tettek:

1860.

1. András Alajos
2. Baka János
3. Brassay János
4. Csedő János
5. Ferenczy Ignác
6. Fülöp István
7. Gaal Antal
8. Héja József
9. Mihály Ignác
10. Székely György
11. Székely Károly

1861.

12. Biró József
13. Boga Bálint
14. Boga János
15. Domokos János
16. György József
17. Kristály Antal
18. Márton József
19. Szántó János
20. Antal István
21. Bara György
22. Kovács József
23. György Antal
24. Rác István
25. Veress Zsigmond
26. Vizi Mihály

1862.

27. Bakó János
28. Baka Lajos
29. Balás Lázár
30. Bartha József
31. Fazakas Elek
32. Horváth János
33. Márton Sándor

34. Nagy Kálmán
35. Opra János
36. Szánthó Lajos
37. Szász Imre
38. Szabó Elek
39. Török Elek
40. Zoltán János
41. Gál Elek

1863.

42. Deézi Lajos
43. Himber András
44. Plác János
45. Lukács Márton
46. Markaly István
47. Mezey Ignác
48. Simon Eduárd
49. Veres Antal
50. Zöld András
51. Ambrus Ferenc
52. Bakó Antal
53. Brassai János
54. Deák János
55. Sztójka Péter

1864.

56. Balló Imre
57. Balló Mózes
58. Hamar József
59. Lengyel József
60. Léstyán Dénes
61. Márkos János
62. Vizi Dénes
63. Mike Endre
64. Kovács István
65. Fejér Pál
66. Salló Mihály
67. Palinay Bertalan

1865.

- 68. Bende László
- 69. Bot Antal
- 70. Daczó József
- 71. Domokos János
- 72. Gábor András
- 73. György János
- 74. Kasa Pál
- 75. Miklós József
- 76. Mosonyi József
- 77. Szabó Péter
- 78. Vizi Mihály

1866.

- 79. Baka Antal
- 80. Bakó János
- 81. Csiszér Péter
- 82. Finta Gáspár
- 83. Lajos Sándor
- 84. Molnár Mihály
- 85. Simon József
- 86. Simonffi János

1867.

- 87. Antal Ignác
- 88. Bartha Ágoston
- 89. Barthalis Lajos
- 90. Benedek Gábor
- 91. Birsak Sándor
- 92. Biró Zsigmond
- 93. Bálint Alajos
- 94. Forika Ágoston
- 95. Lázár Imre
- 96. Mihály István
- 97. Sándor Antal
- 98. Satha Mihály
- 99. Székely János

1868.

- 100. Antal János
- 101. Bocs Dénes

- 102. Bokor Mózes
- 103. Forika Ágoston
- 104. Márton Sándor
- 105. Ozervát Mózes
- 106. Simonffi Antal
- 107. Székely János

1869.

- 108. Esztegár Tivadar
- 109. Gergely József
- 110. Szőke Márton
- 111. Veress Lajos.

1870.

- 112. Bara Ferencz
- 113. Böjti László
- 114. Csiszér Ferencz
- 115. Finta Albert
- 116. Maxim Zakariás
- 117. Miklós János
- 118. Simonovics Gergely

1871.

- 119. Csiki Alajos
- 120. Dobai Ferencz
- 121. Jakab Gyula
- 122. Jakabos István
- 123. Tőke István
- 124. Veres Ignác

1872.

- 125. Baka József
- 126. Bálint István
- 127. Csergő Gyula
- 128. Tuer Gergely
- 129. Huseg Storián
- 130. Marthi Ferenc
- 131. Márton László

1873.

- 132. Bartalis Lajos
- 133. Benedek Béni

134. Marti György	138. Petres Lajos
135. Orbán Mihály	139. Székely Ignác
136. Palánc Sándor	140. Tóth Mózes
137. Pap János	141. Veress Péter

2. Anyagi ügyek.

Amint az intézet felállítását és megnyitását megelőző előkészületeknél részben rámutattam, a három intézet céljaira 1858. október 4-én kiadott püspöki bizottmány jelentése szerint a megajánlott összeg: 95548 frt. 12 $\frac{1}{2}$ krt. tett ki, Csíkmegye 46485 frt. 97 krt. ajánlott fel. Ebből befolyt 32586 frt. 12 kr.

Ezen összeg kezelésére és a még be nem folyt összeg beszedésére, valamint újabb adományok elfogadására Haynald püspök 4394/1857. sz. a. kiadott rendeletével püspöki bizottmányt szervez. Minden plébánián a lelkészt és kurátort megbizza, hogy az aláírt adományokat szedjék be és nyugta mellett küldjék a csíksomlyói római katolikus iskolák pénzalapját kezelő püspöki bizottmányhoz. Ezen bizottmánynak kezdetben tagja volt: Bocskor Mihály kollektor és Mikó Antal perceptor. Előbbinek feladata volt a kiadott pénzek kamatainak begyűjtése; a perceptornak kötelessége volt: a begyűlt kamatokat a püspök által kijelölt célokra kiosztani.

A 2835/1857. augusztus 31-iki püspöki leiratra, mely a kamatoknak mindenfelől való pontos beszedésére utal és elismeri, hogy ez igen sok munkát igényel, míg az egész ügy megerősödik, szeptember 17-én új tanácskozás történik, megállapítják a pénzalap címét és ajánlatba hozzák a bizottmány tagjainak kiegészítését.

A bizottmány tagjai lesznek:

- a) a felcsiki;
- b) az alcsiki esperesek;

- c) a csíksomlyói tanoda igazgató tanára;
- d) pénztárnok;
- e) ellenőr;
- f) pénzbegyűjtő;
- g) a pénzbegyűjtéshez ügyvéd;
- h) ügyvéd.

Meghatározták a bizottmány hatáskörét, tagjainak kötelességét, a pénztárnok és pénzbegyűjtő díját.

A csíksomlyói iskolai alapot kezelő püspöki bizottmány egy kisebb kebli és egy nagyobb kebli bizottmánnyá alakul át a 2360—1866. sz. püspöki leirat szerint.

A kis püspöki bizottmány minden három hó végével pénztári vizsgát tart. Tagjainak száma 6.

A nagybizottmány minden év végével gyűlést tart, a számadásokat megvizsgálja és minden mozzanatról a püspöknek jelentést tesz. Tagjainak száma 27.

1870-ben adja ki a módosított alapszabályt 20 pontban az erdélyi püspök.

Végig olvasván a kis- és nagybizottmány hosszú névsorát, azt látom, hogy körülbelül 33 tag működött a püspöki két bizottmányban. Két intézetnek: a tanítóképezde és elemi főtanodának sem igazgatóját, sem tanárai közül senkit sem találunk a névsorban. Így történhetett meg hosszú időn keresztül, hogy a mi intézetünket közelebről nem képviselte kebli ember és így a figyelem is elfordult felőle s lassanként a pénzalap jövedelmei az élénk kívánalmakkal folyton eléálló főgimnázium javára utaltattak át. A bizottmány csak igen ritkán foglalkozott a tanítóképezde szükségleteivel úgyannyira, hogy a püspök indítatva érzi magát még azt a kérdést is megkockáztatni: „Nem volna-e célszerűbb a gimnáziumot hat osztályra (hét osztályú volt) szállítani úgy, hogy az alap csak két

osztályt fizessen s így a megtakarítandó összeggel is erősödjék? És pedig annál inkább, mert a tanítóképezde okvetlenül a törvény kívánalmai szerint lenne minél előbb szervezendő". (1554—1870. sz. püspöki leirat).

Ezen leíratra a püspöki bizottmány válasza következő: „A kezelésünk alatt lévő alap nem fedezheti ezen két tanoda¹⁾ kiadásait, azok annyiban a közös egyházmegyei alapból pótoltsanak. Mert igen óhajtjuk, kívánjuk, hogy a képezde az igényeknek megfelelő állapotba helyeztessék s a gimnázium a hozandó törvények értelmében azon fokra emeltessék, ahová bármelyik főgimnázium Erdélyben emeltetni fog".¹⁾

1871. évi augusztus hó 25-én újból felír a püspöki nagybizottmány a püspökhöz és cáfolja a kolozsvári méltóságos Komisszió azon választát, melyben a tanulmányi alapból nyujtandó segélyt megtagadja mindkét intézettől: a főgimnáziumtól és tanítóképezdetől. — A felírat ide vonatkozó része ez: „Félreismerése és kockáztatása rejlik a leíratban nemcsak középtanodánk kath. jellegű virágzásának, hanem különösen azon tanítóképezde fennmaradásának, mely eddigelé egyedül adott államilag jogosított kath. néptanítókat a hazának s mely vallásos érdekeinkhez képest kiválólag van hivatva ma már arra is, hogy az állam által felállított hasonnemű intézetek mellett ne megbukjék, hanem megfelelő javadalmazás által képessé tétessék az azokkal való nemes versenyre.²⁾

„A praeparandia régóta a lét és nem lét között ingadozik, miután annak helyzete tarthatatlan és feladatának sehogy sem képes megfelelni, minthogy emiatt a kath. ifjak sem azt nem látogatják, sem

¹⁾ A csíks. róm. főgimn. Értesítője. 1896. 159. l.

²⁾ A csíks. róm. főgimn. Értesítője 1896. 161. l.

³⁾ A tanítóképző és főleemi iskola.

állami képezdékbe nem mennek s így a kath. tanítóképzés hiánya népoktatásunkat a legváltáságosabb jövővel fenyegeti“¹⁾, — azért tántoríthatatlanul ragaszkodik a püspöki nagybizottmány azon kéréséhez, hogy az erdélyi kath. státus közvagyonához, a tanulmányi alaphoz a gimnázium és tanítóképezde céljaira joga van, minthogy a kezelése alatt álló alap elégtelen“. Az anyagi helyzetet megvilágító feliratok a 8-ik osztálynak felállítása s a képezde III. évének szervezése tárgyában sehogysem hozták meg a kívánt eredményt még 1875-ben sem, a püspöki nagybizottmány ismételt kérésére sem.

A pénzalap jövedelmei nagy részben a főgimn. fenntartására utaltattak át. Az 1873. évben megnyílik a 8-ik osztály. Több gimnáziumi tanárt fizet a pénzalapunk s még a 13 hiányzó tanár helyettesítési díját is: 200 forintot 2 évig a „csiksomlyói kath. iskolák pénzalapja“ fizette. S ezt a tényt a „csiksomlyói kath. iskolák pénzalapját kezelő püspöki bizottmány“ is az 1875. év január hó 13-án tartott üléséből felvett jegyzőkönyvében beismeri: „Ha a magánalapból az utalványozott 200 forint évenként kiadatik, akkor a nevezett alap olyatén reménylett öregbedése, hogy később nemcsak a felgimnázium, hanem a tanítóképezde és főelemi tanoda szükségeit is a kor igénye szerint fedezhesse, kiszámíthatatlan időre el lenne odázva.“²⁾

Az 1858. évi augusztus hó 12-én kelt rendelettel meghagyja Thun az erdélyi csász. kir. helytartóság által dr Haynald püspöknek, hogy a bejelentett pénzalapból szakitassék külön a képezdét illető rész s így biztosítandó a képezde jövője. A kormány ezen meg-

¹⁾ A csiksomlyói római főgimnázium értesítője 1896 163. l.

²⁾ U. o. 166—167. lap

hagyását — nem lehet tudni minő okból — nem hajtották végre s így az alapokból 4 évtizeden keresztül sohasem kapta meg a tanítóképző az őt megillető résznek talán még felét sem. Mert az igazgató fizetése ezen alapból 1873. évi május hó 19-éig csak 400 forint volt; a hittanaré 60 forint. A főelemi iskolai szerzetes tanítók fizetése előbb 25—25 forint egy évre, később 50—50 forint a pénzalapból. Javításokra és felszerelésre alig fizet az iskola pénzalapja évenként 40 forintot.

Egy évben összesen fizetett körülbelől 550—600 forintot. Holott az említett Haynald-féle terv a két iskolának: a tanítóképezdének és főelemi tanodának összesen évi 2400 forintot irányzott elé; a gimnázium tanárai (6) évi 4735 forintot élveztek az alapból átlag 1872—1885-ig. — A kormány az 1859. évben 500 forintot, a másik két évben 400—400 forintot adott ösztöndijakra, melyeket az igazgatóság előterjesztésére a püspök osztott ki a növendékek között 10, 15, 20, 30 forintnyi összegekben.

A püspök évenként rendszeren 200 forintot küldött ösztöndijakra, de ezenkívül a lelkészek által ajánlott növendékeknek is magánpénztárából gyakran adott segélyeket, melyeknek évi összegét átlag tehetjük 150 forintra. Tanszerekre is gyakran küldött kisebb összegeket, évi 40—50 forintot. Úgy, hogy a püspöki segély 1873-ig évenként nem volt kevesebb 400 forintnál.

Haynald püspöknek 12 évi püspöksége alatt áldozata intézetünk anyagi ügyeire semmivel sem volt kevesebb *33600 koronánál beleszámítva az első 24000 korona adományt is.*

Falitáblák, földgömbök, mappák és tankönyvek az első felszerelések, melyeket vagy az iskolák pénz-

alapja, vagy a püspök, vagy a kormány fedezett. A felszerelési tárgyak elhelyezésére leküld a kormány egy szekrény bevásárlására 24 forint 35 krajcárt a kir. tanfelügyelő útján az 1871. évi január hó 25-én.

A tanszerek között szerepel 1872-től 1898-ig egy zongora, melyet Györfi Iván gyulafehérvári tanító ajándékozott székely pátriotáinak s melyet sohasem használtak állítólag és egy orgona, 6 változatú, pedálos, melyet 800 forint értékben Kolonics orgona-építő adott ajándékba a tanítóképzőnek, mely előbb az új képző I. osztályában volt, azután 1888. évi július 30-án átköltöztetik a gimnáziumban nyert zene-terembe; de megrongált állapota miatt nem lévén tovább használható, az 1903. évi március hó 2-án 80 koronáért eladatott felsőbb engedéllyel. 1872-ben szereztek két harmoniumot a püspök úr által kiutalt pénzen. A felszerelést sürgette kezdet óta a kormány; 1860-ban 22277—3763. szám a. a következő iratot intézi az erdélyi püspökhöz a „szebeni helytartótanács:“

„Nagyméltóságú úr! A fennálló előírások szerint minden tanítóképző elegendő választékú segéd-, kézi-, olvasókönyvvel és taneszközzel birjon, hogy a növendékeknek elegendő háziolvasmányuk legyen s így magukat képezhessék, látókörüket intenzivebbül megvilágíthassák, tartalmilag gyarapíthassák és így hivatásukra minél derekabban előkészíttessenek. A segéd-eszközök az előirt szabályok szerint időről-időre szigorúan *revideálandók és kiegészítendőek*.

Ez a kérdéses német könyvek- és taneszközökre vonatkozólag német nyelven történt.

A helytartótanács e tekintetben a jelentéseket megkapta“ stb.

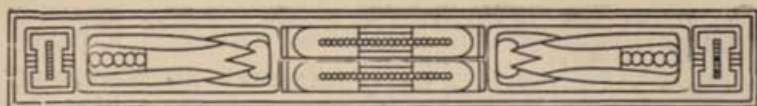
Az 1872/73. évben a kétévfolym külön tantermeket nyer. Az eddigi tanterv elveszíti kötelező erejét.

Az oktatás az 1868. évi 38. tc. VII. fejezetének 88. §-ában megjelölt tárgyakat öleli fel az ennek értelmében kiadott tanterv alapján.

Ennyi jóindulat és gondoskodás mellett is a tanítóképző felszerelése nagyon gyenge volt. Ennek oka az volt, hogy sem a pénzalap, sem a kormány, sem egyedül a püspök nem érezte magát képesnek, hogy az évről-évre növekedő követelményeknek megfelelően felszerelje az intézetet. Azért kérnek be gyakran a főigazgatók jelentést a felszerelésről és buzdítják a helytartósági leiratok az igazgatót, hogy törekedjék tanszerekkel és könyvekkel ellátni az intézetet. Ez a fiatal korban keletkezett seb az intézet 50 esztendő életén keresztül megmarad és viseli a sebet 1898-ban is.

A felszerelés a következő volt a tanítóképzőben: (13/1873. inventárium szerint) hangszerek, táblák, térképek 11 drb. Tankönyv és segédkönyv 188 drb., ebből 38 a csász. kir. bécsi miniszterium ajándéka; 31 drbot Fesztl Károly isk. tanácsos ajándékozott Simon Jukundián igazgatónak 1858-ban, ki Bécsből magával hozta a tanítóképzőnek. 8 drbot Ráth Mór adományozott; 13 drbot Kilián György pesti könyvtáros; 51 drbot Győrffy Iván gyulafehérvári székesegyházi kántor. 3 drbot a püspöki hatóság. A tanulmányi alapból 21 drb taneszköz szereztetett be 1873-ban: asztalok, földgömb, kótatartók, székek.

A négyosztályos elemi iskolában 63 drb. szoba-felszerelés volt: ablakok, ablaktáblák, ajtók, padok, kályhák stb.; taneszközök: térképek, táblák, természetrajzi és természettani falitáblák, számológépek stb. 94 drb. Az 1870-ben tartott tanfolyam alkalmából a vallás- és közoktatási miniszter 115 drb. könyvet és szemléltetési eszközt ajándékozott egy 24 frt. 35 kros szekrénnel.

II.

Az intézet története háromévfolyamos korában.

1. Szellemi ügyek.

Az 1871., 1872. évben az erdélyi egyházmegyei gondok között Fogarassy püspök szellemét a csiksomlyói róm. kath. tanítóképző ujjászervezése és a III. évfolyam felállításának terve foglalkoztatja. Jól ismerte Fogarassy püspök az 1868. XXXVIII. tc. rendelkezéseit, jól ismerte főképpen a VII-ik fejezetet, melynek végrehajtása egyházmegyéjének ezen egyetlen róm. kath. magyar tanítóképzőjében tevékeny gondját képezte; ezt mutatja az 1871. évi január hó 28-án 203. szám a., és az 1871. évi november hó 23-án 3323. szám a., hasonlóképpen az 1872. évi augusztus hó 7-én 2181. szám a., 1872. évi október hó 22-én 2904. szám a. kelt leiratainak sorozata, melyekben a felállítás módozatairól intézkedik egyélszről és alapos jelentéseket kér másrészről. A felszerelés, helyiségekkel való kibővítés, a tanárok létszámának emelése és díjazása, a növendékek ösztöndíja képezi nagy lelkének legfőbb törekvését.

203. szám a. 1871. évi január hó 21-én kelt leiratában teszi meg erre vonatkozó első lépéseit, melynek kezdő sorai ezek: „A csiksomlyói tanítóképezde, mely egyházmegyémben már egyedüli, jelenleg okvetlenül bővitendő és átalakítandó“. Előterjesztést kér az alkalmas helyiségről, kimutatást a tanárok és a növendékek létszámáról és mindkettő létszáma emelésének lehető-

ségéről. Leirata végén hivatkozik a püspök a pénzforrások csekélységére. Ezért mérsékelt áru tervezetet kíván. A 2180/1872. sz. a. augusztus 7-én kelt leiratában megszabja a leendő 3 évfolyamon alkalmazandó tanerők számát, mely áll az igazgató-tanárból, 1 rendes és 3 helyettes tanárból 78 heti órával. Közli az általános óratervet a következő beosztással:

Hittan	I., II., III. évf.	2, 2, 2	óra.
Magyar	" " " "	2, 2, 2	"
Számтан	" " " "	2, 2, 2	"
Földrajz	" " " "	2, 1	"
Történelem	" " " "	1, 2, 2	"
Gazdaságtan	" " " "	2	"
Ének és zene	" " " "	4, 4, 3	"
Testgyakorlat	" " " "	2, 2, 2	"
Nev. és módszertan	" " " "	4, 4, 4	"
Német	" " " "	2, 2, 2	"
Mértan	" " " "	2	"
Alkotmánytan	" " " "	2	"
Természetrájz	" " " "	2, 2	"
Természettan	" " " "	2	"
Rajz	" " " "	3, 2, 2	"

Az I. évfolyám heti óráinak összege: 26. A II. évfolyamon 25. A III. évfolyamon 27. Összesen: 78 óra.

Ebben a leiratban a tanítóképző elhelyezésére alkalmas helyiségnek látja Fogarassy püspök a tőszomszédságban lévő Madarász-féle 6 szobával ellátott épületet; de a körülmények akképpen változnak, hogy a Madarász-féle régi épületbe a képző soha be nem költözött. Megérthetővé teszi ezt az intézet további története.

A még mindig rendezetlen és súlyos anyagi nehézségekkel küzdő intézet vezetésére a sok fegyelmi ok miatt is Simon Jukundián nem érzett magában kedvet,

az 1871. évben a 78 számú felterjesztésében lemond az igazgatóságról. De Fogarassy püspök válaszában kéri, hogy maradjon meg bár egy pár évre igazgatónak. Elismerését fejezi ki aziránt, hogy annyi szenvedés és áldozat árán oly hosszú időn át szakszerű tanerők hiányában az intézetnek minden oldalon mutatkozó szegénysége mellett ezt az intézetet „eddig annyi kitartással vezette“. Simon J. igazgatót az érzelmes főpásztori hang megnyeri és vállalkozik továbbra is az intézet igazgatására.

Az 1873/74. tanév elején az előbb ismertetett intézkedések szerint megnyílik a *III. évfolyam*.

Rendes tanárnak kinevezi Fogarassy püspök Földes József okleveles tanítót 700 frt. fizetéssel és heti 20 óra kötelezettséggel az 1495., 1880., 2802. és 1848/1873. sz. a. kelt pöspöki leiratokkal.

Ezek között az 1848/1873. sz. rendelet az igazgatónak 500 frt. alapfizetést utal ki. A hitoktató fizetése 60 forint, a tornatanítóé évi 50 forint. Ez utóbbi a mai napig változatlan maradt. — A gimnáziumból bejáró óraadó tanároknak heti egy óráért évi 20 frt. honoráriumot biztosít.

Az évtizedekig ellenálló kolozsvári Komisszió Katholikát, mely merészen felpanaszolja, hogy a gimnázium részére évenként 4590 forintot ad és a képezde részére soha egy cseppnyi segélyt annyi jogos folyamodvány mellett sem volt hajlandó kiutalni, végre Fogarassy püspök ereje legyőzi és ebből az erdélyi róm. kath. státusi vagyonból a képezde égető szükségleteire kieszközöl az 1880/1873. számú leirat bizonyossága szerint évi *1600 forintnyi* segélyt ily címen: az erdélyi róm. kath. tanulmányi alapból a csiksomlyói róm. kath. tanítóképezdének járó évi segély.

Ezen összegből a püspök 10 negyven forintos

alapítványt rendel ki a legjobb növendékek számára s a saját tárcájából nagylelkűen és az utódokra ösztönző például kiutal püspöksége tartamára még 4 növendék részére személyenként egy-egy évre 60 frtnyi ösztöndíjat, összesen állandó ösztöndíjképpen 240 frtot. Fogarassy püspök ezen nagylelkűségét átörökli utódja, Lönhárt Ferenc erdélyi püspök is, de átörökli gróf Majláth Gusztáv Károly püspök úr Őexcellenciája is, ki nemcsak a 240 frt. ösztöndíjat utalja ki állandóan a saját pénztárából, de pótolja az 5834/1904. sz. leirattal a tanulmány alapból beszüntetett 1600 frtból a 400 frt. ösztöndíjat is. Hála és mély köszönet illeti Erdély jelenlegi nagyméltóságú püspökét, Őexcellenciáját, hogy a 640 forint főpásztori segélyeket saját terhére elvállalni kegyes volt. Ugyanazon leiratában Fogarassy püspök a tanulmányi alapból kiutal a III. évfolyam berendezésére, gazdasági eszközeire, tanári helyettesítésekre és a könyvtárra 990 frtot.

Az 1874. év őszén a szent Ferenc-rend tartományi gyűlése Simon Jukundián tanítóképzői igazgatót megválasztja tartományfőnöknek. Ekkor meg kellett volna igazgatói állásától válnia, de Fogarassy erdélyi püspök kérésére megtartja az igazgatóságot azzal a feltétellel, hogy szaktárgyait: a zenét, éneket helyettes tanár fogja tanítani; ő pedig a tanítás kötelezettsége alól felmentetik.

A 2508/1874. sz. a. kelt leirattal a főpásztor helyettes ének- és zenetanárnak P. Tima Dénes szent Ferenc-rendi szerzetes papot nevezi ki, aki Simon igazgató tárgyait átveszi.

A 323/1875. sz. püspöki leirat elrendeli, hogy semminemű reláció, bárki kérje, ki nem adható a főhatóság kikerülésével. Ezzel az autonóm kormányzat védelmére kel az erdélyi püspök szemben a meg-

előző idők bécsi szellemű törekvéseivel, melyek nagy csorbát ejtettek a főhatóság jogain, midőn minden fő és mellékes intézeti ügybe önkényesen beleszóltak és igazgatták az intézetet az önkormányzati jog teljes mellözésével.

Az 1875. évben Fogarassy püspök bérmautjában arról győződik meg, hogy az esperesi kerületekben igen sok képzetlen tanító van. Nem ismerik az újabb módszert, járatlanok az énekben s az ének művészetét a hangerősségben törekednek kifejezni. Kiadja Erdély összes esperesi kerületei számára az 1570/1875. május 24-én kelt rendeletét s július 22-től szeptember 2-ig hat hétre póttanfolyamot hirdet. A jelentkezőknek a gimnázium szemináriumában ingyenes étkezést és szállást ad a főpásztor. A póttanfolyam tárgyai: az összes tanítóképzői tantárgyak módszerének korszerű elsajátítása. A tanfolyamot a tanítóképzői rendes és póttanárok vezették, kik lemondottak nagylelkűen a díjazásról, tudván jól, hogy a pénzalapok a díjazást nem képesek viselni. Fogarassy püspök a saját tárcájából 250 frtot küld a buzgó vezető tanároknak némi jutalmul. A 2582/1875. sz. rendelet szigorúan előírta, hogy minden tanító, kinek oklevele nincsen, köteles részt venni a póttanfolyamon és kötelesek szorgalmas tanulás által jó bizonyítványt szerezni.

Az erzsébetvárosi, gyergyói, marosi, tordai, sepsi-miklósvári, kézdi-orbai, szolnoki, udvarhelyi és csiki esperesi kerületekből 58 tanító vett részt a tanfolyamon a 2582/1875. sz. leirat szerint a legjobb sikerrel, melyért a főpásztor nem is késik elismerését nyilvánítani Simon Jukundián igazgatónak, Földes József, Tima Dénes intézeti tanároknak és Sipos Sándor póttanárnak. Az 1870. és 1875. években tartott 2 tanfolyam bizonyítja, hogy az intézet rendes munka- és hivatáskörén kívül

is buzgalmat és áldásos tevékenységet fejtett ki nemcsak Csikvármegyére, hanem az egész erdélyi népoktatásügyre vonatkozólag.

Az említett erdélyi esperesi kerületekből a következők vettek részt az 1875. évi tanfolyamon:

1. Antal János kántor-tanító Csíksomlyó.
2. Antalfi József kántor-tanító Abafája.
3. Balázs József tanító Sárfalva.
4. Bálint Alajos kántor-tanító.
5. Bardócz Ignác tanító Csikkozmas.
6. Bartalis József kántor-tanító Jobbágyfalva.
7. Bálint János tanító Zetelaka.
8. Bartha Lajos s.-tanító Almás.
9. Bartalis Lajos kántor-tanító Csikmadéfalva.
10. Bende László s.-tanító Gelence.
11. Biró József kántor-tanító Csikcsicsó.
12. Birton Lajos kántor Erzsébetváros.
13. Borsos Mihály kántor-tanító Mikháza.
14. Budka József kántor-tanító Désakna.
15. Bürky Zsófia tanítónő Szépviz.
16. Dániel Mihály kántor-tanító Szengyel.
17. Dézsi János kántor-tanító Harasztos.
18. Dobai János kántor-tanító Ehed.
19. Ferenczi József s.-tanító Kőszvényes.
20. Ferenczi Tamás s.-tanító Csikrákos.
21. Fiser Antal kántor-tanító Szőkefalva.
22. Gál Péter kántor-tanító Miklósvár.
23. Hajdu Ferencz s.-tanító Korond.
24. Jartó Imre állami tanító Vörösegyház.
25. Kádár Antal kántor-tanító Lemhény.
26. Kis Alfonz F. r. áldozár.
27. Kovács Ignác községi tanító Kurtapatak.
28. Kovács József tanító Kézdiszentlélek.
29. Kovács Márton kántor-tanító Várdotfalva.
30. Kurkó András s.-tanító Szentmihály.
31. Kurkó Antal áll. tanító Vacsárcsi.
32. Lacz János kántor tanító Szentlélek.
33. Lakatos János kántor-tanító Teke.
34. Mélik Bogdán kántor-tanító Oláhtoplicza.

35. Miklós Albert kántor-tanító Sámsond.
36. Miklós Timót F. r. áldozár.
37. Nagy Péter s.-tanító Bitá.
38. Naszturi János kántor-tanító Segesvár.
39. Német János tanító Lemhény.
40. Orbán János kántor-tanító Küküllővár.
41. Pál Balázs s.-tanító Vágás.
42. Pál Albert s.-tanító Gyergyószentmiklós.
43. Pál Imre tanító Gyergyóremete.
44. Péter Áron s.-tanító Csikvárdotfalva.
45. Péter József s.-tanító Böződ-Ujfalú.
46. Pokorny József, fr. fráter.
47. Rácz József k.-tanító Korond.
48. Sasf Ignác áll. tanító Porumbák.
49. Simon Imre s.-tanító Csikszentdomokos.
50. Simon Lajos s.-tanító Gyergyóalfalu.
51. Szakálas Ambrus s.-tanító Atyha.
52. Szép János s.-tanító Máréfalva.
53. Vas József állás nélküli tanító Almás.
54. Veres Lajos s.-tanító Csikszereda.
55. Vinczei László kántor-tanító Buzásbesenyő.
56. Virág Péter s.-tanító Csikcsicsó.
57. Zsigmond Gáspár s.-tanító Bereck.
58. Balog Ágoston s.-tanító Szováta.

Földes József tanár az intézettől, mely sok anyagi nehézséggel küzd, 1875. évi augusztus 29-én (2491. sz. leirat) elpályázik. De a főpásztor maradásra bírja és egyuttal kijelenti idézett leiratában, hogy, ha szándékát Földes később megismételné, gondoskodni fog, hogy tanári állása többé ne világi, hanem egyházi tanerővel töltsék be. Az intézet Földesben egy kiváló, munkás tanügyi férfit veszített volna, beigazolja ezt egész intézeti élete, mely alatt türelemmel, a nélkülözésre is elszánt, lemondó cénnyel, a nyomasztó anyagi körülmények között is lankadhatlan munkáerővel szolgálta törhetlen, hazafias lelkülettel több évtizeden keresztül a csiksomlyói róm. kath. tanító-

képzőt. — A főpásztor buzdító szavára itt marad s (1876. július 1-én 1017. sz. leirat) 4 évi tanárkodása után állomásán az erdélyi püspök végleg megerősíti. A kultuszminiszter a szomszéd iskolákhoz 3880/1875. sz. a. december 8-án kelt leiratában iskolalátogatóvá nevezi ki Földes tanárt.

331/1877. sz. a. január 30-án kelt leiratban elfogadja a főpásztor a tanári testület azon javaslatát, hogy az intézetben az önképzés céljából az ifjúság önképzőkört alakítson. Az önképzőkör még ez év folyamán megalakul, szabályait a főpásztor megerősíti, vezetője a tantestületből mindig egy tanár volt.

Az 1683/1877. számú leirat intézkedik arról, hogy a kántori szakból minden növendék képezze ki magát, mert az ének- és zenéből felmentvény nem adható s így a tanítói képesítettség a zenében való gyeség miatt nem remélhető. Egy tanévben kétszer képesítő vizsgálat nem tartható; erről is a főpásztor említett rendeletével intézkedik.

Az intézetbe való felvételeket 1877-ig a főpásztor intézte véleményes előterjesztésre, de ebben az évben a főpásztor a felvételeket az igazgató hatáskörébe utalja; s meghagyja a miniszterrel egyetértőleg, hogy 15-évet be nem töltött jelentkezőket (2972/1879.) fel ne vegyen.

A tanképesítő vizsgálatok a püspöki utasítások szerint tartattak. Az 1877. évben július 13-án 10998. sz. alatt a közoktatásügyi miniszter szabályrendeletet ad ki a tanítóképesítő vizsgálatok szabályos és egyöntetű megtartására, melyet intézetünk is szemelőtt tart a vizsgálatoknál.

2643/1878. sz. leirafában a főpásztor a főelemi iskolának hat osztályra való kiegészítését tervezi és módját keresi, hogy miképpen lehetne a főelemi iskolát

gyakorló-iskolává átalakítani a III. évesek gyakorlati kiképzésére. Sajnálataát fejezi ki, hogy a főelemi iskola I. és II. osztálya néptelen és hogy nincsen szervei összefüggésben a törvény értelmében a tanítóképzővel. Mindennek kivihetőségéről javaslatot kér az igazgatótól.

A tanítóképző számadásait az abszolutizmus korában szokássá vált eljárás alapján a kultuszminiszter vizsgálta felül és felmentvényt is ő adott a tanulmányi alaplól járó évi 1600 frtról (108 1879. sz. leirat).

2714/1879. augusztus 24-én kelt leirattal a tanári testület új tagot nyer. Lakatos Izra gimnáziumi tanárt a tanítóképzőhöz ideiglenes tanárnak nevezte ki Fogarassy püspök s egyuttal úgy intézkedik a főpásztor, hogy a tanítónövendékek a tornát tanulják a gimnáziumi ifjúsággal együtt. Az elemi iskolai tanulókat a tornára tanítsák a tanítóképzői III. éves növendékek. Ebben az évben rendeli el a miniszter, hogy az anyakönyvek másolata küldessék fel a kultuszminiszteriumhoz évenként 21916/1879. sz. rendelet értelmében.

A tanítóképesítői vizsgálatok idejének megállapítása a tantestület joga volt; az egyházmegyei főtanfelügyelő a tanképesítőkre meghívást nyert.

A vizsgálatok püspöki utasítások és a helytartótanács rendeletei szerint tartattak meg. Az 1874-ben kelt idevonatkozó püspöki rendelet a következő:

A vizsgálatokra nézve a következőket jegyzem meg:
 »A III-ad évesekkel tartandó tanképesítő vizsga beható legyen s azt írásbeli vizsgának kell megelőznie. — Addig is, míg a tanképesítő vizsgára vonatkozó szabályzatot megállapíthatom, oda utasítom a tanári testületet, hogy az írásban egy tanár ellenőrzése mellett a következő tantárgyakból vizsgáltassanak meg a növendékek:

- a) neveléstanból;
- b) módszertanból;

- c) magyar nyelvtanból;
- d) német nyelvtanból;
- e) szám- és mértanból;

Az írásbeli dolgozatok eredménye a tanképesítő szóbeli vizsga eredményével épügy kombinálandó, mint az érettségi vizsgánál, például: kinek írásbeli munkája 2, szóbeli felelete 3, év alatti osztályzata 1, annak tanképesítő oklevelében 2. tanjegy illetőleg »jeles« adandó, mert a három osztályzat összege 6, osztva 3-al 2-öt vagyis jelest ad, ha a három osztályzat 8-at ad, a bizonyítványban akkor csak 3. vagy »jó« lehet az illető tárgybeli osztályzat.

Aki az írásbeli vizsgán megbukik, tanképesítő szóbeli vizsgára nem bocsátható. Az ilyenek részére új tanképesítő vizsgálati nap határozandó meg, mely azonban az először kitűzöttől legalább 2 hónapnyi időköztt kell hogy magában foglaljon, amidőn is az illető újra előbb írásbeli vizsgára utasítandó, ennek eredményétől függvén a szóbeli vizsgára való bocsátás.

A szóbeli tanképesítő vizsgára az illető kerületi egyházmegyei főtanfelügyelő, mint vizsgáló bizottsági elnök meghívandó.

A szóbeli vizsgán minden tanítójelölt minden tantárgyból megvizsgálandó; ha a feltett kérdésre kielégítő válasz nem adna, úgy egy 2-ik s esetleg 3-ik kérdés teendő, ki három közül egyre sem ad kielégítő feleletet, visszavetendő.

Ily vizsgákra egy nap s illetőleg $\frac{1}{2}$ nap korántsem lévén elégséges, a testület a vizsgák rendjét úgy fogja megállapítani, hogy az írásbeli vizsgára legalább 3 nap, a szóbelire egy nap számíttassék.

A képezde többi növendékeinek vizsga rendje maradhat, valamint az elemi tanulóké is.

Ezen vizsgáknak elnöke a kerületi esperes, mint egyházmegyei tanfelügyelő.

A tanulmányi alapból engedélyezett évi 1600 frtnyi összegnek 4-ik részét 400 frtban, az ösztöndíjasok illetékét 120 frtban, összesen 520 frtban $\cdot$ alatt mellékelem. A 400 frt. annak idején kellően elszámolandó.

A bizonyítványokra nézve tett indítvány folytán ezenel 5 könyv tanítói oklevelet és 6 könyv rendes félévi bizonyítványt zárok ide, néhány évre a képezdének ilyes szük-

LÓNHART FERENC
erdélyi püspök (1882—1897).

séglete teljesen fedezve lesz. Névkönyvet a tanulók csekély száma mellett — évenként 25—30 — nem szükség nyomtatni, azt könnyű rovatozni.

Egyébiránt buzgó imáiba ajánlottan vagyok Tisztelendőségednek

Károly-Fehérvárt, 1874-iki Július 8-án»

jóakaró főpásztora :

Mihály.

Simon Jukundián rendtartományi főnököt és tanítóképzői igazgatót ezen év folyamán a Király a Ferencz József-rend lovagkeresztjével tüntette ki hosszúságos tanügyi működéseinek elismeréséül.

Az 1882. év nagy gyászt hoz a tanítóképzőre. Fogarassy erdélyi püspök, tanítóképzők fenntartója, újjászervezője, meghalt. Temetése március 28-án ment végbe országos részvét mellett.

Fogarassy püspök utódja az erdélyi püspöki széken Lönhárt Ferenc, ki püspöksége első évében 1882-ben átveszi boldogult elődjétől az intézetünkre vonatkozó személyes terheket. Leiratban biztosítja az intézet igazgatóságát, hogy a négy növendék évi 60 frtos ösztöndíját, összesen a 240 forintot a saját tárcájából fizetni fogja s ezen ígéretének szívesen tett eleget az 1897. évig. Az országos tanítóképzés érdekében Trefort miniszter nagyjelentőségű intézkedéseket léptet életbe az 1883. évben. Elrendeli (a 10370/1883. március 21-én kelt rendeletével) az összes tanítóképzőkben a gazdaságtan, háziipar, méhészet és gyümölcsészet behatóbb tanítását; elrendelte a felekezeti tanítóképezdekben, hogy a III. évfolyamot jó sikerrel végzett növendékek csak az egy évi tanítói gyakorlat megszerzése után bocsáthatók tanítóképesítő vizsgálatra s megváltoztatja ezzel előbbi rendeletét, melynek értelmében a III. évesek osztályvizsgálat után tanképesítőre jelentkezhetnek. Az állami képzőkben

1883-ban felállítja a IV. évfolyamot s ugyanazt kötelezővé teszi a felekezetekre nézve is.

Az 1884. évben tanév végén ünnepli meg tanítóképzőnk 25 éves jubileumát, melyen megjelent Lönhárt erdélyi püspök, Bálint Károly erdélyegyházmegyei főtanfelügyelő, a vármegye előkelő közönsége, a pap-ság és az intézet volt növendékei nagy számban.

A program a következő:

74. szám.

1884.

Meghívó

a csíksomlyói róm. kath. tanítóképezde 25-éves jubileumára.

A csíksomlyói róm. kath. tanítóképezde f. évi június 2-án, azaz pünkösd második napján, 25-éves fennállásának emlékére ünnepélyt tart, mely ünnepélyre alattirt igazgatóság a nagyérdemű érdeklődő közönséget tisztelettel meghívja.

Az ünnepély sorrendje:

1. Te Deum-mal összekötött istenitisztelet a Ferenczrendi szerzetesek templomában d. e. 9 órakor. Istenitisztelet alatt a képezdei ifjuság négyes karokban énekel.

Ezután a régi megyeház nagy termében:

2. Ecce sacerdos a főpásztor fogadására; énekli a képezdei ifjuság.

3. Megnyitó üdvözlő beszéd Bálint Károly egyházmegyei főtanfelügyelő által.

4. A kápolna Beckertől, énekli a képezdei ifjuság.

5. A képezde 25 évi történetének felolvasása Földes József intézeti igazgató által.

6. Üdvözlő Kreuzer Oratoriumából; énekli a főgimnáziumi énekkar.

7. Levél egy elutazott barátomhoz. Tompától; szavalja Benedek József III-ad éves képezdei növendék.

8. Ének a képezde volt tanítványai által.

9. Üdvözlő P. Simon Jukundiánhoz, mint a ki az intézetnek 25 évig volt igazgatója, a volt tanítványok részéről Boga Bálint gyergyóalfalvi felsőnépiskolai igazgató által.

10. Induló Küchentől; énekli a képezdei ifjuság.

Végül ünnepélyes közebéd lesz, melynek kiállítását

— tekintve az itteni elszigetelt helyzetet — a szerzetház főnöke volt szíves elvállalni. A közebeden részt venni szándékozók felkértek, hogy eziránt f. hó 27-ig bezárólag Lakatos Izra kép. tanárnál méltóztassanak szóval vagy írásban nyilatkozni. Egy teríték 3 frt.

Csik-Somlyón, 1884. május 10-én.

*Az igazgatóság:
Földes József.*

Az ünnepélyen élénk kifejezést nyernek a 25-éves multnak anyagi küzdelmei. Földes József helyettes igazgató az intézetnek rövid kivonatban 17 oldalon, egy nyomtatott íven összefoglalt 25-éves történetében a történelmi igazságnak megfelelően sorolja fel az intézet nehéz anyagi viszonyainak okait, de felsorolja egyuttal a közönyösség sokféle megnyilvánulását is, melylyel a társadalom részéről illetetik az intézet. De mindennek ellenére az intézet a benne rejlő erővel győzelmesen halad előre a vallásos és hazafias népnevelés diadalmas szolgálatában.

Az intézet a kormány részéről a kolozsvári kir. főigazgató felügyelete alatt állott, kinek hatásköre abból állott, hogy az intézet igazgatóságától szellemi és anyagi ügyekben jelentéseket kért be, a tanulmányi haladást figyelemmel kísérte, szükség esetében a kormány leiratait az igazgatóság figyelmébe ajánlotta s az intézet évi jelentéseit bekérve ezekből előterjesztéseket tett a miniszteriumhoz. A főigazgatói intézmény 1884-ig állott fenn. Ekkor 1897/1884. sz. miniszteri rendelettel felügyelői tisztségétől felmentetik a főigazgató (Pál Sándor) és a csikmegyei kir. tanfelügyelőre ruházzák e tiszteket. (Élthes Elek volt ekkor a kir. tanfelügyelő).

A kir. tanfelügyelő befolyása az intézet beléleltebe igen szükkörű volt. A 212/1884. január 21-én kelt erdélyi püspöki rendelet szerint a kir. tanfelügyelőnek rendelkezési joga nincsen a tanítóképzőben.

Eddig ugyan még a vizsgálatokra sem hívták meg; ezután azonban, mint vendéget, a vizsgálatokra meg lehet hívni. A püspöki főhatóság e szempontból az önkormányzati jogra hivatkozva még a hivatalos közvetlen érintkezést sem engedi meg a kir. tanfelügyelővel. 2911/1884. sz. a. december 18-án rendeletet ad ki a főhatóság, melyben utasítja az igazgatóságot, hogy az önkormányzati jogviszonyoknak megfelelően a püspöki hatóság kikerülésével sem a kir. tanfelügyelőnek, sem a kir. tankerületi főigazgatónak, sem a kormánynak, sem más hatóságnak semmiféle relációt megküldeni nem szabad. A nem magyar tannyelvű tanítóképzőkben kiadott oklevelek (149/1892. sz. átirat) csak úgy voltak érvényesek, ha azokat a kir. tanfelügyelő is aláírta, ellenesetben államérvényességüket elvesztették. Intézetünk tannyelve mindig a magyar nyelv lévén, a vizsgálatokba a kir. tanfelügyelő be nem folyt, okleveleinket soha eddig alá nem írta; azok államérvényességüket mindig megtartották. Csak az 1894-ik évben főhatóságilag elfogadott 12152/1892. sz. alatt kiadott állami képesítő-vizsgálati szabályzat életbeléptetésekor 1894. évben megtartott tanképesítői vizsgálaton jelenik meg először hivatalosan a királyi tanfelügyelő: Élthes Elek és írja alá az anyakönyvet és okleveleket, mely jogot utódai is az idézett szabályzat alapján azóta gyakorolnak, mint kormánybiztosok.

Az igazgatóságot P. Simon Jukundián visszavonulása után átveszi Földes József rendes tanár, kit a 2699/1883. szám alatt kelt irattal ideiglenes igazgatónak nevez ki Erdély püspöke. Igazgatói állását 1883. október 2-án foglalja el. Átveszi a levéltárt, az iktató-könyvbe tett ezen megjegyzéssel: „Alulírott az ezen könyvbe idáig beiktatott (Földes iktatta be utó-

FÖLDES JÓZSEF

igazgató (1883—1897)

lagosan) iratokat néhány csomagban, de teljesen rendezetlenül, számozatlanul, iktatatlanul 1883. évi október 2-án átvettem az igazgatói tisztségről lelépő Simon Jukundiántól.....“

3919/1884. szám alatt december 17-én kelt leirattal a főpásztor Földes Józsefet végleges igazgatónak nevezi ki. Egy évi tapasztalata meggyőzte az új igazgatót, hogy az intézet legbecsesebb történelmi kincse: a levéltár rendezendő és a nagy számban hiányzó legfontosabb levéltári adatok, okmányok mindenáron megszerzendők. E feladatra vállalkozik Földes József igazgató s 212/1884. szám alatt január 12-én kelt előterjesztésében a püspöki levéltárból lemásolás végett lekéri az okiratokat és a levéltárt amennyire ez lehetséges volt kiegészíti.

Lönhárt erdélyi püspök a 141/1888. szám alatt január 20-án kelt leiratában a IV. évfolyam felállítását és az elemi iskolának hatosztályra való kiegészítését veszi tervbe a 3998/1882. számú miniszteri rendelet értelmében s felszólítja az igazgatót a költségvetés és tervezet benyújtására. A püspök belátta az idők követelményét; belátta, hogy intézetünknek e szempontból is lépést kell tartania az állami intézetekkel, azért erőfeszítéssel is a IV. évfolyamot meg akarja nyitani.

Sajnos, hogy a benyújtott költségvetések és tervezetek szerint oly nagy összegre volt szükség, mely a püspök anyagi tehetségét jóval felülmutta. Az erdélyi róm. kath. státus pénzkészlete is a saját céljaira ki lévén merítve, onnan sem lehetett a szükséges pénzüsszeget előteremteni; emiatt a negyedik évfolyam a főpásztor törekvései mellett sem nyilhatott meg.

Az 1888. évben 448. számú leirat szerint elkészül a gimnáziumi és tanítóképezdei tanárok nyugdíj-szabályzata s ezen leirat értelmében életbe lépik. Inté-

zetünk tanárainak alkalom adatik, hogy ezen intézetbe belépjenek és munkaképtelen korukra magukat biztosítsák. — Belépnek a kötelező előírás szerint Földes igazgató és Lakatos Izra tanerők. Nagy haladást jelentett ez a tanárok jövőjére nézve abban az időben.

Az 1858. óta a növendékek Csíksomlyó területén magánházaknál vette'k maguknak lakást. Egy szálláson 3—4, 4—5, sőt többen is laktak. A szállásgazdák csekély értelmi foka és fegyelmezésre alkalmatlan volta, a tekintély hiánya harminc éven keresztül sokat ártott az intézeti fegyelemnek. Ellenőrzés hiánya miatt a legerősebb szenvedélyek ragadták az ifjúságot a fegyelmi vétségekre. A levéltárban szerfelett sűrűn fordulnak elő a főhatósági leiratok, melyek vagy a stipendiumoktól fosztják meg a fegyelmi vétséget elkövető növendékeket, vagy egyenesen kitiltják az intézetből. A tanárkari ért. jegyzőkönyvek tanusítják s ezek bizonyosságát megerősítik a főpásztori leiratok, hogy minő küzdelembe került a künnlakó, felügyelet nélkül élő ifjúságot megóvni a vétségektől. Ezen a nehéz küzdelmen is végre átesett az intézet; egy szebb jövő reményének ütött az órája 1888-ban harmincévi várakozás után.

Miután két internátusi lakásféle kísérlet meghiusult, t. i. 1887. évben beszállásoltatnak a növendékek a praetoriumba (Székház) és innen Becze Antal alispánnak 1887. április 30-án kelt rendelkezésével rövid idő múlva távozniok kell; miután az a kísérlet is meghiusul, hogy a szerzetesek bérházában és az Orbánné házában közösen együtt lakjanak az ellenőrzés megkönnyítése szempontjából: az erdélyi püspök, Lönhárt Ferencz Őexcellenciája, a tanári kar és igazgató előterjesztésére 2705/1888. szám alatt augusztus 25-én kelt rendelettel szervezi a tanítóképzői internátust a régi főgimnázium felső emeletén

lévő osztály helyiségeiben akként, hogy az internátus növendékei itt bennlakást (háló, étkező és tanuló szobákat) nyerjenek. Ugyanazon épületben a földszinten legyen az internátusi felügyelő lakása egy szobával és egy kis előszobával. Itt helyeztessék el a tanítóképző három tanterme is.

A régi három szobás tanítóképzői helyiségből ezen új helyiségbe való átköltözésre 2397/1888. szám alatt július 30-án érkezett le a rendelet, mely szerint úgy a költözködési mint a szükséges felszerelési költségek: (172 forint) a Fogarassy alapból fedezendőek és ki is utaltattak.

Az új internátust a főpásztor a következőleg szervezi a 2705. számú leirattal: Minden növendék tartozik az internátusban lakni; kivétnek a helybeli és vidéki növendékek, kik a szülői háztól járnak a tanítóképzőbe.

Az élelmezésre vonatkozólag a tarisnyázási rendszert fogadja el a rendelet, mely szerint egy-egy növendék főzet a saját költségén a csoportba osztott 10 növendék társának egy hétig; a következő a másik héten és így sorjában. Kezdetben ebédre kijártak a főzőházhoz egy évig, de a vacsorát minden este be kellett hozniok. Egy év múlva, minthogy a kijárás nem bizonyult jónak, az ebédet is be kellett hozniok.

Tüzipára, világításra a felügyelő tanár beszedett 5-5 forintot, melyen bevásárolta a szükséges tüzelő és világító anyagot.

Az első évben 29 növendék nyert szállást az internátusban. Felügyelő tanárnak az erdélyi püspök úr kinevezte P. Tima Dénes ideiglenes rendes tanárt szállás, fűtés, világítás, takarítás és 100 forint felügyelői járandósággal.

Harminc év kellett ahhoz is, hogy az iskolaszolga

beállíttassék, de aki a Fogarassy-alapból rendszeresített 120 forinton kívül egyéb járandóságot nem kapott.

Mikor a tanítóképző és internátus átköltözött az új és tűrhetőbb helyiségbe: az akkori tanítóképzői háromosztálynak — jobb hiányában — ideiglenesen eléggé megfelelő gimnáziumi épület északi részébe; s mikor a tanévet az új helyiségben meg kellett volna nyitni, a szent Ferencz-rend tartományfőnöke P. Tima Dénest, kit az erdélyi püspök internátusi felügyelőnek szemelt ki és ki is nevezte, nem volt hajlandó a szerzetből az internátusban való lakásra és felügyelői állásra kibocsátani.

Az új internátusi intézmény felügyelői tanár hiányában már-már csirájában bukófélben volt az általános egyházmegyei papszükség és tanárhiány miatt, míg végre a tanügy és az egyházmegyei érdeknek engedve a rend lemond álláspontjáról és P. Tima Dénes szerzetes áldozópapot internátusi felügyelő-tanárnak kibocsátja kebeléből (2905/1888. szeptember 10.)

Ugyanazon évben 3615/1888. szám alatt október 13-án erősíti meg a főpásztor 27. §-ban az internátusi rendtartási szabályokat és nevezi ki Körmöndi Lajos körorvost intézeti orvosnak.

Az 1889. évben szeptember 22-én kezdődik az ok-szerű méhészeti oktatás intézetünkben s miután a miniszter 4391/1890. szám alatt a méhészeti szakszerű oktatást elrendeli, szaktanár nem létében kilátásba helyezi a miniszter, hogy évenként egyszer-kétszer a méhészeti vándortanító fog előadást tartani.

Az intézet ifjúsága tekintettel jövő hivatására kiképeztetése egész idején résztvett az Anyaszent-egyház által rendelt ünnepélyes körmeneteken; megjelent ünnepeken és vasárnapokon, sőt hétköznapokon

is a szentmiséken és a helyi búcsúkon. A többi között erről ir:tezkezik az 1443/1890. szám alatt április 26-án kelt főhatósági rendelet, melynek értelmében keddi búcsúk idején az előadások reggel 7 órakor veszik kezdetüket és tartanak 10 óráig. 10 órakor pedig az ifjúság és tanári kar közösen testületileg megjelenik a szent beszéden és nagymisén.

Az erdélyi szent Ferencz-rend amellet, hogy rendtagjait papokká kiképzzi, kötelezte rendtársait arra is, hogy a tanítói szakból is formai képesítőt szerezzenek. Intézetünk fennállása óta kevés kivétellel mindig voltak a rendből növendékei intézetünknek. S mivel a törvény által megszabott előképzettségnél magasabb kiképzéssel jönnek a szerzetesek, mint végzett theológusok, intézetünkbe osztályvizsgákra és tanképesítőre, a főhatóság ezen körülményt a multban mindig méltányolta a vizsgálati szabályok keretén belül és bizonyos kedvezményekben részesítette a rend jelöltjeit. Már 1885-ben úgy intézkezik a főhatóság, hogy némely tárgyból vizsgára ne köteleztessenek a szerzetesek, hanem gimnáziumi bizonyítványukból a tanjegy irassék át osztálybizonyítványukba vagy tanítói oklevelükbe. Ez a kiváltság nemcsak megmarad több éven keresztül, hanem 2134/1890. szám alatt június 9-én kelt rendelettel még jobban kiterjesztetik, mint-hogy csak a neveléstanból, módszertanból, gazdaság-és természettudományokból, gyakorlati tanításból, alkotmánytanból köteleztetnek tanképesítő vizsgálatra.

A 3161/1890. szám alatt szeptember 17-én kelt leirat szerint csak az orgona és tornából mentetnek fel. Mindezen engedményeket megszüntette a kultusz-miniszter által 1900-ban 45781. szám alatt kiadott új képesítói vizsgálati szabályzat, melynek értelmében egy tárgy alól sem adható felmentvény.

A 2930/1890. szám alatt augusztus 5-én kelt leirattal Tima Dénes zenetanár és internátusi felügyelő főpásztori elismeréssel felmentetik s mindkét állására P. Dávid Samu szerzetes pap és okleveles tanító neveztetett ki.

A 2065/1891. számú június 13-iki leirattal dr. Kolonics Dénes Körmöndi halála után intézeti orvosnak kéretik fel.

A csíksomlyói róm. kath. tanítóképző évenként nagyszámban képzett tanítókat és kántorokat s mégis az erdélyi egyházmegyében többször volt tanítóhiány. Ennek oka abban rejlett, hogy végzett tanítóink nagyrésze az egyházmegyéből elpályázott a magyarországi részekre. Emiatt panaszkodott a főpásztornak az udvarhelyi papság. A tanítói szükség sugalmazza Lőnhárt püspöknek a 3884/1891. szám alatt november 2-án kelt rendeletét, melynek értelmében azon tanítók, kik a tanítóképzőt püspöki segéllyel vagy a tanulmányi alapból nyert ösztöndíjakon végzik, kötelesek öt évre reverzálist adni, mely szerint 5 évig az egyházmegyében szolgálnak és ha 5 év előtt elpályáznának, a saját vagy szülőiknek bárhol található vagyonából, melyet 2 egyetemleges kezessel tartoznak biztosítani, térítsék vissza az ösztöndíjat. Ez a rendelet érvényben volt 1902-ig, mikor a tanítóbőség miatt a reverzálisok többé nem követeltettek.

1892-ben február 23-án lépik életbe a 24699. miniszteri és 668. püspöki rendeletekkel az igazgatói jelentések készítésére vonatkozó miniszteri utasítás, melynek egyik példánya értesítővel együtt a miniszterhez, másik példánya a főhatósághoz küldendő, (a csíksomlyói tanítóképzőtől a harmadik a státushoz).

Az utasítás a következő:

24699. számhoz.

891.

Útmutatás

a képezdei igazgatói zárjelentések szerkesztésére.

A képezdeknél az igazgatói zárjelentések a következő pontok szerint szerkesztendők:

I. Az intézet állapota.

1. A tanári és tanítói személyzet. A rendes, segéd, óraadó tanárok, gyakorló iskolai tanítók száma; okleveles és nem okleveles tanárok száma; a hittanárok és a rendkívüli tanárok száma. Változások az előbbi tanévhez képest. Szabadságolás, betegeskedés; mind ezen esetekben a helyettesítés módja.

2. A képezdei tanulók. A legfontosabb statisztikai adatok, különösen anyanyelv, vallás, illetőség, kor és az I. osztályuaknál előképzettség tekintetében. A segélyezett növendékek és a segélyezés minőségének szám és érték szerint való kimutatása.

3. A gyakorló iskolai tanulók. Számuk, fontosabb statisztikai adatok.

4. Az intézeti kertész és szolgák. Működésük.

5. Az épület. Építkezés, butorzat, rendtartás, netaláni szükséglet.

6. A tanszerek. Gyarapodásuk szám és érték szerint vétel és ajándék útján. E pont sommásan fölemlíti *a)* a tanári, *b)* az ifjúsági könyvtár, *c)* a földrajzi, *d)* a történelmi és műszeti, *e)* a természettudományi, *f)* a rajzolási, *g)* a zenei, *h)* a tornázási, *i)* a gyakorló iskolai szertár gyarapodását. Kiemelendő a tanárok és növendékek által kifejtett tevékenység a szertárak gyarapítása körül és a tanári testületnek a szertárakra vonatkozó kívánságai.

7. Az intézeti kert és gazdaság. A kert terjedelme, állapota, költsége és jövedelme. Méhes, selyemhernyótenyésztés, szőlőtelep, mintagazdaság, stb.

8. Az internátus. Bennlakók vagy csupán bennétkezők száma, az ellátás minősége és költsége.

9. Segélyezési ügy: *a)* intézeti alapítványok, *b)* ösztöndíjak, *c)* segélyező egyesületek.

II. Az intézet működése.

1. Fegyelem. A zárjelentés nem elégedhetik meg a fegyelem állapotának általános jellemzésével, hanem terjeszkedjék ki az erkölcsi nevelést előmozdító vagy akadályozó körülményeknek megfontolására is. Az intézetnek a jó nevelés érdekében tett intézkedései, a tanároknak ez irányban tanusított tevékenysége részletezendők; a súlyosabb vétségek és büntetésük módja felemlítendő. A hazafias és erkölcsi nevelés érdekében rendezett iskolai ünnepélyek; az internátusi nevelésben alkalmazott eszközök és ezeknek eredménye megemlítendő.

2. Oktatás. Szóba kerülnek a következő pontok:

a) A bevégzett tananyag általánosságban.

b) A tankönyvek (az esetleges hiányok és kivánalmak, megemlítésével).

c) A tanítás eredménye általában; áttekintés osztályok és tantárgyak szerint; az egyes tantárgyakban mutatkozó hiányok okai.

d) A tanulók gyakorlati kiképzése, hospitálás a tanítás alatt a gyakorló iskolában.

e) A gazdasági háziipari oktatás menete, eredménye.

f) A tanárok és tanítók intézeti működésének eredményei, a tanácskozások; a tanárok tudományos tevékenysége közreműködésük a megyei tanítói testületben, elfoglaltságuk más intézetekben vagy a közéletben; az igazgató intézkedései a tanítás eredményesebb biztosítására.

g) Az ifjusági könyvtár használata.

h) Az ifjusági egyesületek és körök munkássága,

i) Az évvégi képesítői vizsgálatok eredménye.

III. Egészségügy.

Az intézeti orvos (fizetése, teendői). Egészségi állapot általában, betegségek nemei (különös figyelemmel a fertőző betegségekre), megbetegedések száma. Az ápolás és gyógyítás költségei.

IV. Általános ügyek.

Az igazgató tanács működése; érintkezés a felsőbb tanügyi hatóságokkal; tanfelügyelői látogatások, érintkezés a közönséggel (iskolai ünnepélyek, hangversenyek, vizsgá-

latok); az intézet befolyása a környékre; a kikerült tanítók alkalmazása, működése.

Jegyzet. Ha az intézet értesítőt adott ki, ennek egy példánya a zárjelentéshez mellékelendő.

A 4098/1892. sz. alatt kelt miniszteri és 669/1892. február 23-án kelt püspöki rendelet Molnár István pesti állami vincellér-iskolai igazgatót, mint miniszteri biztost, küldi le az intézethez, ki a gyümölcsös és gazdasági kertet, telepet megvizsgálja; a gazdasági tanár működését és tanításának eredményét figyelemmel kíséri a kertésszel együtt. Rendelkezési jogot nem ad neki a miniszter, de meghagyja, hogy észleleteiről tegyen jelentést a földmívelési miniszternek.

Az 1892. évben 12152. sz. a. jelenik meg a miniszteri rendelet a képesítő vizsgálati szabályzat életbeléptetésére vonatkozólag. Ezen szabályzatot intézetünk főhatósága elfogadja és elrendeli az 1894. év június 6-án kelt 1640. számú leirattal. A leirat főbb pontjai: négy középiskolai előképzettség nélkül az intézetbe a jelöltek fel nem vehetők, még azok se, akik magánúton készülnek. Képesítőre csak osztályvizsgák után bocsáthatók a magántanulók is. A magántanulók vizsgálati engedélyének megadását a miniszter jogkörébe utalja.

Felmentés a képesítő vizsgálaton egyetlen tantárgyból sem adható. Tornatanítónői vizsgálatot tehetnek a jelöltek (nőjelöltek), ahol a tornából szaktanár van. Kívánatosnak tartja a rendelet, ahol alkalom van, a tanítók tegyenek kántori vizsgálatot. A kántori vizsgálatról külön oklevél adandó ki a jövőben. (1963/1892. szám alatt június 7-én kelt püspöki rendelet). Ezen intézkedésig a tanítói és kántori szakról egy oklevelet adott ki az intézet.

Az 1893. évben Szuppán Vilmos, mint miniszteri

biztos meglátogatja az intézetet. „A látogatás alkalmával nyert benyomás nem volt kedvezőtlen a miniszteri biztosra“. A talált hiányokról jelentést tett a miniszternek. Hiánynak minősítette: hogy gyakorlóiskolánk nincsen s hogy a meglevő elemi iskola nincsen szerves összefüggésben a tanítóképzővel. Az intézet nincsen felszerelve, azért az államiakkal nem versenyezhet. Tornacsarnok nincsen. A felszerelés és szemléltető tanítás hiánya miatt kifogásokat tesz. Sok bajnak a tanárhiány az oka. Az intézet elhelyezése sem kielégítő. Ezen jelentés értelmében a főhatóságot a miniszterium a hiányok pótlására szólítja fel.

A 41593/1894. szám alatt február 27-én kelt miniszteri rendelet megengedi, hogy egyes, méltánylást igénylő, kivételes esetekben a tanítóképzőknél is tehetnek nők osztály- és tanképesítő vizsgálatokat. Ezen rendelet alapján szereztek intézetünkönél nem kevés számban nők is tanítónői oklevelet 1902. év elejéig, midőn az iskolai főhatóság 278/1902. szám alatt január 19-én közli a miniszteri rendeletet, mely a nőknek úgy az osztály, mint a tanképesítői vizsgálati jogát beszünteti tanítóképzőknél.

Az 1894. június 8-án intézetünk zene tanára: Dávid Samu meghalt s helyébe 2012. szám alatt június 11-én kelt leirattal a főpásztor újból P. Tima Dénes zene tanárt alkalmazza, ki 1874—1890-ig első ízben, 1894—1901/2. másod ízben volt tanítóképzőnk tanára a zenei szakból s ki buzgó, lelkiismeretes tanársága alatt átlag 354 kántort képzett az egyháznak. S résztvett ugyanannyi tanító nevelésében vasszorgalmával és fáradhatlanságával.

Nevezetes intézkedést foglal magában az 1895. év január 23-án kelt 255. számú püspöki rendelet az 1894. évi XXVII. törvénycikk végrehajtása tárgyá-

ban, mely az 55360. számú miniszteri rendelet szerint a felekezeti gimnáziumi és tanítóképzői tanárok nyugdíj-alapjának átadásáról intézkedik s melynek erejénél fogva állami nyugdíjjogosultak lesznek tanáraink.

Bálint Károly, előbb kézdiszentléleki apát-plébános, később gyulafehérvári székesegyházi iskolás kanonok és apát, aki 20-éven keresztül volt az intézet főtanfelügyelője, tanképesítői vizsgálati bizottsági elnök s a tanítóképző referense a püspöki főhatóságnál s aki a legjobb indulattól áthatva látogatja ügyszeretettel minden tanévben az intézetet, törekszik a legnehezebb anyagi viszonyok között élő intézetet fejleszteni majdnem egy negyed századon keresztül: meghal 1895. év tavaszán.

Helyébe a főtanfelügyelői állásra az erdélyi püspök úr Gergely Ignác székesegyházi kanonokat nevezi ki 1895. május 11-én, ki a tanképesítő vizsgákon az 1652/1895. szám alatt május 14-én kelt iratával az 1640/1894. szám alatt június 6-án megküldött állami szabályzatot alkalmazza minden pontjában, hogy e téren intézetünk az állami tanítóképzőkkel az egyöntetűsége törekedjék.

Ezen szabályzat a következő nagy változást előidéző pótlásokkal egészítették ki az 1689—1895. szám alatt május 27-én kelt leirattal: *„Mint hogy a most már teljes érvénybe lépett vizsgálati szabályzat . . . . . az állami képző-intézetekben követett miniszteri szabályzat szerint halad, ezennel elrendelem, hogy a vizsgálatokra nézve azok a rovatos ívek (anyakönyv, osztályiv stb.) használtassanak, melyeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter adott ki s hogyha valamely jelölt csak tanítói képesítést óhajt nyerni, az ilyen kántori vizsgára ne köteleztessék“.*

„A tanítói képesítõn a zenébõl úgy vizsgál-
landók meg a jelöltek, hogy egyuttal ebbõl kán-
tori képességük is megítélhetõ legyen. A kántori
oklevél minõsítése: kántori vagy segédkántori.

Aki a tanítói szakból megbukik, az kántori
oklevelet nem nyerhet“. „A tanképesítõ tanítói
vizsgáló bizottság tagjai; a hittanár, 3 rendes
tanár; a torna-, zene és rajztanár csak a szak-
tárgyukból adandó tanjegy megállapításánál bir-
nak szavazati joggal“.

A 4530/1895. szám alatt december 20-án kelt
rendelet elõírja, hogy oklevél-másodlatot vagy bizo-
nyítvány másodlatot csak a képzõ-intézet igazgatója
állíthat ki; elõbbiért az igazgatónak 5 korona, utóbbiért
a bélyegen kívül 2 korona illeték jár. Hitelesítések
díja 1 korona.

A 4642/1895. szám alatt december 23-án kelt
leirattal elrendeltetik, hogy az 1894. évi XXVII. tör-
véncikk 3. §-a c) pontja szerint 3 forint, b) pontja
szerint 2 frt. nyugdíj-járufék szedendõ minden beirt
növendéktõl az országos tanári nyugdíj-intézet részére,
mely alól a 212/1896. február 5-én kelt intézkedés
erejénél fogva senki a növendékek közül felment-
vényt nem élvezhet; kikõti a felsõbbség hogy ezen
összegek a beiratással egy idõben fizetendõk le és
rendeltetési helyökre küldendõk. Ugyanazon leiratban
a 45972. számú miniszteri intézkedéssel az erdélyi
róm. kath. gimnáziumi és tanítóképzõi tanárok az
*országos tanári nyugdíj- és gyámintézetbe átvé-
tetnek.*

Hazánk országszerte 1896-ban megünnepli nem-
zetünk ezeréves fennállását. Intézetünk is a milleniu-
mot a legnagyobb fénnnyel ünnepli meg; tanári kara,
ifjúsága az érdekelt nagy nyilvánosság bevonásával

Te Deummal, ünnepélyes nagy misével s az intézet tantermében iskolai ünnepi műsorral rója le hazafias és vallásos kötelességeit.

Az 1214/1906. számú április 7-iki felhíváshoz híven az intézet gazdasági kertjében 80 drb. fát ültet, melyek közül a szilfát Árpád fájának, a cserfát Csaba fájának nevezik el. A többi fa sötét erdei fenyű.

Igazgató feljogosított, hogy ebben az évben 7 iskolai szünnapot adhat ki.

A 33869/1896. számú miniszteri leirat szerint akár osztályvizsgálat, akár javító tanítóképesítő csak abban az intézetben tehető, ahol a növendék megbukott.

Lönhárt Ferenc erdélyi püspök meghalt 1897. június 28-án. A püspöki székre utódlási joggal gróf Majláth Gusztáv Károly neveztetett ki, ki 1897. évi május 1-én szenteltetett püspökké.

A 2612/1897. számú leirat előírja, hogy minden tanév végén beterjesztendő a rendes és magántanulók érdemsorozatát feltüntető anyakönyvi hű másolat egy példánya, az igazgatói jelentés 3 példánya, a képesítő vizsgálatról vezetett jegyzőkönyv 1 példánya, a képesítő vizsgálati anyakönyv 3 példánya, a képesített tanítók anyakönyvi kivonata egy példányban és a kántori vizsgálati anyakönyv 1 példánya a jegyzőkönyvvel.

Július 24-én (1897.) Földes József tanítóképezdei igazgató hosszas és súlyos betegeskedés után a halotti szentségek felvétele után meghalt. Földes 1873/74-től 1897-ig volt rendes tanára és 1883-tól 1897-ig igazgatója az intézetnek. Kitaró, szívóstermeszetű; hajthatatlan, erőslelkű tanügyi férfi, ki szorgalmával az intézetet a legsúlyosabb szellemi és anyagi küzdelmek között vette át és vezette változatlan nehéz-

ségek között türelmét soha el nem veszítve. Főtárgyát: a módszertant nagy előszeretettel tanította hosszú időn át többi tárgyai mellett. Tanártársai és volt tanítványai ragaszkodásuk jeléül Karácsony József utódja indítványára, ki a gyűjtéssel is megbízott, emlékkövet állítottak sirjára Csiksomlyón a szent Péter templom mellett.

Földes igazgató halála után a helyettes igazgatóssággal Lakatos Izra rendes tanár bizatik meg. (2887/1907. számú leirattal július 28-án).

Földes József után Karácsony József középiskolai okleveles tanárt nevezi ki az erdélyi püspök úr 1907. augusztus 4-én 3035. szám alatt kelt leiratával az intézet igazgatójává és rendes tanárává, ki augusztus hóban foglalta el új állását és vette át az intézet igazgatását.

A 158/1897. szám alatt augusztus 18-án kelt előterjesztésében igazgató egy új tanári tanszék szervezésének szükségességét jelzi a főhatóságnak; indokolván egyuttal azzal is, hogy az igazgaton, mint rendes tanáron kívül a tanítóképzőnél csak egy rendes tanár és egy helyettes tanár van, a többi tanerők csekély díjazásért ideiglenesen kisegítő óraadók, kik jóindulatból gimnáziumi rendes elfoglaltságuk mellett szakítanak egy-egy óra időt a képző számára.

A főhatóság ezen előterjesztésre sietősen és kedvezően ír le a 3357/1897. szám alatt augusztus 29-én kelt főpásztori válaszban: „Folyó hó 18-án 158. szám alatt tett felterjesztésére felhivom, hogy az esetleg kinevezendő rendes tanárra nézve jól megfontolt javaslatát sietve terjessze előmbé kijelölve a szaktárgyakat, melyek előadása reá bizandó lenne“. Anyagi akadályok miatt nem volt ezen tanév folyamán megvalósítható a főhatóság részéről is elvileg kedvezően elfo-

gadott új tanári állás szervezése és a tanár kinevezése; de addig is, míg ez rövid idő alatt szerveztetik, a 301/1897. számú november 28-iki igazgatói előterjesztésre gróf Majláth püspök úr Kassay Lajos és Balló István főgimnáziumi rendes tanárokat bizza meg heti 2-2 órában a magyar nyelv tanításával (33 frt. 33 kr. óránként járó tiszteletdíjjal) az 5074. szám alatt kelt kinevezéssel. S így ideiglenesen az új tanári állás szervezéséig a főhatóság a tanárhiányon segített.

A 235/1897. szám alatt kelt előterjesztésre az erdélyi püspök úr kije'enti: „Hogy négy szegénysorsú, szorgalmas és jómagaviseletű képezdei növendék részére, éppen úgy, mint nagynevű elődeim az évi 60 forint ösztöndíjat — egyenkint, én is megadom szívesen“. (4142/1897. október 18.)

Az 315/1897. szám alatt december 1-én kelt előterjesztésre az 5095/1897. december 10-én kelt főhatósági leirat szerint az exhortáció kérdése megoldást nyer akképpen, hogy „A tanítóképző intézet összes ifjúsága minden vasárnapon és ünnepen meghatározott órában az intézet gyűléstermében a tanári kar minden tagjának jelenlétében exhortációt hallgasson s ennek végeztével, szép rendbe sorakozva induljon szentmise hallgatás végett a templomba“. „Az exhortációt az intézeti hittanár tartja, kinek évi 60 forint honoráriumát a folyó tanévtől kezdve 120 forintra felemelem“. Ugyanazon leirattal engedélyezi a főpásztor az „Élő rózsafüzér társulat“ megalakítását s vezetésével az intézet hittanárát bizza meg.

Az 1873/4. tanév elején a háromévfolyamos intézet az 1868. év 38. törvénycikk VII. fejezetében említett összes tárgyakat tanítja a miniszteri illetőleg a nagyméltóságú püspöki kar által elfogadott új tanterv szellemében. A püspöki kar által elrendelt rendszá-

bályok, tantervek, utasítások lényegökben egyeznek az állami képzők tantervével és a három évfolyam minden egyes osztálya részére minden egyes tanítóképzői tantárgyból megállapítja az előadandó anyag mennyiségét.

A rendtartási szabályok 11. §-a szerint a három évfolyam elvégzése után 1—2 év eltelte után, melyet gyakorlati tanítással tölthetett valamely iskolában a jelölt, a képezdei összes tantárgyakból szó- és írásbeli vizsgálatot volt köteles kiállani és csak ezután nyerhetett oklevelet. A kormány azonban adhatott engedélyt, hogy a III. évfolyam elvégzése után is azonnal tehet tanképesítőt a növendék s így felmentvényben részesülhetett az idézett törvény 102. §-a alól. A 17. § szerint ezen rendtartás a tanárokat 20—24 heti órára kötelezhette. Ezen rendtartás a 21. §-ban szabja meg: az évfolyamok számát, a gyakorló-iskola felállítását és hivatását a tanítóképzés szolgálatában, a tanulók felvételét, kötelezettségeit, a tanfelügyelő, igazgató és tanárok köteleesség- és jogkörét, a fegyelmi eljárásokat, a tanári tanácskozások idejét és tárgyát. A püspöki kar tanterve, rendszabályai és utasításai a tanítóképzés irányának, fejlődésének hatalmas rugója volt az egész országban s így tanítóképzőnk is, mint-hogy ennek rendelkezéseihez alkalmazkodott, tanulmányi szempontból fejlődését ennek köszönheti. — Érvényben volt ez nálunk 1898-ig.

P. Kovács Gergely szent Ferenc-rendi szerzetes, intézetünk hittanára s a főelemi iskola tanítója több havi súlyos szenvedés után meghalt 1898. február 15-én. Utódja: Bálint Ágoston szent Ferenc-rendi szerzetes lett a 849/1898. számú február 21-iki leirat szerint, ki 1898. augusztus 5-én Csiksomlyóról eltávozott s Bukarestben nyert lelkészi állást magyar hitközségben.

Az 1875. és 1888. évben 3615. szám alatt megerősített internátusi fegyelmi és tanítóképzői rendtársi szabályok a megváltozott kor követelményeinek nem felelve meg, igazgató új fegyelmi szabályokat készít el úgy az intézet, mint az internátus részére s 108/1898. szám alatt március 26-án felsőbb megerősítés végett a főhatósághoz felterjeszti. A fegyelmi szabályok 1465/1898. szám alatt március 30-án megnyerik a felsőbb jóváhagyást s azóta biztos útmutatóul szolgálnak a fegyelem és rend egyöntetű fenntartására.

A tanulók létszáma a tanítóképző háromévfolyamos korában 1874—1898.

Évszám	Tanulók létszáma
1874	24
1875	31
1876	33
1877	29
1878	37
1879	66
1880	53
1881	41
1882	31
1883	35
1884	33
1885	36
1886	34
1887	30
1888	29
1889	37
1890	41
1891	60
1892	68
1893	49
1894	47
1895	35
1896	29
1897	40

**Az intézet főhatósága és tanárai háromévfolyamos
korában 1873—1898.**

Erdély püspökei:	dr. Fogarassy Mihály v. b. t. t.	1865—82.
	Lönhárt Ferencz v. b. t. t.	1882—1897.
	Gróf Majláth Gusztáv Károly	
	v. b. t. t.	1897-től.
<i>Főtanfelügyelők:</i>	Bálint Károly apát-kanonok .	1875—1895.
	Gergely Ignác kanonok .	1895—1906.
<i>Kir. tanfelügyelő:</i>	Szabó Géza	1895—1907.
<i>Igazgatók:</i>	Simon Jukundián	1858—1883.
	Földes József	1883—1897.
	Karácsony József	1897/8.
<i>Tanárok:</i>	P. Simon Jukundián	1858—1874,
	Földes József	1873/4—1896/7.
	Karácsony József	1897/8.
	Tima Dénes (első izben)	1874/5—1889/90.
	Tima Dénes (másod izben)	1894/5—1901/2.
	Fekete Márton	1871/2—1878/9.
	Telmánn Ferencz	1873/4—1875/6.
	Sipos Sándor	1871/2—1899/900.
	Lázár Móricz	1875/6—1876/7.
	Király Lajos	1875/6—1878/9.
	Bálint Lázár	1874/5—1875/6.
	P. Lakatos Kornél	1876/7—1878/9.
	Lakatos Izra	1879/80—1903/4.
	P. Bálint László	1878/9—1882/3.
	Dobai József	1881/2—1882/3.
	Móricz Gyula	1883/4—1884/5.
	P. Gábor Mihály	1885.
	P. Ferenczy Károly	1882.
	Pál Gábor	1885/6—1888/9.
	P. Pál Kap. János	1887/8—1892/3.
	László Péter	1890/91—1897/8.
	Dávid Samu	1890/91—1893/4.
	P. Lőrincz Odorik	1893/4,
	P. Bartha Szolán	1894/5.
	P. Kovács Gergely	1895/6—1896/7.
	Korber Imre	1895/6—1898/9.
	P. Bálint Ágoston	1897/8.

A csíksomlyói róm. kath. tanítóképzőben tanképesítő vizsgálatot tettek az intézet háromévfolyamos korában:

1874.

- 142. Bálint István
- 143. Csörgő Gyula
- 144. Tuer Gergely
- 145. Marti Ferenc
- 146. Márton László

1875.

- 147. Bartalis Lajos
- 148. Benedek Beniám
- 149. Márti György
- 150. Márton János
- 151. Orbán Mihály
- 152. Paláncz Sándor
- 153. Pap János
- 154. Petres Lajos
- 155. Székely Ignác
- 156. Veres Péter

1876.

- 157. Bálint Sándor
- 158. Éltés András
- 159. Kereszti Mihály
- 160. Kovács Antal
- 161. Kovács Mózes
- 162. Márton Gábor

1877.

- 163. Bakó Elek
- 164. Botár István
- 165. Buzás Elek
- 166. Csutak Bálint
- 167. Chósz György
- 168. Kovács Sándor
- 169. Lakatos Gáspár
- 170. Súlyom József
- 171. Tódor Antal
- 172. Tódor István

173. Tordai László

174. Tóth Mózes

1878.

- 175. Ambrus Károly
- 176. Borsos Mihály
- 177. Ferenczi Miklós
- 178. Ferenczi József
- 179. Imre Ferenc
- 180. Imre János
- 181. László József
- 182. Lőrincz Lajos
- 183. Márton János
- 184. Petres (Viktor) Dániel
- 185. Petres István
- 186. Péter Balázs
- 187. Salamon Joáchim
- 188. Székely Dénes

1879.

- 189. Bartalis Ferenc
- 190. Gál Sándor
- 191. Györbíró Ignác
- 192. Hellér Frigyes
- 193. Hübner Rudolf
- 194. Keresztes Sándor
- 195. László Dénes
- 196. Nászturi János
- 197. Szőke Miklós

1880.

- 198. Ágoston Lajos
- 199. Ambrus Ferenc
- 200. Barabás, Rajmond
- 201. Borbáth János
- 202. Borka Alajos
- 203. Bitterman Ágoston
- 204. Buzás János

205. Csiszér Ignác
 206. Dobos Ferenc
 207. Dopnik József
 208. Erős Antal
 209. Fejér Károly
 210. Gáll Márton
 211. Imecs Mózes
 212. Kaszleder Ferenc
 213. Koncsag Sándor
 214. Kristó Ignác
 215. László Albert
 216. László Antal
 217. László Péter
 218. Petres Ferenc
 219. Szabó Sándor
 220. Székely András
 221. Tamás Imre
 222. Texe János

1881.

223. Barta István
 224. Bartók Albert
 225. Dézsi János
 226. Dobos Dénes
 227. György András
 228. Imets András
 229. Kováts István
 230. Máté Lajos
 231. Nagy Antal
 232. Pál Sándor
 233. Petres József
 234. Pongrácz Mihály
 235. Salamon Márton
 236. Székely György
 237. Deress János
 238. Csoboth István
 239. Orbán István

1882.

240. Dobay Ferencz
 241. Kolunbán Ágoston

242. Lakatos Dénes
 243. Márton Károly
 244. Nedelka Imre
 245. Pál Ferenc
 246. Vitos Károly
 247. Hadnagy István
 248. László Elek
 249. Pap István
 250. Márton László

1883.

251. Gál Mihály
 252. Orbán Ferenc
 253. Puskás Tamás
 254. Szántó Ferenc
 255. Székely Ferenc

1884.

256. Balog Lajos
 257. Brassay József
 258. Borbát János
 259. Erdős Ferenc
 260. Kovács Ferenc
 261. Kováts Ignác
 262. Márton Gergely
 263. Sárdi Péter

1885.

264. Antal Károly
 265. Bakó Antal
 266. Bartalis János Szerafin
 267. Bálint János Ágoston
 268. Benedek József
 269. Borka Lajos
 270. Csiszér Imre Elek
 271. Elek István Endre
 272. Ferencz Lajos Károly
 273. Ferenczi János Vendel
 274. Fülöp Ferenc
 275. Gábor György Mihály
 276. Györfi Károly Fidél

277. Kerecsi Lajos
 278. Kurkó Gyula
 279. László Elek
 280. Olti Mózes
 281. Sólyom Mihály
 282. Vitos Menyhért

1886.

283. Balla István
 284. Bencze József
 285. Csibak József
 286. Gál Sándor
 287. Gáspár János
 288. Kóri Mihály Ottó
 289. Kovács Lajos
 290. Kripperdörfer Károly
 291. László Gáspár
 292. Lőrincz Lajos
 293. Márkus János
 294. Mihály Elek
 295. Mihály Gyula
 296. Nedelka István
 297. Pongrácz János
 298. Puskás Tamás
 299. Székely Károly
 300. Thomándl József
 301. Veres Dénes
 302. Virág Péter
 303. Xántus Bálint

1887.

304. Baki Tamás
 305. Bartha Gergely Solán
 306. Csergő Lajos
 307. Ferenczi Tamás
 308. Fülöp András
 309. Gál Sándor
 310. György Domokos
 311. Juhász János
 312. Kiss János

313. Orbán János
 314. Portik András
 315. Ráduly Beniám
 316. Sánta Albert
 317. Simon Ádám
 318. Szabó Antal
 319. Szabó József
 320. Szántó Ferenc
 321. Tóth István
 322. Zsigmond Gáspár

1888.

323. Both Ferencz
 324. Darvas Lázár
 325. Dávid Gábor Sámuel
 326. Holló Mátyás
 327. Katona Ferencz
 328. Kóródi Pál Berárd
 329. Lőrincz Lajos Odorik
 330. Orbán Ferenc Sándor
 331. Péterfi Lajos
 332. Sánta István Angelusz
 333. Sárosi Jakab Egyed
 334. Simonfi János Gentilius
 335. Szentgyörgyi Árpád
 336. Xántus Elek

1889.

337. Bajcsi Elek
 338. Balázs Elek
 339. Borbát József
 340. Csiszér Alajos
 341. Fazakas Mihály
 342. Györgypál András
 343. Jakab Gyula
 344. Kézdi János
 345. László Dénes
 346. Petres Bálint
 347. Salamon Lajos
 348. Salló Károly

249. Sükösd András
 350. Székely Ferenc
 351. Tulit Péter
 352. Udvard Róbert
 353. Vaszi Ferenc

1890.

354. Dávid Kajetán Jakab
 355. Ferenczy Sándor
 356. Incze Gyula
 357. Jártá Aron
 358. László György
 359. Lencs Nándor Imre
 360. Pál Albert
 361. Salamon József
 362. Salló Károly
 363. Talián Imre

1891.

364. Baka Mátyás
 365. Finta Gáspár
 366. György Ferenc
 367. György Lázár
 368. László István
 369. Opra Pál
 370. Péterfi Árpád
 371. Szopos Károly
 372. Szőke Benedek
 373. Török Albert
 374. Veres József

1892.

375. Bakó Tamás
 376. Balácsi Sándor
 377. Bálint Károly
 378. Bartis Géza
 379. Blájer Balázs
 380. György Lajos József
 381. Havadtői József
 382. Horvát Mihály
 383. Kovács Dénes

384. László Elek
 385. Mihály Dénes
 386. Opra János
 387. Palizsa Ferenc
 388. Péter Ignác
 389. Vitos Ignác

1893.

390. Baka Antal
 391. Barabás József
 392. Bálint András
 393. Bálint József
 394. Gere Ignác
 395. Ferenczi Alajos
 396. Ferenczi Béla
 397. Glior Ferenc
 398. Huszár István
 399. Kajcsa József
 400. Kerezsi Albert
 401. Kiriák József
 402. Kovács István
 403. Kovács Pongrác
 404. Magyar Ferenc
 405. Pál Gyula
 406. Szentkereszti Tivadar
 407. Tóth Gyula
 408. Xántus Dávid

1894.

409. Antal János
 410. Ádám József
 411. Becze Ferenc
 412. Bourdeducz László
 413. Jakabos Domokos
 414. Keresztes Venczel
 415. Kosztándi János
 416. Márton Bálint
 417. Máthé László
 418. Péter Imre
 419. Péter Sándor

420. Sárosi Károly
 421. Szabó Mihály
 422. Szélyes József
 423. Takács Marczela
 424. Bencze József

1895.

425. Csiszér Lázár
 426. Fehér Ignác
 427. Incze Dénes
 428. Jánosi János
 429. Kovács Gábor
 430. Kömény Gyula
 431. Kristó Domokos
 432. László Ödön
 433. Sándor Imre
 434. Szabó István
 435. Paál Lajos
 436. Paál Sándor

1896.

437. Baka Antal
 438. Barta Sándor
 439. Bene Sándor
 440. Csibi Gábor
 441. Kristó Károly
 442. Márton Géza
 443. Molnár János
 444. Petres Sándor
 445. Rancz Ágoston

1897.

446. Antal József
 447. Baka László
 448. Dávid Ignác
 449. Demeter Lázár
 450. Éltés Lajos
 451. Irka Ferenc
 452. Kuri Vencel
 453. Kovács Gergely János
 454. Lázár Pál
 455. Márton József
 456. Náni Antal
 457. Pap József
 458. Petres Gyula
 459. Simon Lőrinc
 460. Tóth Kelemen
 461. Veszprémi József

1898.

462. Balázs Béla
 463. Bajkó Máté
 464. Benke Lajos
 465. Elekes István
 466. Fancsali Áron
 467. Gál Imre
 468. Ladó János
 469. Miklós Antal
 470. Pandur György
 471. Pálosi Géza
 472. Trefán Dávid Leonárd
 473. Vida Irma
 474. Zsögön Emília
 475. Demeter Berta

2. Anyagi ügyek. Vegyesek.

Az intézet új elhelyezése, költségek.

A tanítóképző 1858-tól a mostani elemi gyakorlóiskola helyiségének déli részében fekvő szobában volt elhelyezve, mely az iskolák pénzalapja költségén épült 1858-ban. Az intézet 1873/4. tanév kezdetéig kétév-folyamos lévén, az összes növendékek egy tanteremben hallgatták az előadásokat. Az 1871. évben Fogarassy püspök úr a tanítóképző kiegészítését tervezi a III. évfolyam felállításával. Az iskolai pénzalappal megvásároltja a szomszédos Madarász-féle telket és a rajta lévő épületeket. Szándéka volt a püspöknek a tanítóképző 3 évfolyamát a Madarász-féle házban elhelyezni. De ezen szándékától 1873-ban elállott; a tanítóképzőt meghagyta az eddigi épületben s az elemi iskola 3 alsó osztályát elhelyezte a Madarász-féle épületbe. A tanítóképző mindhárom osztálya külön tantermet nyert; itt maradt az elemi iskola negyedik osztálya is, mint osztott iskola. A tanítóképző ezen épületben maradt 1888. év július 30-ig. (2397/1888. leirat.)

Ez a régi helyiség szűkvolta miatt nem felelt meg az intézet nagyfontosságú feladatának abban az időben sem. Elismerete ezt és ezért panaszkodott a püspöki nagybizottmány, kifejezést adott ennek a tanterület és a felsőbb hatóság is többször, mert a kevés felszerelés számára egy szertárnak sem volt terme, nem volt tanári szoba, se iskolai szolgálakás.

A tanári fizetések némileg javultak 1873/4. évtől.

Az igazgatónak az eddigi 400 frt. helyett 500 frtot;

A rendes tanárnak (Földes J.) 700 frtot;

A hitoktatónak az eddigi 60 frtot;

Tornatanítóknak 50 forintot és az

Óraadó tanároknak heti 1 óráért 20 forintot biztosít az 1848/1873. évi leiratban az erdélyi püspök úr.

Fogarassy püspök az 1880/1873. számú leirata szerint az erdélyi róm. kath. tanulmányi alapból kieszközölt 1600 forint évi segélyből 10 negyven forintos ösztöndíjat szakít ki és a 10 stipendium számát a sajátjából felemeli négygyel, egyenként 60-60 forintos stipendiummal. A fenmaradó összeget tanári fizetésekre és felszerelésekre utalja ki.

Említett rendeletével 1873-ban 990 frtot utalványoz a tanulmányi alapból a harmadik évfolyam megnyitása idején felszerelésre, könyvekre, gazdasági eszközökre és tanári helyettesítési díjakra.

Az 1874. évben a 609/1874. szám alatt kelt leirat szerint a fizetések s a stipendiumok alapok szerint a következők voltak:

Az iskolák pénzalapjából igazgatónak: P. Simon Jukundiánnak 500 frt.

Az iskolák pénzalapjából hitoktatónak 60 forint.

Tanulmányi alapból Földes József rendes tanárnak 700 frt.

Tanulmányi alapból számtan és mértanból az óraadó tanárnak 120 frt. 6 óráért.

Tanulmányi alapból földrajz, alkotmánytan és történelemből 10 óráért az óraadó tanárnak 200 frt.

Tanulmányi alapból német nyelv tanításáért 6 órában az óraadó tanárnak 120 frt.

Tanulmányi alapból torna tanításáért 50 frt.

Tanulmányi alapból 10 ösztöndíj à 40 forint: 400 forint.

6 ösztöndíj à 60 frt., püspök a sajátjából 240 frtot.

Iskolák pénzalapja összesen 560 frtot fedezett.

Tanulmányi alap 1595 forintot fizetett.

Végösszeg: 2395 forint.

1876-ban a tanulmányi alapból fenmaradt 10 frt.; ezt az értesítő kiadására engedélyezi a főpásztor s

hozzáadandó volt ehhez a növendékektől szedendő 40—50 forint értesítő illeték. (3070/1876. október 5.) Engedélyt ad a főpásztor, hogy a magánvizsgálatokért díjat szedjenek be a tanárok. (2199/1877.)

1878-ban a rendes tanár fizetése 100 forint pótlékkal és 100 forint szálláspénzzel emeltetik az iskolai alapból (1036/1878).

Igazgató honorárium 100 frt. lesz (1874/1884-ig.)

Ezekben az években a tanítóképzőben 2 intézeti tanár működik, egyik rendes tanár és igazgató 800 forint fizetéssel a másik ideiglenes rendes tanár, kinek fizetése 400 forint.

Óraadó tanár 7 van, kik előadják: a tornát, németet, számtant, természetrajzot, történelmet, földrajzot, hittant; kik egy-egy heti óráért 20 frtot kapnak, kivéve a tornatanítót, ki 50 frtot és a hitoktatót, ki 60 frtot kap heti 6 óráért állandó tiszteletdíjképpen. Összes kiadás 1878-ban 1920 forint. Ebből fedezett az iskolák pénzalapja 760 frtot, a tanulmányi alap 1160 frtot a stipendiumokon kívül.

Az iskolák pénzalapja, mint e számok mutatják 200 forinttal fizet most többet, mint az előző években.

1879-ben augusztus 24-én egy tanári állás rendszeresítettven, kinevezték rá 490 forint törzsfizetéssel Lakatos Izrát. 490 forintot a tanulmányi alapból utal ki a főpásztor. Az iskolák pénztárából 110 forint; énektanításért a gimnáziumtól 126 forint járt Lakatos Izra tanárnak.

A 2845/1880. leirat elrendelte a méhészet, kertészet és faiskola s a műkertészi állás szervezését; ezt kiegészíti a 2700/1881. számú rendelet, mely a gazdaságtan, méhészet, kertészet, háziipar szakszerű tanítását írja elő és a megfelelő gazdasági kert (1—2 hold) beszerzését sürgeti.

Az intézet 1884-ben a 25-éves jubileum emlékére az erdélyi püspök költségén (44 forint) Értesítőt ad ki, melynek költségeit jövőben is a főhatóság viseli. A tanulóktól díj is szedhető erre a célra az 580/1885. rend. értelmében. Az önképzőkör 1884-ben alakult meg, alapszabályait megerősíti a főpásztor. Tárgyai: a tanítói szakok művelése egyik tanár vezetése mellett. 1884-ben a tanulmányi alapról a 100 frt igazgatói honorárium az iskolák pénzalapjára tétetik át Földes József igazgató nevére Simon Jukundián nevéreől.

A Madarász-féle kertet megvásárolja a pénzalap a tanítóképző részére, külön kertelteti s a 2196/1884. július 31-én kelt kinevezés szerint Sipos Sándor tanár tanította a műkertészetet és okszerű gazdaságtant. Kerti eszközökkel a pénzalap látja el az intézetet. A növendékek 12 főcsoportban és 6 alcsoportban a hét munkanapjain délután 4 órakor végezték tanár vezetése mellett a konyhakerti, gazdasági, méhészeti, gyümölcsfatenyésztési gyakorlatokat 1884-től. A vezető tanár kötelezve volt szakismeretet szerezni valamely gazdasági intézetben. — A kert anyagi haszna díjazás fejében a gazdaságtan vezető tanárának adatott át. A gazdaságtan tanítása ebben a keretben folyt Földes József igazgató és majd Lakatos Izra tanár vezetése alatt 1885-től 1905. március haváig, midőn a gazdaságtan tanítása a földművelésügyi miniszteri és főhatósági 1516/1905. számú rendelet alapján egészen újra szerveztetik.

A kezdő években 1884-től a gazdasági kert igen kezdetleges és kevés gazdasági eszközzel volt ellátva. Volt 5 darab Dzierzon kaptár, 1 darab keretbak, 10 darab rács, méhes kés, fenékfogó, kerettisztító, keretfeszítő, méhprés, füstölő gép. A méhszinben volt 2

méhcsalád s később 5. A méhes cserfaoszlopokra volt építve, deszkával földve. Az összes felszerelést a püspök saját költségén szerezte be 47 forint 20 krral, miről jelentést nyújtottak be a minisztériumnak, mely örömmel veszi tudomásul a jelentést.

Az iskolák pénzalapját túlterhelték állandóan a gimnázium szükségleteinek fedezésére történt pénzküitalásokkal s azért a tanítóképző tanárainak fizetésjavítás iránt több alkalommal beadott kérését nem volt képes a főhatóság legjobb indulata mellett sem teljesíteni.

Igy történt meg, hogy a jogos tizedéves korpótlékokat a tanárok pénzhány miatt nem kapják meg hosszú időn keresztül.

A pénzalap fedezte a tanítóképzői és elemi iskolai nyári meszeléseket, tisztogatási és javítási költségeket az 1885. évben és az ezt követő években is évi 54 forint átlagos összegben. (61/1885. számú leirat.) (41/1889. számú leirat.)

A tanári kar tudatában volt annak, hogy az ifjúság igen kevés számú ösztöndíjat élvez; ezért előterjesztésében kéri a főhatóságot, hogy az erdélyi státus ösztöndíj-alapjából tegyen a uővendékek számára néhány ösztöndíjat. De amint az 1034/1885. szám alatt kelt leirat tartalmazza, a Státus erre nem volt megnyerhető s azért a stipendiumok száma is a régi maradt.

A 3441/1885. számú október 5-iki leirat az iskolák pénzalapjáról leveszi az igazgatótanár 100 frt. pótfizetését, 100 frt. szálláspénzét, 100 frt. igazgató honoráriumát, a hitoktató 60 frt. és a tornatanár 50 frt. díját s átteszi a Fogarassy-alapra, melyet az iskolák pénzalapja fizet ki, lekérvén a káptalantól ezen összeget. S így 410 frttal az iskolák pénzalapja kevessebbel járult az intézet költségeihez 1885-től kezdődőleg.

Az 1887. évben a két rendes tanárnak 100 frt. szálláspénzét 50-50 frttal emelik fel a Fogarassy-alapból, melyet szintén az iskolák pénzalapja útján vesznek fel a tanárok; 1890-ben 50-50 forint tized-éves pótlékot nyer a két rendes tanár.

Az 1886/7. tanévben a dologi és személyi kiadások a mellékelt táblázaton láthatók.

S ha ezt a kimutatást összehasonlítjuk az 1898. évi, mellékelt kimutatás tételeivel, azt látjuk, hogy csekély emelkedés van 1898-ig; az iskolák pénzalapjának kiadásait a tanítóképzőre nézve növeli a javításra kiutalt 347 forint 50 kr. kiadás és egy rendes tanár 400 frt. fizetés-részlete.

S a Fogarassy-alap 320 forint összeggel terheltek meg oly hosszú idő alatt. Az iskolák pénzalapja 1107 forinttal és 50 krral járul a tanítóképző fenntartásához, a többi 410 frt. a Fogarassy-alapból küldetik le hozzá kiadás végett.

Fogarassy püspök 1864—1882. évenként átlag 355 forinttal járul a költségekhez a saját tárcájából; összesen 18 év alatt 6390 frttal.

A Fogarassy-féle végrendelettel összefüggő ügyek.

Kimutatás

az $\frac{1}{8}$ -adosok között kiosztandó Fogarassy-féle hagyatékról.

1. Készpénzben, kiutalt letétemény . . .	26126 frt. — kr.
2. Gyulafehérvári takarékpénztári betétben . . .	28181 » 35 »
3. Bpesti takarékpénztári betétben . . .	1785 » 23 »
4. Kolozsvári takarékpénztári betétben . . .	14361 » 75 »
5. Kolozsvári takarékpénztári betétben . . .	9906 » 53 »
6. Nagyváradai takarékpénztári betétben . . .	36099 » 97 »
7. Arany- és ezüstpénzben betétben . . .	1336 » 89 »

Összesen : . . . 117804 frt. 72 kr.

N. B. A takarékpénztári betétek kamatja 1883. január 1-től szintén beszámítandó lenne.

Kiadás és ennek fedezete.

Tételszám	Kiadás címe	Összege	Ezen kiadásból fedezett						
			Az e. r. k. tan. al. ból nyert évi segély	A cs.-somlyói tanintézetek pénzalapja	Fogaraszy-alap	Püspök úr öbexcellentiaja	Simon-alap	A tanulók által fizetett díjak	Magyarországi latin és gör. szert r. k. tanítók segélyalapj
			Forint	Forint	Forint	Forint	Forint	Forint	Forint
1	Két r. tanár fizetése à 800 frt és lakbére à 150	1900	1190	410	300	—	—	—	—
2	Két r. tanár személyes pótléka à 50 . . .	100	—	—	100	—	—	—	—
3	Egy r. tanár fizetése	400	—	400	—	—	—	—	—
4	Igazgatói díj	100	—	—	100	—	—	—	—
5	Hittanári díj	60	—	—	60	—	—	—	—
6	Tornatanári	50	—	—	50	—	—	—	—
7	Ösztöndíj 10 à 40 frt	400	400	—	—	—	—	—	—
8	Ösztöndíj 3 à 60	180	—	—	—	180	—	—	—
9	Ösztöndíj 1 à 120	120	—	—	—	120	—	—	—
10	Ösztöndíj 1 à 100	100	—	—	—	—	—	—	100
11	Segély egy növendéknek 40, egynek 15 .	55	—	—	—	55	—	—	—
12	Jutalom egy növendéknek	8	—	—	—	—	8	—	—
13	Épületjavítás, nagyobb tisztoztatás . . .	30	—	30	—	—	—	—	—
14	Próbarajzok s íráskök bekötése	2	—	2	—	—	—	—	—
15	Fűtés és rendes tisztoztatás	98	—	—	—	—	—	98	—
16	Szivacs, kréta stb.	10	10	—	—	—	—	—	—
17	Könyvek vétele s kötése	15	—	—	—	—	—	15	—
18	Értesítők nyomtatása	28	—	—	—	—	—	28	—
19	Házbér-egyenérték	100	—	100	—	—	—	—	—
20	Kerthaszonbér egyenérték	50	—	50	—	—	—	—	—
	Összesen	3806	1600	992	610	335	8	141	100

Csiksomlyón, 1887. évi június hó 30-án.

Földes.

Költség kimutatás.

Tételszám	Kiadás címe	Összeg		Az alap: honnan fedeztetik												
				Tanulmányi alap		Csiksomlyói isk. p. alapja		Fogarassy alap		A tanulóktól szedett díj		Püspöki pénztár		Simon alap		
				frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	
1	Egy r. tanár fizetése és fizetési pótléka . . .	950	—	700	—	250	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Egy r. tanár fizetése és fizetési pótléka . . .	950	—	490	—	460	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Igazgatói tisz.-díj	100	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Internátusi felügy.-díj	100	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Egy r. tanár 2 tizedéves pótléka	200	—	—	—	—	—	200	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Egy h. tanár fizetése	400	—	—	—	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	A hittanár tiszteletdíja	120	—	—	—	60	—	—	—	—	—	60	—	—	—	—
8	Tornatanítás díja	50	—	—	—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Hegedűtanításért	100	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Intézeti orvos díja	50	—	—	—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—
11	Szolga díja	120	—	—	—	—	—	120	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Ösztöndíj à 60. 4 növ.	240	—	—	—	—	—	—	—	—	—	240	—	—	—	—
13	Ösztöndíj 10, à 40	400	—	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	Jutalom 2 tanévi	18	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 12
15	2 óraadó magyar tanár 50-50 frt. tiszdíja . . .	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—
16	Fűtés a tantermekben	184	6	—	—	—	—	—	—	—	184	6	—	—	—	—
17	Fűtés és világítás az internátusban	177	49	—	—	—	—	—	—	—	177	49	—	—	—	—
18	Apró beszerzések az internátusban*	14	40	—	—	—	—	—	—	—	14	40	—	—	—	—
19	Irodai szükségletek	92	44	10	—	—	—	—	—	—	82	44	—	—	—	—
20	Az intézet javítása	347	50	—	—	347	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Összesen	4714	1	1600	—	1517	50	720	—	458	39	400	—	—	18	12

Csik-Somlyó, 1898. június 28-án.

Karácsony József,
igazgató.

8. Szőlő dézsmaváltsági kötvényben	7836	frt.	75	kr.
9. Magyar vasuti kötvényben	4115	»	25	»
10. Budapesti gőzmalom részvényben	10750	»	—	»
11. Erzsébet gőzmalom részvényben	4000	»	—	»
12. Pesti hengermalom részvényben	4820	»	—	»
13. Pannónia gőzmalom részvényben	8950	»	—	»
14. Bécsi biztosító társulati	2850	»	—	»
15. Egységes államadóssági kötvényben	12040	»	—	»
16. Magyar papir-jövedékben	9993	»	50	»
17. Nagyváradí takarékpénztári részvény	105	»	—	»
18. Gyfehérvári takarékpénztári részvény	1900	»	—	»
19. Szamosvölgyi vasuti részvény	600	»	—	»
Összesen :	185765	frt.	22	kr.

N. B. Az értékpapírok nem névérték, hanem börzei árfolyam szerint számítottak a leltározáskor. A fennebbiekben én is a leltár tételeit követtem.

A fennebb kitüntetett árakat az értékpapírokért a börzén ma is meglehet kapni. A papírok jövedelme csaknem három évről szintén a túli összeghez számítandó.

Megjegyzendő még, hogy a papnevelde 10000 frtot már a néhai életében megkapott. Ez összeg tehát a papneveldének rendelt $\frac{3}{8}$ -ad részből leszámítandó, úgy, hogy a papneveldét illető $\frac{2}{8}$ -adba a már megkapott 10000 frt. is betudandó.

Hogy külön levelet ne írjak, ide jegyzem további észrevételeimet is. Tekintetes igazgató úr a mondottakból készíthet megközelítő számítást arra nézve, hogy $\frac{1}{8}$ mennyire fog mehetni. Számszerű megállapítása azonban az $\frac{1}{8}$ résznek csaknem lehetetlen még, mivel a vagyon természete olyan, hogy a mig azt oszthatóvá nem teszik, a felosztás lehetetlen. A vagyont a törvényszék az $\frac{1}{8}$ -dosok képviselője: püspök ur Öexcelenciája kezéhez kiutalta s a vagyon ez évi január 1-én kezéhez is lett véve. Arról nincs tudomásom, hogy a vagyon kioszthatása céljából Öexcelenciája az előintézkedéseket megtette-e vagy sem.

A mivel lehetett szívesen szolgálván, kiváló tisztelettel vagyok.

Gyulafehérvárott, 1884. május 22-én.

alázatos szolgálja:

Fábián Sándor.

Lönhárt püspök a sajátjából 15-éven át átlag évenként 300 forinttal segíti az intézetet; összesen: *4500 frttal.*

3615/1888. október 13-án kelt engedéllyel kiutalt 66 forint 60 krajcár költséggel építik fel a faszint, az internátusnak a klauzuláját és szerelik fel az internátus 3 termét és zenetermét a legszükségesebb butorzattal.

A tanári testület 1889. október 3-án 152. szám alatt tett felterjesztésében tervezetet nyújt be a főpásztornak és kéri, hogy az intézet épületét toldja ki és felszereléséről valamely módon gondoskodni kegyeskedjék.

Lönhárt püspök a kérést méltányosnak, tárgyát szükségyszerűnek tartja s 3676/1889. szám alatt november 15-én kelt válaszában az üdvös terv kivitelét azzal halasztja jobb időkre, hogy jelenleg a legcsekélyebb fedezet sem áll rendelkezésére s ekképpen az intézetnek régi állapotában kell maradnia.

1714/1887. szám alatt május 11-én kelt rendelettel megengedi a főhatóság, hogy a tanképesítőn 10 forint vizsgadíjat szedjenek a tanárok az idegen jelentkezőktől.

Fogarassy Mihály erdélyi püspök hagyatéka a leltározás szerint a következő volt: 347350 forint 12 krajcár.

Ebből a végrendelet szerint a 41 pont szerint örökösöknek kifizettetett, vagy maguk az értékelt tárgyak átadattak 101860 forint 27 krban.

Az 1882. december 15-én megtartott kir. közjegyzői tárgyalás rendjén kitisztázott állapothoz képest a hagyatéka 233339 frt. 83 kr.

Ezeket örökösök átvették tulajdonjoggal. „S az ezen hagyomány átruházása után fenmaradó 186287

forint 46 krajcár, azaz egyszáznyolcvanhatezer-kétszáznyolcvanhét forint negyvenhat krajcár következőleg ruháztatik át az örökösöknek:

1. kétnyolcad részben az erdélyi egyházmegyei papnöveldére, azonban levonatván az 1882. július 10-én felvett tárgyalási jegyzőkönyv alapján a végrendelet szerint felállítatni rendelt egyik tanszék felállítására még örökhatározó által kiszolgáltatott 10000 frt., mely összeg az alább 2—7-ig felsorolt örökösök között részarányaik szerint oszlik fel;

2. egynyolcad részben az egyházmegyei segélyalapnak (fundus auxiliáris dioecesanus);

3. egynyolcad részben az erdélyi egyházmegyei agg papok pénztárának (fundus deficientiae);

4. egynyolcadrészben egy Brassóban, Marosvásárhelyen vagy Szász-Besztercén apácák vezetése alatt felállítandó róm. kath. leánynövelde alapja javára, mely alap a gyulafehérvári székeskáptalan által kezelendő;

5. egynyolcad részben a nagyszebeni szent Ferenc-rendi apácák vezetése alatt álló róm. kath. leánynevelő-intézetnek;

6. egynyolcad részben az Csíksomlyón lévő egyházmegyei kántor-tanítóképezdének;

7. egynyolcad részben egy Gyulafehérvárt felállítandó kántor-tanítóképezde javára, mely alap a custodiális cassában kezelendő¹⁾

Ezek alapján tehát Fogarassy püspök a csíksomlyói róm. kath. tanítóképző javára 46566 korona 86 fillér alapot tett le, melyet a székeskáptalan kezel s melynek évi kamataiból az intézet jelen években 2480 korona jövedelmet élvez.

¹⁾ Átadási végzés: sz. 4377/1883. október 8., gyulafehérvári kir. törvényszék. Püspöki levéltár 3777/1883. október 29 10 és 11. lap.

Ugyanannyi tőkét tett le alapítványképpen a Gyulafehérvárt felállítandó kántor-tanítóképző javára is; vagyis 46566 korona 86 fillért. Összesen tehát 93033 korona 72 fillért. A jövő kérdése, vajjon a két alap ne egyesíttessék-e és a két alap jövedelme ne fordíttassék-e a csíksomlyói tanítóképző-intézet az újabbi tanítóképzés igényeinek megfelelő fenntartására. Tanítóképzésünk ezek és a más helyen felsoroltam nagy áldozatok tudatában hálás emlékezettel őrizheti a nagy Fogarassy püspök emlékét, ki nemcsak intézetünk védőszelleme volt, hanem nagy adományai-val, nagy alkotásaival végig színtotta az erdélyi egyházmegye kulturális területét s egyházmegyéjében: Gyulafehérvárt az irgalmas nővérek zárdáját a nőnevelés céljaira 84000 koronával biztosítja, Gyergyószentmiklós-on 54000 koronával leánynevelő intézetet alapít s ezt 50000 korona tőkével biztosítja, ugyanitt 6000 koronával szegények számára menedékházat alapított s 16800 korona alapítvánnyal biztosítja fennmaradását.

A papnöveldét Gyulafehérvárt kibővítette s egy új hittudományi főiskolai tanszéket állított fel, mikre többet adakozott 60000 koronánál. Szegény tanítók jobb díjazására 60000 korona alapot tett le s egy „Lyceum akademikum“ alapjára 200000 kor. összeget hagyományozott. Azért történelmi igazsággal mondhatta Élthes Károly a gyulafehérvári székesegyházban 1882. március 28-án Fogarassy felett tartott gyászbeszédében: *„Gyászba borult Erdély Sionja... s e gyász nemcsak a püspöki székhelyet borítja, hanem félországra kihat. Érzi ezt a Maros, az Olt, az Ompoly, az Aranyos, a Körösök, a Szamosok, a Küküllők mente egyaránt. Behat ez mindenütt az iskolákba, növeldékbe, aggházakba, irodákba, szerzetes házakba, szentegyházakba“*. Elvették ke-

zéből nemcsak a szellemi, kegyelmi áldásokat, de az anyagi bőkezű adományokat is ifjak, édes atyák és anyák, szegények, szerzetesek, tanári, tanítói karok, egyházi és világi tanácsosai; rogyogó szelleme támaszt nyújtott, fényt árasztott a királyi trón s a hazának oszlopaira is.

Neve, élete, nagysága ott fog ragyogni Magyarország kultur- és politikai történelmének lapjain: a bécsi augusztineum, a budapesti tudományegyetem, a katholicismus tudományos mentővárának: a Szent István Társulatnak stb. historiájában.

Neve, élete, áldozatainak nagysága, a hála, az emlékezet multhatatlan érzelmeit újítja fel iránta Csík-somlyón is, a Székelyföld Athenjében, mindenkiben, aki a főgimnázium, tanítóképző és főelemi iskola fejlődését, művelődési rendeltetését tudományszomjjal kutatja.

3880/1877. Titius Pius egy teljes növénygyűjtemény adományával gyarapítja a felszerelést. A felszerelésben nagyon lassan halad előre az intézet. Legtöbbnyire a főpásztor költségén szerzik be az igazgatók a legszükségesebbeket. 1890-ben az internátus növendékeinek létszáma felemelkedett 37-re. Tizenegy ágyat szereznek be az előbbi 26 ágyhoz; a méhészeti felszerelés 26 drbra emelkedik; a könyvvtár 10 könyvvel gyarapszik; mindezeknek költségeit 89 frt. 92 krt. részben a főpásztor (42 frt. 92 kr.), részben a tandijpénztár hordozta.

2065/1891. szám alatt kelt leiratban engedélyezi a főhatóság, hogy a magántanulóktól tárgyanként 1-1 forint vizsgadíj szedhető, a kántori vizsgálatért 5-5 forint azoktól, akik a rendes évfolyamokon nem szerezték meg a kántori oklevelet, (1903/1892.) ami a tanárok mellékjövedelmét fogja képezni.

Az intézeti orvos 25 forint díja 50 forintra emelkedett a 3281/1891. szeptember 26-iki rendelettel s 3591. szám alatt két hármónium beszerzésére a püspök úr 120 forintot utalványoz ki. Magyar Mihály verespataki tanító 68 darabból álló ásványgyűjteményt ajándékozott az intézet szertárának 1891-ben.

Az internátusi növendékek 7 forintot fizettek 1896-ban világításra és fűtésre; egy növendék összes évi költségei étkezésre, világításra és fűtésre alig múltak felül a 60 frtnyi összeget.

Az intézet háromévfolyamos korában 1888-ig a fegyelem ellen a növendékek gyakrabban vétének; fordulnak elé szigorú fegyelmi esetek, melyek maguk után vonják a hibázó növendékek kizárását, a stipendiumoktól való megfosztást, bezárást, sőt a tanképesítő vizsgálatról is 2 évre kiterjedőleg az eltiltást. — A fegyelmi kihágásoknak kedvezett a megbízhatatlan szállásrendszer és a felügyelet fizikailag és erkölcsileg lehetetlen gyakorlata.

1888-ban az internátus beállítása után a fegyelmi esetek mind ritkábban fordulnak elé. Az internátusi és intézeti szabályok évenként többször is felolvastatnak s az internátusi rendszer az ifjú könnyelműségnek és a medréből kilépő szenvedélyeknek gátat vetett, csak itt-ott szorványosan talállok fegyelmi ítéleteket.

Feltünőbb fegyelmi ügy 1897. év május és június havában folyt le. Az ifjúságot elragadta szenvedélye és túlságos érzékenykedése egy más intézet tanára ellen, ki az ifjúság egy részét több illemre és kötelességére figyelmeztette.

Ezt a más intézeti tanárt az ifjúság ezért súlyos vádakkal illette a főpásztorhoz beadott iratában. Ez ügyben az ifjúság a saját igazgatóságának figyelmeztetését is mellőzte s így magára vonta a szigorú

fegyelmi vizsgálatot, mely megállapította, hogy a vádlott tanár nem hibás, sőt ellenkezőleg az ifjúság bizonyult fegyelemsértőnek és engedetlennek. Azért a főhatóság az ifjúságot elmarasztalja becsületsértés miatt és az ösztöndijaktól megfosztja. Az ifjúság meglakolván hibájáért és a sértésért elégtételt nyujtván, az ügy befejezést nyert azzal a tanulással, hogy komoly, érett megfontolás nélkül büntelenül és jól sohasem cselekedhetik.

A tanév két félévből állott. Mindkét félévet vizsgálatok fejezték be, melyek után szabályosan osztályoztattak a növendékek és az anyakönyvbe bevezették az osztályzatokat. Szükség esetétől eltekintve az I. félévről bizonyítványok nem állítottak ki, de év végén hivatalos bizonyítványokat kaptak a jelöltek. A régi kitünő (1), jeles (2), elsőrendű és másodrendű tanjegyeket kicserélik: kitünő, jeles, jó, elégséges, elégtelen fokozatokkal az 1895. évben.

Úgy az osztályvizsgálatokon, mint a tanképesítőknél 1873-ig a felcsiki főesperes elnökölt, kivéve az 1860. évet, midőn Fesztl Károly iskolatanácsos volt az elnök. 1875-től az egyházmegyei főtanfelügyelők elnöklete alatt tartatnak a tanképesítőket, az osztályvizsgálatokat az igazgató elnöksége alatt.

Az egyházmegyei főtanfelügyelő akadályoztatása esetében az igazgató bizatott meg a tanképesítőnél való elnöki tisztséggel és a kerületi esperes akkor, mikor az igazgató is tárgyából vizsgáztató volt. (47/1894., 3116/1896., 1895. szeptember 6., 3496/1898).

A kántori oklevél minősítő jegyei kántori, segéd-kántori; a tanítói oklevéllel együtt adatott ki a kántori képesítés is 1892. június 7-ig, midőn az 1963. szám alatt elrendelik, hogy a kántori képesítésről külön oklevelet állítson ki az igazgatóság.

A tanítóképző életében kiváló fontossággal bírtak az ifjúsági ünnepélyek, melyekre lelkesedéssel készült az ifjúság mindig a múltban is. Az ünnepélyek tárgysorozatának főpontjait a zenedarabok és szóló, duett vagy négyhangra írt énekdarabok képezték, melyekre az ifjúságnak fejlett zenei érzéke és hajlama lévén, az ünnepélyek fényesen sikerültek nagy közönség részvételével, melynek érdeklődését mindig képes volt az intézet zenei jó hírneve ébren tartani. Említésre méltó ünnepélyek: a Ceciliai, a Király 25-éves jub., a milleniumi, az intézet 25-éves jubileumára rendezettek és nagyhatásúak voltak a Haynald, Lönhárt, Fogarassy püspökök jövetelére rendezett szerenádok.

III.

Az intézet története négyévfolyamos korában.

1. Az intézet szellemi fejlődése.

Az 1895. év november 18-án 62881. szám alatt kelt kultuszminiszteri rendelet sürgeti, hogy az összes magyarországi tanítóképzők állítsák fel a IV. évfolyamot. Indokai közül megemlítem a fontosabbakat:

„Csak az egész négyévfolyammal szervezett képző intézettől várható teljes siker”. „A tapasztalat és a statisztikai adatok is bizonyítják, hogy több, háromévfolyamra szervezett tanítóképző-intézet képesítő vizsgára bocsátja az egyes végző növendékeket, ami nem törvényes, de még másrészt azért, mivel az intézetet oklevél nélkül elhagyó ifjú a gyakorlati életbe kilépve kellő támogatás, felügyelet és ellenőrzés nélkül igen könnyen elterelődik eredeti pályájáról és elzúllik“.

Ezt a miniszteri rendeletet megvalósítandó tesz előterjesztést az igazgató 179/1897. szám alatt szeptember 6-án a főhatósághoz 7 pontban rámutatva azon fontos indokokra, melyek a IV-ik évfolyam felállítását aktuálisá teszik s egyuttal kéri a főhatóságot arra is, hogy az intézetet a IV. évfolyam részére szükséges termekkel kibővíteni építkezés útján méltóztas-

sék, mert a főgimnáziumnak helyiségére a tanítóképző 15 év előtt alig számíthat, minthogy annak Csíkszeredába való áthelyezése ennyi idő eltelte előtt nem remélhető. Gergely Ignác főtanfelügyelő, kanonok, a tanítóképző referense, ki nagy tanügyi tudásával, az erdélyi egyházmegye ezen egyetlen tanítóképzője iránt táplált szeretetével egyik erős faktora lett az intézetnek a kezdetleges állapotból való kiemelésében, az intézetről már az előző években megszerzett ismeretei alapján a IV. évfolyam felállításáról tett előterjesztést a legjobb indulattal karolja fel és elfogadásra ajánlja a főhatóság előtt. Erről tanuskodik a 3611/1897. szám alatt szeptember 12-én kelt következő főpásztori leirat:

„Tisztelendő Igazgató, Tanár!

*Folyó hó 10 én 179. szám alatt kelt felterjesztése kapcsán tudósítom Tisztelendőségedet arról, hogy részemről arra fogok törekedni, hogy a képezde 4-ik osztálya már a jövő 1898/9. tanévben megnyiljék s remélem, hogy az erdélyi kath. státus ebbeli törekvésemben engem támogatni fog. Egyébiránt stb.“ Tisztelendőségednek
Károlyfehérvárt, 1897. szeptember 12-én*

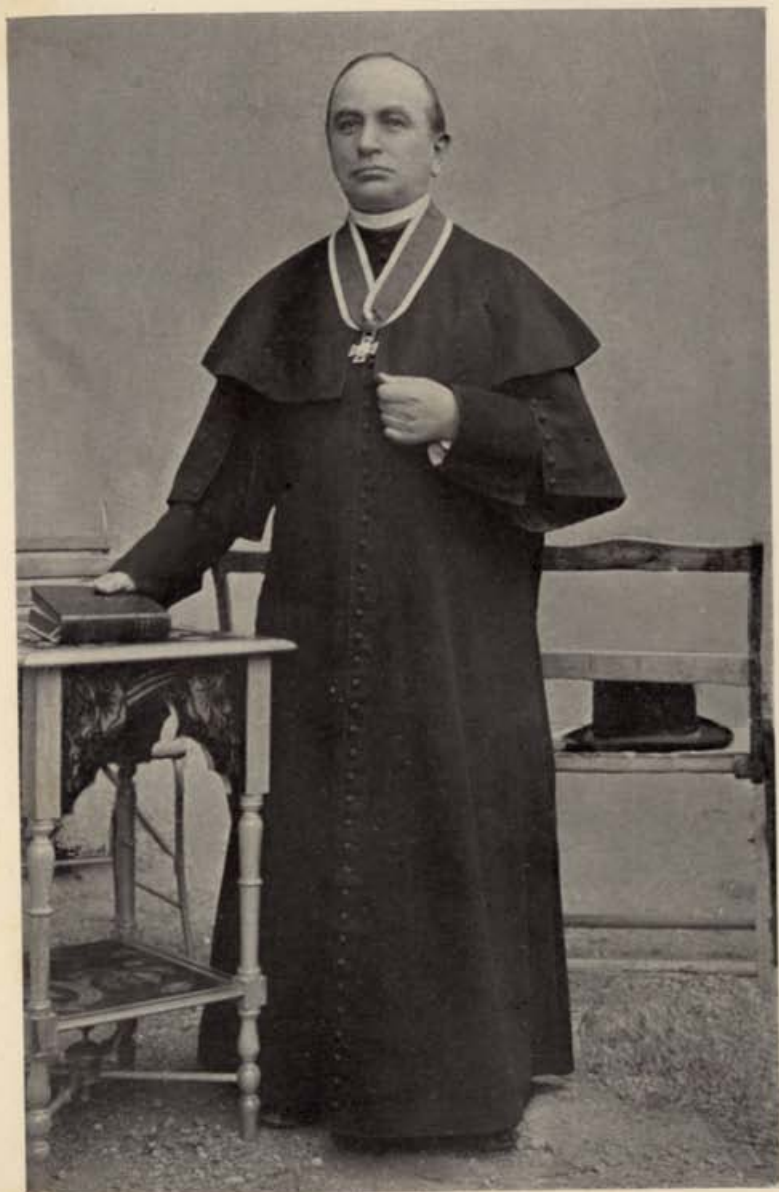
jóakaró főpásztor:

Fábián Sándor, püspökhelyettes.

Tiszt. Karácsony József tanítóképezdei igazgatónak, Csíksomlyó.“

Ezzel elvileg a IV. évfolyam feállítása kimondatik. — De amig ez megvalósult volna, sok, útjában álló akadályt kellett eltávolítani. Helyiség nem volt, tanári állást is szervezni kellett, mert a IV. évfolyam az eddigi heti órák összegét 27 órával növeli meg.

A tantestület 1898. június havában a tanév be zárásával egyuttal a III. éveseket azon utasítással bocsátja haza a nagy szünidőre, hogy a jövő tanévre

GERGELY IGNÁC

székesegyházi kanonok, főtanfelügyelő (1895—1906).

a IV. évfolyamra iratkozzanak be. Az akadályok egyenkint megszűntek.

A főgimnáziumban a párhuzamos osztály tanterme, mely a főelemi iskolában volt, felszabadult 1898 9. tanévre a parallel osztály megszűntével.

Igazgató újabb előterjesztésében (215/1898. június 23.) a IV. évfolyam felállításának kedvező ezen körülményt jelzi a főhatóságnak és egyuttal kéri gróf Majláth erdélyi püspök úr őexcellenciáját, hogy szervezzen egy történelem és földrajzi tanári állást s minthogy ezen új tanári állás betöltésével is a tanárhiány mindig fennállana, Kassay Lajos és Csató János főgimnáziumi tanárokat bizza meg ideiglenesen helyettesítéssel. A 3258/1898. szám alatt érkező kedvező főpásztori leirat: a IV. évfolyam megnyitására és az új tanári állás szervezésére nézve a következő:

3258. szám.

1893.

*A róm. kath. tanítóképzde t. igazgatóságának
Csiksomlyó.*

Ezen tanítóképző intézetben a beálló 1898/99-ik tanévvvel a IV-ik osztály megnyitattik és a rendes tanárok száma egyvel szaporítottatik. Ezen új tanári székre, mellyel a történelem és földrajz s esetleg a német nyelv tanítása lesz egybekötve, javadalma pedig ha helyettes tanár neveztetik ki, 600 forint fizetés és 150 forint lakáspénz, ha pedig rendes tanár neveztetik ki, 800 forint fizetés és 150 forint lakáspénz van összekötve, a pályázat augusztus 10-ig terjedő határidővel ki van hirdetve.

Midőn ezt a t. igazgatóság tudomására hozom, egyszersmind utasítom, hogy a megnyitandó IV-ik osztály tantermének megfelelő berendezése iránt tegyen javaslatot, illetve intézkedjék.

Károlyfehérvárt, 1898. augusztus 2-án.

A méltóságos gróf, Püspök úr helyett:

Fábián Sándor,
püsp. helyettes.

Ezek alapján 1898/9. tanév elején szeptember 4-én a IV. évfolyam megnyílt. Az új tanári állásra a főhatóság Augustin Imrét nevezte ki 3767/1898. sz. a. szept. 7-én helyettes tanárnak az erdélyi róm. kath. elemi népiskolai tanítók nyugdíj alapja terhére a 4371/1898. október 14-iki számú okmány szerint. Kinevezte továbbá a főhatóság 3222/1898. szeptember 3-án kelt leirattal Kassai Lajos és Csató János főgimnáziumi tanárokat a magyar nyelv tanítására heti 8 órával, illetve a természettan és vegytan tanítására heti négy órával óraadó tanároknak. Bálint Ágoston eltávozott hittanár helyébe lépett P. Kóródi Berárd szent Ferenc-rendi áldozópap a 3796/1898. szám alatt szeptember 11-én kelt kinevezés alapján, mint helyettes hittanár, ki rövid idő alatt a tanári oklevelet megszerezte s buzgósággal és nagy eredménnyel működött a tanítóképzőben 1906. szeptember haváig, mikor súlyos betegsége miatt az intézettől megvált.

Amint az intézet két-háromévfolyamos koráról írt részben említettem, az intézeti igazgatóság jelentései alapján a főhatóság többször tervbe veszi az eddigi főelemi iskolának gyakorló-iskolává való átalakítását. De ezen terv kivitelét részint a főelemi iskola eddigi szervezete és igazgatása, részint anyagi okok az 1898. évig nem tették lehetővé. — S emiatt az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk 82. §-ának rendelkezését tanítóképzőnk ez ideig nem valósíthatta meg.

1898. június 23-án 214. szám alatt igazgató előterjeszti, hogy a népoktatásügyi törvények által megkivánt gyakorló-iskolája nincsen a tanítóképzőnek s a közoktatás állapotáról szóló 27-ik miniszteri jelentés a csiksomlyói elemi iskolát „el nem fogadható, törvényszerűen meg nem engedhető gyakorló-iskolának” minősíti: a főhatóság a szerzetesek vezetése alól kivéve

hozza szervez összefüggésbe a tanítóképzővel és a törvénynek megfelelően rendelje a tanítóképző igazgatósága alá s leendő tanítóját pályázat útján nevezze ki ezen átalakítandó osztatlan 4 osztályú gyakorlóiskolához. A főhatóság gyorsan intézkedik ezen fontos ügyben, a gyakorló-iskolát szervezi, szervei összeköttetésbe hozza a képző-intézettel, tanítóját kinevezi. A fontos, nagyjelentőségű leirat a következő:

3310/1898.

szám.

Tisztelendő Igazgató!

A magyarországi róm. kath. tanítóképződék szervezeti szabályainak 3. §-a szerint:

Minden kath. tanítóképző-intézet mellé kivétel nélkül *önálló gyakorló-iskola* állítandó a következő szervezettel:

a) gyakorló-iskola oly elemi iskola, mely berendezés és a benne uralkodó kath. szellem tekintetében kifogástalan *minta-iskola*, mely arra szolgál, hogy a leendő tanítók abban egyrészt a tanítások megfigyelése, másrészt tervszerű tanítások által a nevelés-tanítás szakszerű gyakorlatába bevezetessenek;

b) a minta, vagy gyakorló-iskola nemcsak az elemi képzés, hanem egyuttal a tanítóképzés szolgálatában is áll; hogy e rendeltetésének is megfelelőhessen, a tanítóképzővel szerves összefüggésbe hozandó; miért is ezzel egy épületbe s ugyanazon igazgatás alá helyezendő;

c) a gyakorló-iskola külön tanítóval birjon, ki az intézet tanártestületével, de főleg a paedagógia tanárával egyetértve állapítsa meg a tanítójelöltek gyakorlati tanításának tervezetét;

d) hogy a gyakorló-iskola ne csak a leendő, hanem a már tényleg működő tanítóknak is minta-iskolául szolgálhasson, mintaszerűen berendezendő és felszerelendő;

e) a gyakorló-iskola mellé a tanítójelöltek számára gyűjtemény állíttassék fel népiskolai tan- és vezérkönyvekből, melyek módszeres minta-leckéket is tartalmaznak. Ezek és a megfelelő tanszerek a gyakorló-iskola tanítójának gondviselésére bízotnak;

f) hazánk népiskoláinak tulnyomó része osztatlan iskola lévén, tanítóinkat ilyenek vezetésére kell első sorban képe-
síteni, azért a gyakorló-iskola osztatlan iskola legyen; de
hogy tanítójelöltjeink az osztott iskolát is szemlélhessék,
hogy tanításaikban a könnyebbről mehessenek át a nehe-
zebbre: melléktanhelyiséggel is ellátandó, hogy a gyakorló-
iskola egyes osztályainak tanulóival időnként osztott nép-
iskolává alakulhasson.

Ezek a képezdei gyakorló-iskola kellékei és tulajdon-
ságai. Ilyen gyakorló-iskolával kell birnia úgy az idézett
szervezeti szabályok, miként az országos törvény értelmében
minden tanítóképezdének.

Miután az évtizedek óta fennálló csiksomlyói tanító-
képezde eleddig ilyen a törvény követelményeinek megfelelő
gyakorló-iskolával nem birt: most a képezde ujjaszervezése
és négy évfolyamra való kiegészítése alkalmával elhatároztam
és ezennel elrendelem, hogy a csiksomlyói róm. kath. elemi
fiuiskola, mely a tanítóképezdével egy telken van, mely
eddig gyakorló-iskola gyanánt használtatott, de amely eddig
a csiksomlyói szent Ferenc-rendi zárdafőnök igazgatása alatt
osztott iskola volt, a következő 1898/99. tanévtől kezdve
az említett zárdafőnök igazgatóságának megszüntetésével
egyenesen és közvetlen a csiksomlyói tanítóképző-intézet
igazgatója igazgatása alá rendelve, egy tanító keze alatt
osztatlan népiskolává átalakulva, a tanítóképző-intézet tör-
vényszerű gyakorló-iskolája legyen.

Utasítom ezekből kifolyólag Tisztelendőségedet, szives-
kedjék a csiksomlyói zárdafőnökétől az elemi iskolai naplóit,
anyakönyveit, pecsétjét s egyéb odatartozó dolgokat leltár
mellett a maga gondozása alá átvenni és megőrizni Szives-
kedjék továbbá ezen változást a »Csiki Lapok«-ban a közön-
ségnek is tudomására hozni s a beiratás hol, mikor és mi-
ként eszközzése iránt a közönséget tájékoztatni.

A gyakorló tanítói állásra a pályázat ki van hirdetve.
A lakásul kijelölt szoba rendbe hozandó és kitisztítandó.

Egyéb iránt ájtatos imáiba ajánlottan vagyok Tiszte-
lendőségednek

Zsigmondházán, 1898. augusztus hó 4-én

jóakaró főpásztora:

Gusztáv Károly.

Megelőzőleg a főelemi iskola osztott 2 tanító iskola volt több éven keresztül. Az I., II. elemi osztály tanítója 1897/8. tanévben ideiglenes minőségben Ladó János III. évfolyamot végzett tanítójelölt volt; a III. és IV. osztály tanítója Bálint Ágoston szent Ferenc-rendi szerzetes. Előbbi elpályáozván, utóbbi a bukaresti róm. kath. egyházba vétetvén át lelkésznek, mindkét tanítói állás megüresedett. Pályázat útján az osztatlan gyakorló-iskolává átalakított régi főelemi iskolához Xántus Elek menasági okleveles tanítót nevezte ki a főhatóság 3690/1898. szeptember 1-én kelt leirattal 550 forint készpénz, 30 frt. failletmény és szállásból álló illetményekkel (3310/1898. augusztus 4-én. Igazgatótanácsi sz. Dijlevél.) 4650., 4075/1898.

A püspöki főhatóság az intézetet a Státussal együtt vezeti a következő leirat szerint:

1469. szám.

1898.

Méltóság és Főtisztelendő Püspök úr!

Kapcsolatosan folyó hó 1-én jelen szám alatt kelt átiratunkkal van szerencsénk Méltóságodat tiszteletteljesen értesíteni, hogy folyó évi 3058. szám alatt kelt nagybecsű átiratát mindenekben tudomásul véve örömnünknek és köszönetünknek adunk kifejezést Méltóságodnak azon kijelentése fölött, hogy jövőben a csiksomlyói tanítóképző-intézet ügyét autonómikus hozzájárulásunkkal méltóztatik intézni.

Ezen alkalommal van szerencsénk Méltóságod nagybecsű tudomására hozni, hogy ezen intézetet is nevünkben hivatalból előadónk fogja látogatni, mit is méltóztatnék az igazgatóval és tanári testülettel tudatni.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletünk nyilvánítását.
Kolozsvárt, 1898. augusztus 13-iki ülésből

alelnök helyett:

Boeskor Mihály,
igazg. tanácsos.

Szentkirályi Kálmán,
titkár.

Xántus Elek gyakorló-iskolai tanító 50 forint díjazással egyuttal a képzőben László Péter ideiglenes tanító felmentésével a tornatanítással is, mint az intézetnek egyik rendes tanerője, a 3826/1898. szeptember 12-én kelt leirattal megbízatik.

Ekképpen a tanítóképző négyévfolyamra való felemelése és gyakorló-iskolával való szervei összekapcsolása a régi rendszer megszüntetésével új korszakot nyitott meg a modern tanítóképzés számára. Tanulmányi és más szellemi szempontok szerint siet az intézet a mulasztottakat behozni és más hasonlóangú intézetekkel a haladásban a versenyt felvenni.

Ezen törekvéséről tanúságot tesznek a történelmi nevezetesebb tények, felsorolandó mozzanatok.

A csíksomlyói róm. kath. tanítóképző-intézetet a vallás- és közoktatásügyi miniszter és az ebben alkalmazott Lakatos Izra rendes tanárt az 1894. évi XXVII. törvénycikk alapján létesített országos nyugdíj-intézet tagjai sorába felvette a február 14-én 81880/1898. számú leiratával. — Ezen idő óta a jelzett törvény és miniszteri rendelet megnyitja az utat az intézet okleveles rendes, véglegesített tanárai előtt az országos tanári nyugdíj-intézetbe való belépéshez. — Ezt követte Karácsony József igazgató országos nyugdíj-intézetbe való felvétele 71900/1898. számú miniszteri rendelettel; Dományánc Péter, Zsögön Zoltán és Szabó István véglegesített rendes tanárok felvétele 4-8 évvel később történt meg.

Az 1898. évig a tanév 2 félévből állott; az I. félév végén is vizsgálatokat kellett tartani és év végén is. Így az egy esztendei tananyag kettészakítva állott, ami nyilvánvalóan kárára volt a szerves ismeretegységnek. Az igazgatóság és a tanári kar indokolt véleménye kíséretében 328/1898. október 7-én kelt fel-

terjesztésében az I. félévi vizsgálatok eltörlését kérte, amit a felsorolt nyomos indokok alapján a főhatóság elfogad és 4317/1898. számú rendeletével az I. félévi vizsgálatokat eltörli, az intézet tanulmányi rendjének emelése céljából elrendelvén ezek helyett az ellenőrző értekezletek tartását, melyeken a hanyag tanulók inteszenek meg.

A házi feladványokat korlátozza és a túlterheléstől óvja a tanítóképző növendékeit az 1899. évben 1513. szám alatt kiadott miniszteri körrendelet, amely a tananyag elsajátítását mindinkább a tanórákra utalja.

A tanári személyzet körében részint változások, részint állásukban való véglegesítések történtek: Korber Imre hegedűtanító távoztával Balányi János gimnáziumi zenetanítót bizza meg a főhatóság a hegedűtanításával; Xántus Elek gyakorló-iskolai tanító (2467/1899. július 1.) és Karácsony József igazgató állásukban véglegesítettnek, Tima Dénes ideiglenes rendes tanár (1006/1899.) rendes tanárrá neveztetik ki. Kassai Lajos, Csató János és Sipos Sándor gimnáziumi tanárok továbbra is a helyettesítő óraadó tanároknak kéretnek fel.

A tanítóképző ügyét 1899-ben október 25-én az erdélyi róm. kath. Státusgyűlésen igazgató, státusgyűlési képviselő, a Státus figyelmébe ajánlja és sürgős segélyét kéri a következő beszédben:

Mélyen tisztelt Státusgyűlés!

Méltóztassék megengedni, hogy a csíksomlyói róm. kath. tanítóképző tételénél (XVIII-ik tétel.) felszólalhassak.

Az 1897-iki státusgyűlés elismerte, hogy a csíksomlyói tanítóképző-intézet állapota sürgős orvoslást igényel; s az orvoslás módozatainak megállapításával és keresztülvitelével a státusgyűlés méltóztatott megbizni az igazgatótanácsot. A státusgyűlés ezen elvi határozata alapján a tanítóképzőben,

megnyílt a IV-ik évfolyam s a gyakorló-iskola szerveztetett az igazgatóság ismételt kérésére.

De hátra vannak az ezeknél sokkal sürgősebb és lényegesebb orvoslandók; úgymint: a tanítóképző kiépítése, mely jelenleg az internátust is beleértve 7 igénytelen szobából áll; hátra van az intézetnek szertárokkal való berendezése s az igazgatón kívül annyi rendes tanár alkalmazása, ahány osztály van; és hátra van a tanárok fizetésének rendezése.

Mindezek sietős intézkedésre várnak; mert egy tanítóképző-intézet korszerű existenciájához és fejlődéséhez annyira lényeges feltételek, hogy ezek megvalósítása nélkül az intézet jövője a legnagyobb bizonytalanságnak van kiszolgáltatva. Igaz ugyan, hogy az erdélyi püspök úr az utóbbi 2-év alatt a legszükségesebb kiadásokra sajátjából kiutalt 2-czer frtot és Csikmegye 600 forintot, de ezen egyszersmindenkorra szóló szives adományok az intézet jövőjét még nem biztosítják.

Mélyen tisztelt Státuszgyűlés! Itt mélyreható orvoslásra van szükség, mert: 1. míg a multakban a növendékek átlagos létszáma alig volt 30, ma ez utóbbi 2-év alatt az átlagos létszám felemelkedett 100-ra; 2. mert ez az intézet 4—5 megye területén egyetlen tanítóképző-intézet; s 3. mert a státusnak is ez az egyetlen tanítóképző-intézete van, melyet ily állapotban hagyni nem volna tanácsos, főképpen, ha mérlegeljük azon fontos körülményt, hogy népünk erkölcsi és ezzel együtt anyagi boldogulásának biztosítására és emelésére is a tudományos, helyesirányú, korszerű és gyakorlati tanítóképzés van hivatva.

Sürgős orvoslást igényel ez az intézet, ha más okokat el is mellőzök, már csak hazafisági multjáért és jelenéért is; hisz 1858. óta tiszta, eszményi és józan hazafiság tüzetől átmelegedett tanítói 30°/_o-ban foglalnak állást hazánk román, szerb és a legkülönbözőbb nemzetiségi vidékein és az innen magukkal vitt hazafias szellemben nevelik az ifjúságot és vezérlik a népet.

Tehát ezen hazafisági indokból is méltóztassék a Mélyen tisztelt Státuszgyűlés a legsürgősebb teendői közé felvenni ezen egyetlen tanítóképzőjének szánálását s midőn ezt teszi, ezzel nemcsak a magyar kulturának, hanem a magyar állam

eszme diadalának biztosítására is kihatóan az oláh és szerb s más nemzetiségi vidékekre oly tőkét rakott le, mely előtt tisztelettel hajlik meg a magyar hazafias tanügy minden intelligens eleme.

Ezen indokok alapján méltóztassék a Méltóságos Státusgyűlés elfogadni a következő javaslatomat és annak sietős keresztülvitelével az igazgatótanácsot megbizni.

1. A tanítóképző kiépítendő;
2. szertárokkal ellátandó;
3. annyi rendes tanár alkalmazandó, ahány osztály van az igazgatón kívül;
4. a tanítóképző tanárainak fizetése rendezendő és a gimnáziumi tanárok fizetésével egyenlővé teendő államségéllyel is, ha másképp nem lehet.

Ezen javaslat kivitelével az igazgatótanácsot bizta meg a Státusgyűlés.

Az említett négy pontba foglalt indítványt a Státus igazgatótanácsa tanulmány tárgyává tette s e végből átír 1900. év február hó 13-án 200. szám alatt az erdélyi püspök urhoz, ki erre vonatkozólag az intézet igazgatójától véleményes előterjesztést kért be. Az intézetnek Radnótra való elhelyezését a felterjesztett igazgatói vélemény sem történelmi, sem jogi, sem kulturális, sem pénzügyi, sem tanügyi szempontból nem pártolhatta. A szertárok beszerzésére vonatkozólag javaslatba hozza, hogy míg az 1898. évi október 27-én 345. szám alatt benyújtott építkezési tervek szerint az intézet kellő nagyságú helyiséget nem nyer, addig a szertároknak sincs helye.

A tanári létszámra vonatkozólag az igazgatóság részletes indokolás mellett újból sürgeti, hogy a IV. év megnyitása után — habár egy tanári állás szerveztetett, mégis szükséges még 2 tanári állást szervezni, hogy az óraadó rendszer véget érjen az intézetnél. Igazgatón kívül 4 rendes tanárra, egy hittanárra és egy segédtanárra van szüksége az intézetnek.

Fontos kérdést vet fel az igazgatótanács. Igényelhet-e a tanítóképzői tanár annyi fizetést, mint a középiskolai tanár. A minősítés fokát és az előbbivel egyenlő rangúságát ugyanezen 64/1900. számú előterjesztésben az előképzettségéből, a szakvizsgák anyagának terjedelméből és a vizsgálati szabályokban előirt évek összevetéséből állapítja meg indokaival az igazgatói felterjesztés. A rendes tanárnak 2400 korona törzsfizetés és 300 korona lakáspénz, a helyettesnek 1600 korona előirányzata mellett 13500 koronát tennének ki a tanári fizetések. — 3050 korona fedezet van; 10450 korona fedezete csak államsegéllyel lehetséges s kéri a Státust előterjesztésében, hogy a gimnáziumi államsegélyek keretében kérje a tanítóképző részére is az államsegélyt a nevezett összeg erejéig. A főhatóság e nemben többször tárgyalt a Státussal, de az államsegély kérésére vonatkozólag még elvileg sem jöhetett létre a közmegállapodás. Beismerte ugyan, hogy az előbbi négy pontban foglalt igények jogosultak és tovább halasztást nem tünnek, de a sor még nem került megvalósításukra; sőt úgy látszott, hogy ezek a kérdések a napi rendről levétettek.

Ezért kellett újból a 383/1900. december 29-iki számú felterjesztéssel a figyelmet ráterelni a tanítóképző ügyeire, melyben az új tanári állás szervezését és a tanárok államsegélyét sürgeti az említett számú igazgatósági előterjesztés.

A tárgyalások folyamán mindenütt a legvilágosabb igazságképpen tünt ki, hogy Erdély püspöke és az intézet főtanfelügyelője az intézet fejlesztésére vonatkozó összes beérkező előterjesztéseket atyai szeretettel karolják át, biznak a Státus anyagi képességében, minden alkalmat felhasználnak annak részünkre való megnyerésére.

De amint a következmények megmutatták, az alapok túlterheltsége miatt sok tekintetben az intézet sebei kellő orvoslatot a legbuzgóbb törekvések mellett sem nyertek még ekkor.

3645/1901. október 4-én kelt leirattal nevezi ki a főhatóság a nagyszebeni Teréz-árvaház tanítóját: Dományáncz Péter okleveles középiskolai zenetanárt intézetünkhöz, kinek helyébe a főhatóság Augustin Imrét helyezi át.

Azon célból, hogy némi kedvezményben részesüljenek az érdekesebb növendékek a stipendiumok mellett, igazgatónak 100/1901. május hó 10-én kelt előterjesztésére az erdélyi püspök úr 2233. szám alatt évi 350 koronát utal ki és azt jövőben is kiutalni, mig lehetséges, megígéri. Ezt a jótéteményt az internátus azóta a növendékek anyagi terheinek könnyítésére minden évben élvezi; igényt tarthatnak rá a legjobb viseletű és legjobb előmenetelű tanulók.

Az intézet gyors fejlődését nemcsak a püspöki hatóság veszi több rendbeli leirataiban örvendetes tudomásul, de a vallás- és közoktatásügyi miniszterium is nem egyszer elismeréssel vesz tudomást az intézet buzgó működéséről és örömét fejezi ki, melyek közül az egyik leiratot tisztelettel közlöm:

4795 — 1901.

szám.

***A róm. kath. tanítóképző-intézet t. Igazgatóságának
Csíksomlyó.***

*Vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter
úr őnagyméltósága folyó hó 2-án 49121. szám
alatt arról értesített, hogy:*

*„A csíksomlyói róm. kath. tanítóképző intézet
didaktikai működésében az illetékes királyi tan-*

felügyelőtől észlelt buzgó törekvéseket, valamint az 1900/901. tanév végén tartott képesítő vizsgálatok eredményét örvendetesen és jóváhagyólag tudomásul vette“.

Szivesen hozom ezt a t. Igazgatóság és tanári testület tudomására.

Gyulafehérvárt, 1901. december 10-én.

A Méltóságos Gróf Püspök úr helyett:

Fábián Sándor,
püspökhelyettes.

Továbbá jóváhagyó tudomásul vette a miniszterium az évi jelentést 37884/1905., 37345/1906., 1413/1906. „Kifogástalan szabályszerűséggel folyt le a képesítő“, ezért a miniszter tudomásul veszi jóváhagyólag. — Jóváhagyólag tudomásul veszi az 1908. évben is.

A 801/1901. számú leirat szerint a más hatóságoktól közvetlenül beérkező felhívások a főhatósággal közlendők, addig intézkedés nem történhetik.

A 69/1901. számú igazgatósági előterjesztés az 1304. számú leiratra indokolja, hogy Ugron Gábor azon státusgyűlési indítványa, hogy a IV. évfolyam helyeztessék át Radnótra a gazdasági ág jobb elsajátítására, keresztül nem vihető az intézet és tanári kar megosztása nélkül.

A 799/1901. számú leirat a szerzetes magántanulók tandíját és vizsgálati díját elengedi a jövőre nézve de akképpen, hogy a vizsgálati díjakat a főhatóság fogja hordozni 1336/1901.

1693/1901. Intézetünk a legujabb állami tanképesítői vizsgálati szabályzat 11., 18-ik pontja szerint tartja vizsgálatait a szóbeli és írásbeli tanképesítőkön.

Az 1900. évben az intézet a párizsi nemzetközi kiállítás magyar része közoktatási csoportjainak sikeréhez

való hozzájárulásáért a vallás- és közoktatásügyi miniszter köszönetét és elismerését nyerte ki elismerő oklevélben 1069. eln. szám alatt.

Tanári testületünk a fizetések rendezésére vonatkozó kéréseit gyakran megújítja (1901. március 27-én 66. ig. sz. a.), mire 1336/1901. szám alatt a főpásztor azon megnyugtató választ adja: „A tanári testület fizetésének méltányos rendezése... elejétől fogva aggodó gondoskodásom tárgyát képezte és képezi ma is. Most már — úgy vélem — megtaláltam a kulcsot a nehéz feladat megoldásához s megnyugtathatom a tanári testületet arra nézve, hogy a fizetések rendezése igen rövid idő alatt napi rendre kerül.¹⁾”

Az 1901. évben az igazgató előterjesztésére az intézeti tanárok fegyelmi szabályainak elkészítésével foglalkozik hosszason a tantestület. 36., 51., 44. számok alatt 3 példányban terjeszti igazgató jóváhagyás végett fel a felsőbbséghez; 1902. szeptember 1-én 82343. szám alatt a miniszterium, 3827. szám alatt a főhatóság megerősíti ezeket.

1902. augusztus havában szervez a főhatóság egy második új tanári állást az e tárgyban tett előterjesztésre (192/1902). Az iskolák pénzalapjából óradó tiszteletdíjak címén kiutalt összegek összevonatván évi 1200 korona törzsfizetéssel és 300 korona lakpénzzel az új tanár 3565. szám alatt kineveztetik augusztus 25-én.

74306/1902. szám alatt kelt miniszteri rendelet megszünteti a nők vizsgálati engedélyét a tanítóképzőkben.

5135/1901. Az erdélyi róm. kath. státus igazgatótanácsa a maga kebeléből a m. kir. miniszterium által kiküldött biztossal hasonló jogokkal felruházott biztost

¹⁾ Különb. vizsga 272—1902.

fog küldeni a jelzett évtől kezdve állandóan a tankepesítő vizsgálatokra, ami még abban az évben megtörtént s azóta státusi képviselőképpen először Jung Cseke Lajos igazgatótanácsos, ennek 1905-ben történt halála után Mikó Bálint Csíkvármegye nyugalmazott főispánja v. b. t. t. öexcellenciája képviseli a Státust odaadó érdeklődéssel és tanúgszeretettel.

A tanári kar a főhatóságtól újból megnyugtató leiratot kap a tanári fizetésekre vonatkozólag, amennyiben az 5665/1903. január 16-iki szám alatt kelt leiratban kijelenti a főhatóság: „A tanári fizetések rendezése iránt tárgyalás van folyamatban. Ennek eredménye türelemmel bevárando.”

Az oklevelek és bizonyítványok kiállítására vonatkozólag rendeli a vallás- és közoktatási miniszterium 17505/1903. szám alatt, hogy az oklevelekbe az illetők anyakönyvi adatait mindenkor a születési anyakönyvi kivonatok alapján kell bevezetni.

1903-ban úgy az állami, mint a kath. tanítóképzők részére a tantervkészítő körök az új tanterv kiadása érdekében jelentékeny mozgalmat indítanak meg. — 1898-ig a püspöki tanterv volt az irányadó intézetünkben, mely a három évfolyamos tanítóképzők részére volt kidolgozva és elrendelve. — Amint intézetünkben a negyedik évfolyam megnyílik 1908. év őszén, követi az állami tanítóképezdek számára kiadott (3998/1882. február 6.) Trefort-féle tantervet ezt irányadónak tekintve rendezi be az oktatási anyagot a négyévfolyamos intézetben. 1903. február 17-én 738. szám alatt érkezik az igazgatósághoz az új állami tanterv-javaslat, melyre minden szaktanár megteszi tapasztalatai és tudása alapján a tanítóképzés fejlesztése érdekében javaslatát. Ugyanazon évben Steinberger Ferencz az Országos Kath. Tanügyitanács élén

készíti el a kath. tanítóképzők új tantervét és közli esetleges módosítás végett tanári testületünkkel is. Tantestületünk komoly tanulmánytárgyává tette a tanterv-javaslatot és észrevételeit közölte a Kath. Tanügyi Tanáccsal. Az 1903. március 31-én Budapesten a püspök-kari értekezlet ezen tanterv-javaslattal tüzetesen foglalkozván, megbizta az orsz. kath. tanügyi tanácsot, hogy a miniszteri új tantervhez ragaszkodva és azt lehetőleg megtartva, terjesszen a püspöki kar elé a kath. intézetek részére egyöntetűen előírandó tantervet. (1144/1903.) A Kath. Tanügyitanács a megbízás értelmében elkészítette a tanítóképzés új tantervét, a püspöki kar 1904. október 19-iki ülésen elfogadta, a hercegprimás 580/1905. január 28-án kelt rendelettel megerősítette; tanítóképzőnkben 1905. április 28-án 2000. számú főhatósági leirattal elrendeltetett s azóta intézetünk tanulmányi útmutatója ezen tanterv.

Ezen tanterv betartásával vívta ki intézetünk, hogy minden évben a vallás- és közoktatási miniszter úr majd elismerő, majd örvendetes tudomásul vette az intézet működését és a tanítóképesítő sikereit; ennek betartásával vívta ki az intézet, hogy az erdélyi róm. kath. státus igazgatótanácsának képviselője mindenoldalú, beható vizsgálata alapján a következő kijelentéseket teszi az intézetről: *„Kötelességemnek tartottam az intézet általános helyzetét is figyelembe venni és e tekintetben azon örvendetes jelentést tehetem, hogy az elmúlt tanévben az intézet tanári testületében már csupán rendes tanárok voltak alkalmazva, kik mindannyian odaadó buzgósággal töltötték be hivatásukat, minek legbiztosabb jele a képesítő vizsgálaton felmutatott szép eredmény“.* — Kiemeli a jelentés, hogy a tanári létszám még eggyel emelendő, az inter-

nátus és intézet elhelyezése gyökeres átalakítást vár; kiemeli ez a jelentés, hogy a tanárok fizetése rendezendő. (3137/1903. szám alatt kelt leirat és melléklete).

Ily értelemben veszi és vette minden évben 1898. évtől számítva az intézet sikeres erkölcsi és tanulmányi működését tudomásul az erdélyi róm. kath. Státus közgyűlése is.

A IV. évfolyam megnyitása után még a 2 tanári állás szervezése sem oszlatta el a tanárhiányt, még mindig a gimnázium tanárainak segítségét kellett — ámbár kisebb mérvben — az intézetnek igénybe vennie. Ezen tanárhiány felfejtésére a tett felterjesztések értelmében (253/1903.) a főhatóság újból szervez egy tanári állást, a IV. év felállítását után a harmadikat, részben a tanulmányi alap terhére (820 kor.), részben az iskolák pénzalapja terhére (680 korona), melyet az az iskolák pénzalapja nem lévén ekkor képes fedezni, ideiglenesen az erdélyi püspök fedezett 1905. évi január 1-ig.

Egyelőre kisegítő minőségű tanárt alkalmaz a főhatóság ezen új tanári állásra: Zsögön Zoltánt polg. isk. képesítéssel a 3957/1903. október 10-iki számú kinevezéssel, ki 5250/1904. november 18-án helyettes tanárnak, 3463/1906. július 21-én rendes tanárnak, 6015/1906. december 15-én végleges tanárnak nevezetett ki intézetünkhöz.

Minden erejéből törekszik az intézet a megváltozott és tanügyi szempontból is nagy haladást fel-tüntető iskolai követelményeknek eleget tenni; törekszik megfelelni azon rendelkezésnek is, hogy közép-fokú iskolákban orvos, egészségtanár tanítsa az egészségtant. E célból a főhatóság igazgató előterjesztésére a helybeli orvost, okleveles egészségtan-tanárt, inté-

zetünk orvosai megbizza az egészségtan előadásával és eddigi 100 korona honoráriumát 300 koronára emeli fel a Fogarassy-alap terhére.

A kántorképzés érdekében 4853/1903. szám alatt kelt leirattal megengedi a főhatóság, hogy a szertartások tökéletesebb elsajátítására a latin olvasásban is gyakoroltassanak a jelöltek s ezzel kapcsolatosan jóváhagyó tudomásul veszi azon előterjesztést is, hogy a leghidegebb 4 téli hónap alatt egészségi okokból a hétköznapi testületi mise-hallgatásra az intézet ne köteleztessék.

Az 1904. január 18-án az alább közölt 5518. számú főhatósági intézkedéssel a tanév két félévre osztatik és e nemben is intézetünk az államiakkal egyöntetűségre törekedett:

5518—1903.

szám.

A róm. kath. tanítóképző-intézet Nagyontisztelendő Igazgatóságának

Csiksomlyó.

A magyar királyi közoktatásügyi kormány mult évi 43542. szám alá't kelt rendelettel a középiskolákban az iskolai évnék három részre tagolását, melynél fogva a tanulók tanévenként kétszer, ugymint karácsony és husvétkor kaptak értesítőt; magaviseletük, szorgalmuk és előmenetelőkről, a folyó 1903/4-ik tanév kezdetétől fogva megszüntette s elrendelte, hogy már ezen (folyó) tanévben egyszer és pedig január hó 31-én osztassék ki ilyen értesítő.

Ezen reformot az erdélyi róm. kath. státus is elfogadta és a maga középiskoláiban a jelen tanévtől kezdve életbe léptette.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium ezen az úton tovább haladva a fennebbi intézkedést mult évi 80822. számú rendeletével az állami tanító- és tanítónőképző-intézetekre is kiterjesztette; itt is az iskolai esztendő három részre tagolását mult évi szeptember hó 1-től kezdve meg-

szüntette s az 1900. évi 45781. szám alatt kiadott Rendtartás vonatkozó szakaszait (49., 56., 71. és 73. §.) hatályon kívül helyezvén elrendelte, hogy már a folyó 1903/4. tanévtől kezdve csak egy értesítő adassék ki tanévenként és pedig mindig január hó 31-én.

A fenn tisztelt miniszterium emez intézkedését velem is közölvén, kikértem erre vonatkozólag a főhatóságom alá tartozó tanító- és tanítónőképző intézetek tanári karának véleményét, s mindkét testület a reform elfogadása mellett nyilatkozott.

Ennélfogva a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak múlt évi november hó 26-án 80822. szám alatt kiadott intézkedését elfogadom s a beérkezett véleményes jelentések alapján, az iskolai évnék 3 időszakra osztását, és két értesítő kiadását illető rendeleteinket hatályon kívül helyezve: a főhatóságom alá tartozó csíksomlyói tanító- és nagyszebeni tanítónőképző intézetre nézve elrendelem, hogy a folyó 1903/4-fk tanévtől, vagyis múlt évi szeptembertől kezdődőleg ezen intézetekben a f-léves rendszer visszaállítván, tanévenként csak egy értesítő (és pedig január hó 31-én) adassék ki a tanulók magaviselete, szorgalma és előmeneteléről.

Minthogy pedig a folyó iskolai évben (karácsonykor) az értesítő már kiadatott, ezt mostanra első félévi osztályozásnak tekintem és elfogadom.

Gyulafehérvárt, 1904. január 18-án.

Gusztáv Károly,
püspök.

Az 1904. évi október hó 28-án 4975. számú főhatósági leirat teljesíti Lakatos Izra tanítóképzői rendes tanárnak nyugdíjaztatása tárgyában beadott kérését és 2120 korona nyugdíj-járandósággal hosszas (1879/1880. tanévtől intézetünknel) és buzgó tanítóképzői tanári szolgálataiért megleghangon kifejezett főhatósági elismeréssel nyugdíjba engedi. Az így megüresedett mennyiségtni és természettudományi tan-székre pályázat útján (238/1904. november 15.) Páll Ferenc alapvizsgás tanárjelöltet nevezi ki a főhatóság

helyettes tanári minőségben 5817/1904. december hó 16-án kelt okmánnyal.

Tanulmányi és erkölcsi okokból a főhatóság többször utalt arra, hogy a régtől óta szokásos farsangi szünetet az intézet ne tartsa meg, (582/1955.); ezen akaratát megvalósította az 1907. évben február 11-én 852. szám alatt kelt intézkedésével, melyben az említett szünetet eltörölte s helyébe rendes előadásokat rendelt el.

Méltányossági okokból az intézet szolgáját igazgatósági felterjesztésre az erdélyi róm. kath. Státus igazgatótanácsa a Státus alkalmazottjai nyugdíj-intézetébe 460 korona törzsfizetéssel felvette 1898. szeptember 1-től számítólágal.

„A földmivelésügyi miniszter úr a székelyföldi mezőgazdasági viszonyok elmaradottságából, a nép szűk látóköréből, ismerethiányaiból kiindulólágal” a mezőgazdaság gyakorlati és okszerű tanítása céljából 30029. április 1. szám alatt, 1905. március 13-án azon ajánlatot teszi a főhatóságnak, hogy a csíkszeredai földmives-iskola gazdasági szakközegeit a mezőgazdaságtan tanítására a tanítóképző szolgálataira bocsátja akképpen, hogy a gyakorlati órákra intézetünk növendékei menjenek be s hogy a 3 km. távolság miatt időt ne veszítsenek, egy 20—30 személyre alkalmas társaskocsit (omnibus) helyezett kilátásba, az elméleti órákra pedig a gazdasági szaktanárok járjanak ki intézetünkbe. A gazdaságtan a négy évfolyamon minden részében a gazdálkodó néposztály viszonyainak megfelelően taníttatik ezután. A tanári testület és főhatóság az előforduló kisebb akadályokat is a kölcsönös levélváltások (61/1905., 563/1905., 1516/1905. főhatósági; 30802/1905. min.) után eloszlátván, megkezdődött a gazdasági szaktanítás és évről-

évre tágul tárgyának köre. 53613/1906. szám alatt kiváló szakmunkák beszerzésére hívja fel a miniszterium a tantestületet, a gazdakörök, gazdaszövetségek, szövetkezetek alakítását, az ágrár kérdést ajánlja.

Felállítja a miniszter a gazdasági könyvtárt a földmives-iskolában. A növendékeknek tankönyveiről 25 példányban gondoskodott és 200 koronát küldött ecélra. A tanítójelöltek szemléltető oktatásának taneszközeire 2389 koronát és 50 fillért utalt ki. (201/1908. ikt. sz). A gazdaságtan tanításának ilymértvű terjedelmes szervezése most már korszerűtlenné teszi azt a minden évben napirenden tartott kérdést, hogy a III. és IV. évfolyam Radnótra áthelyeztessék a gazdaságtan intenzívebb művelése céljából; mit az egyik érdeklődő tag 1906. őszi státusgyűlésen már negyedszer is indítványozott s mire a tanári testület nemleges véleményét alapos indokolással az 1907. évi április 6-iki értekezleti jegyzőkönyvében felterjesztette a főhatósághoz.

Intézetünk az állami tanítóképzőkkel mindenben egységességre törekedett, azért valósítja meg az összes kiadott miniszteri rendeleteket. — Ezek között a 20649/1905. számú rendeletet is, mely a VI. gimn. osztály, vagy VI. polg. osztály, vagy óvónőképzőt végzett tanulóknak a különbözeti vizsgálatot az I. és II. évfolyamról csak azon feltétellel engedi meg, ha a III. és IV. évfolyamot rendes módon fogják végezni. Ugyanezen rendelet minden tárgyból tanképesítő vizsgálatra kötelezi a VIII. gimn. osztályt végzett vagy érettségít tett jelölteket is.

A gyakorlati kiképzés a legelső feladata az újjaszervezett tanítóképzésnek. E téren intézetünk minden alkalmat úgy a képzőintézeti előadások alatt, mint gyakorló-iskolai tevékenységében felhasznált fő-

képpen azóta, mióta a gyakorló-iskola szerves összefüggésbe hozatott az intézettel.

Evégből alkalmazkodott az 57313/1905. szám alatt kiadott körrendeletre, mely főbb pontjaiban az egyes tanítóképzői szaktanároknak ajánlja, hogy szak tárgyaik elemi isk. módszerével és tanítási eljárásával is ismertessék meg a jelölteket és szoros érintkezést tartsanak fenn a gyakorló-iskola tanítójával és a pedagógia tanárával. Az előkészületre, a gyakorlati tanítás meghallgatására és a bírálatra előírt idő betartandó és mintatanításokat mutassanak be a szaktanárok, miről nyilvántartási napló vezetendő.

Különösen hangsúlyozza a rendelet, hogy a népiskolai új tantervet és utasítást ismerjék meg a jelöltek. Ezt a miniszteri körrendeletet egészíti ki a 76996/1905. számú miniszteri rendelet, mely a gyakorló-iskola szétválasztásáról szól a tanítás ideje alatt; a tételket minden jelölt köteles kidolgozni és a tanítás tárgyát a nyilvántartási naplóba be kell vezetni.

Ezzel a rendelettel függ össze a 40391/1907. május 21-én kelt rendelet, mely a havi módszeres értekezleteket, a részletes tanmenetet hónapról-hónapra, értekezletről-értekezletre és a gyakorlati kiképzés rendjét írja elő. Intézetünk mindezeket szemelött tartva a gyakorlati kiképzés régi állapotán nagyot lendített, midőn ezen megjelölt új útra lépett és azokat egész erejéből fejleszti lépésről-lépésre.

A tanári kar ebbeli működéséről részletesen beszámolnak az 1906., 1907., 1908. évi intézeti értesítők.

Nevezetes intézkedések az intézet szellemi fejlesztésére vonatkozólag a 7798/1905. sz. alatt kiadott rendelet, mely a képző-intézet mellé az V., VI. elemi osztály felállítását, a gazdasági irányú ismétlő iskolát rendeli el és azt is, hogy ezen utóbbiban is a jelöltek

elméleti és gyakorlati kiképzésben részesüljenek és vegyenek részt az ifjúsági egyesületek vezetésében és az ifjúsági könyvtár kezelésében.

Az 1988/eln. szám alatt kelt leirattal a tanítóképzők számára újra átdolgozott rajztervet rendeli el a miniszterium és így az eddig egymástól távol álló népiskolai rajzterv és tanítóképzői rajzterv egymáshoz közel jutott, hogy a népiskolai tantervnek a rajz tanítására vonatkozó részében inkább érvényesüljön a modern pedagógiai felfogás és ezzel együttjáróan a gyakorlati élet követelte irányzat. Ezen új miniszteri intézkedés a tanítóképzők színvonalának emelése céljából arra indítja intézetünk igazgatóságát, hogy a modern rajztanítás életbeléptetésére a főhatóságtól a rajztanári állás szervezését kérje 1905. szeptember 22-én 250. ig. szám alatt annál is inkább, mert az új rajztanítás 1905/6. tanévben életbeléptendő volt; mire a főhatóság 4577/1905. október 3-án azon választ adja, hogy örömmel állítaná be a rajztanárt, ha erre költségfedezet volna; addig is, míg ez lehető lesz, úgy ossza be az igazgatóság a tantárgyakat, hogy minden tárgy kellő óraszámban tanítható legyen.

Az 1905. évben a tanári karban az a változás áll be, hogy a beteg Kóródi hittanár helyébe Korbuly Ignác egyházmegyei áldozó papot nevezi ki a főpásztor helyettes hittanárnak (3859/1905. sz. alatt). Korbuly helyettes hittanár gyengélkedő egészségi állapota miatt állásában nem sokáig maradhatott, mert 1906. március 14-én a főhatóság állásától felmenti és helyébe helyettes hittanárnak és egyuttal a helybeli plébánia segédlelkészének kinevezi Kovács András áldozó papot 1196/1906. számú rendelettel. Ezen két állás összekapcsolása nem bizonyult célszerűnek, azért az igaz-

gatóság 215/1907. számú előterjesztésében kéri a két állás különválasztását, ami ekkor a paphiány miatt kivihető nem volt. (4817/1907. sz.) De 1908. szeptember elsejétől kezdve Kovács András a segédlelkészi teendők alól felmentetett és csupán a hittanári állásra alkalmaztatott. Ezzel az intézet számára az 1898. óta a negyedik tanári állás szerveztetett, ötödik új állás a gyakorló-iskolai tanítói állás, melyet a főhatóság szintén az intézet negyedik évfolyamos korában: 1898-ban szervezett.

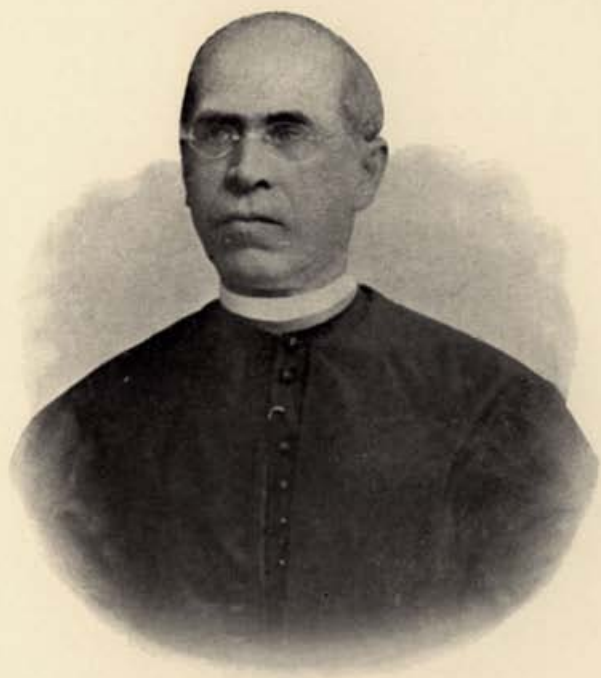
Amint a felsorolt események kétségtelenné teszik, az intézet tanulmányi és erkölcsi szempontokból korszerű fejlődésnek indult és gyorsan törekszik behozni több téren a multakban mulasztottakat. Sajnos, hogy az intézet főtanfelügyelőjét 1905. június első felében nagy megpróbáltatás érte. Súlyos betegsége miatt kénytelen legszebb és legbuzgóbb alkotásai derekán a főtanfelügyelői teendőktől megválni. Érdemei az intézet gyors fejlesztése körül 10-év lefolyása alatt nyilvánvalók. Feljegyzésre méltó, hogy akár tanulmányi, akár erkölcsi, akár anyagi, az intézetet érdeklő ügyet kellett referálni a főhatóság előtt, széleskörű tanügyi tudásával, megedzett adminisztratív gyakorlati nagy erejével és intézetünkért élő lelkesedéssel vitte diadalra az életrevaló eszmét. Ifjú lelki erővel, hivatásos meleg érzelemmel látogatta az intézetet, vizsgáztatta a tanítójelölteket azzal a higgadt temperamentummal, mely a nagy tanügyi férfiak kritériuma. — Gergely Ignác kanonok és főtanfelügyelő boldog öntudattal gondolhat vissza intézetünk szervezésében kivett osztályrészére és az intézet történelme hálával írhatja fel lapjaira, hogy a legkiválóbb eredmények felmutatásában, a tanulmányi, anyagi, vallási és hazafias nagy nemzeti érdekek szolgálatában mindenütt, mint

mozgató, kivívó, lelkesítő vezérszellem ragyogott. — Bizonytal nagy része van benne, hogy az intézet a legkritikusabb időpontban: a gyakorló-iskola, a IV. évfolyam és új tanári állások szervezése korában megtalálta a fejlődés helyes útját az államsegély elvének elfogadásával.

Utódjává az erdélyi püspök úr Kovács Lajos kanonokat és káptalani praelátust nevezte ki, ki 1906. április hó 28-án (2030. szám alatt) értesíti az intézet igazgatóságát a főtanfelügyelői hivatal átvételéről s ki a nagy felelősséggel s még nagyobb elfoglaltsággal járó erdélyi róm. kath. népoktatási intézetek főtanfelügyelői feladatát mélyen átérezve, azzal a jelszóval kezdi meg működését, hogy összes tanügyi gondjainak koronáját fogja képezni a csiksomlyói róm. kath. tanítóképző tovább fejlesztése. Ennek a nagy lelkesedést előidéző kijelentésének megfelelően vezeti az intézet ügyeit, mint referens azóta a kulturális fejlődés célja felé.

Több évi tapasztalat, az intézet anyagi forrásainak fokozottabb mértékben való kimerítése s azon szükségérzet megerősödése, hogy az intézetet a kor színvonalán kell fenntartani, arra a meggyőződésre és elhatározásra készíti a főhatóságot, hogy az eddig többször kifejezést nyert közhangulat és kialakult felfogások értelmében az államsegélyt igénybe fogja venni.

Ennek előkészítése nagy nehézségekbe ütközött. A főpásztor e tekintetben több alkalommal érintkezésbe lépik az államkormányval. És megnyugtatóképpen közli eljárásának eredményét a tantestülettel. *„Az államsegély kieszközlésére a kellő lépéseket jóval a Státusgyűlés előtt megtettem s az ügy kedvező elintézésére az illetékes miniszteriumnál*

KOVÁCS LAJÓS

kanonok, praelátus, főtanfelügyelő (1906—).

minden elő van készítve, melyek csak a politikai viszonyok tisztázására és konszolidálására várnak; tehát erre nézve most külön lépéseket tenni legalább egyelőre nem szükséges. (5650/1905. számú leirat).

A tanerők számának növelése is az intézet továbbfejlesztése érdekében kívánatos, sőt szükségessé válván, a 4096/1907. számú előterjesztésre, hogy egy rajztanári állás szerveztessék, a főhatóság megtette a lépéseket, midőn 5217/1906. szám alatt arról értesíti az intézeti előljáróságot, hogy: „*A fizetés rendezése ügyében eszközölt újabb előterjesztéseim alkalmával még egy tanerő beállításának szükségességét is a vallás- és közoktatási minisztériumnál feltártam.*”

Az 1907. év március 2-án 856. szám alatt kelt leirat tudomásunkra hozza, hogy az államsegély kieszközlése céljából történt hosszas, többrendbeli kérések meghozták végre azt a kedvező eredményt, hogy illetékes miniszter úr az 1907. évi államköltségvetésbe a tanárok fizetésére 8600 korona államsegélyt vett fel, minek törvényerőre emelkedése után leküldését a főhatóság megsürgeti. Közbejő az 1907. évi január 8-án keltezett 117757. számú miniszteri körrendelet, mely megszabja azon feltételeket, melyek mellett s melyek elfogadása esetén nyerhet állandó államsegélyt az intézet.

Ennek értelmében a rendes tanár fizetése 2400 korona s a segédtanár fizetése 1600 korona alapfizetésben volt megállapítva. Ezen terv szerint használja fel a főhatóság a tanárok fizetésének rendezésére a 23601/1907. április 16-án leküldött 8600 koronát. (Főhat. sz. 2599. két rend.)

A 117757. számú rendeletre új kérvények adat-

tak be az államsegély állandósításáért, a kérvények felszerelésén kívül bekívánta a miniszterium:

1. kimutatást az intézeti kiadásokról és bevételekről 3 példányban;
2. költségvetést 1905., 1906., 1907. évekről;
3. zárszámadást " " " " ;
4. az intézet vagyonáról és felszereléséről;
5. ötévi átlagos tandíjáról;
6. alapítványairól szóló kimutatásokat.

A magyar törvényhozás az említett számú miniszteri körirat alapján az 1908. évre a tanítóképző-intézetnél alkalmazott rendes tanerők fizetésének kiegészítésére képző-intézeti tanári illetve igazgatói szolgálataik évei arányában megszavazott 8500 korona államsegélyt, melyet a m. királyi vallás- és közoktatási miniszter 75426/1908. szám alatt június 27-én leküldött a csikszeredai adóhivatalhoz, honnan a főhatóság nyugtájára vette fel az igazgatóság. A gyakorló-iskola tanítói fizetés kiegészítésére hasonlóképpen 123950. október 26-án 900 korona államsegély érkezett az adóhivatalhoz. Ekképpen az intézet tanári testülete az intézet fennállásának 50-ik évében érte meg fizetésének a többi hasonlórangú intézetek tantestülete fizetésének mennyiségével egyenlő rendezését.

A hazai tanítóképzőkkel egyformaságra törekedett az intézet még az ügyiratok, bizonyítványok és oklevelek kiállításában is; anyakönyvei, naplói, állandó tanmeneti ívei mind államiak. (625/1906.)

Nem ritkán fordul elő, hogy gimnáziumi vagy polgári iskolai VI. osztályt végzett növendékek lépnek át tanítóképzőnkbe; az ilyeneknek a 15460/1906. szám alatt március 19-én kelt miniszteri rendelet különbözeti vizsgálatot ír elő (46/1906.) és így idővesztés nélkül folytathatják intézetünkben tanulmányaikat.

A vizsgálat tárgyai: szóbeliek: testtan, egészségtan, lélektan, rendsz. magy. nyelvtan, földrajz, természetrajz, ének, zene a polgári iskolai tanulók részéről; a gimnáziumi tanulók vizsgálatot tesznek: a testi és lelki élet ismertetéséből, rendsz. magy. nyelvtan, a földrajz, egyetemes tört: újkor; rajz (akik a gimn. görögpótlóban a rajzot nem tanulták, ének és zene. — Írásbeliek: neveléstani, kézügyességi és szépírás.

Az egészségtannal együtt tanítja az intézeti orvos a testtant is az 1907/1908. tanévben az államsegélyből nyert tiszteletdíjért, de a következő tanévben tiszteletdíj-hiánya miatt a főhatóság csak az egészségtan tanítását bizza az intézeti orvosra.

Az 1907. június hóban üresedésbe jött magyar tört. tanszékre a főhatóság Szabó István, csíkszentgyörgyi tanítót nevezi ki polgári iskola tanítói képesséssel rendes tanárnak 4715/1907. augusztus 19-én kelt szám alatt, kit állásában 3680/1908. szám alatt végleg megerősített.

Az intézet a növendékek módszertani kiképzésére vonatkozó 12323/1908. szám alatt kelt miniszteri rendelet értelmében 1908. év április és május havában a magyar nyelv tanításáról a nem magyar ajkú népiskolákban sikeres tanfolyamot tart meg az illetékes szaktanárok vezetése mellett.

A csíksomlyói róm. kath. iskolák pénzalapja kamatcsökkenés miatt a jövőben a tőke megkezdése nélkül nem lévén képes közel 4000 korona tanítóképzői tanári fizetést kiszolgáltatni, kérte a főhatóság, hogy a miniszter úr ennyivel több államsegélyt adjon. 125574/1908. sz. alatt a miniszter úr az 1910. évre ezen 4000 koronát kilátásba helyezi s így az iskolai pénzalap tőkéje érintetlen marad, ha az államsegély megadatik.

Amíg ez egyrészt örvendetes intézkedés, addig másrészt nagyon lehangoló a miniszter úrnak a 88532/1908. számú leirata, mely szerint sem felszerelésre, sem egyéb dologi szükségletekre államsegélyt nem hajlandó engedélyezni.

Amint fennebb említettem, az intézet tanulmányi működését részint örvendetes, részint elismerő jóváhagyó tudomásul vette a vallás- és közoktatási miniszter úr azon indokból, hogy kifogástalan szabályszerűséggel folytak le a vizsgálatok az utóbbi 11 év alatt. — Jóváhagyó tudomásul vette az 1907. évben tartott vizsgálatainkat is 79583/1907. szám alatt. Amí buzdítólag hatott az intézet tanári karára és az intézet vezetőségére is annál inkább, mert kétszeres buzgalommal vívta ki egy évtized óta úgy a miniszterium, mint a státus és az erdélyi püspöki főhatóság előtt eredményes működésének minden évben megnyilatkozó meleghangú elismerését.

Alapítványok.

D. a J. Kr.!

Alulírt, mint a csiksomlyói róm. kath. tanítóképezde volt növendéke, a magam és volt növendéktársaim nevében a képezdével egyidejűleg mai napon 25-éves jubileumát ünneplő főtisztelendő Simon Jukundián Ferencz József-rendi lovag, szent Ferencz-rendi volt tartományi főnök és a képezdének keletkezésétől fogva 25-éven át igazgatója iránti hálás tiszteletünk tanujelélül, valamint az egyház és iskola körül elévülhetlen érdemekkel tündöklő szerzet-tartomány iránti elismerésünk szerény adója gyanánt Simon-alapítvány címén gyűjtés útján szerzett 100 azaz száz forintot teszek le azzal a határozott céllal, hogy ezen összeg évi kamatja az évről vizsgálatok alkalmával azon képezdei növendék jutalmazására fordíttassék, aki társai közül feddhetetlen vallás-erkölcsi viselet mellett az éneklésben és orgonajátszásban kitűnik.

A jutalom odaitélése a mindenkori tanári testületnek és a csíksomlyói szerzet-ház főnökének együttes jogköréhez fog tartozni.

Ezen alapító okirat egyik példánya a tanítóképezde, másika pedig a szerzetház levéltárában helyeztetik el.

Az alapítványi összeg kezelése- és gyümölcsötzetésére a mindenkori tanári testület kéretik fel.

Gyergyóalfalu, 1884. június 2-án.

Boga Bálint,

állami felsőnépiskolai igazgató.

Az 1904-ik esztendő július havának 9-ik napján a csíksomlyói róm. kath. tanítóképzőben tíz éves találkozóra megjelent tanulótársak: Antal Árpád, Csiszér József, Keresztes Vencel, Márton Bálint, Máthé László, Sárossy Károly, Sándor Imre és Wéger Ferenc, az intézetnek egykori igazgatója Földes József és volt zenetanára P. Dávid Sámuel emlékezetének megörökítésére »Földes, Dávid alapítvány« címen száz koronát tettek le, mely összegnek szerény kamatai minden évben a III-ik évfolyamot végző legszorgalmasabb és legjobb viseletű tanulónak adandó ki.

Ennek elbírálására és odaitelésére hivatott és egyedül illetékes a mindenkori tanári testület.

Ezen szerény anyagi erőnkhez mért alapítvánnyal felejtetetlen emlékü két jó tanárunk iránt érzett szeretetünknek vélünk és óhajtunk kifejezést adni.

Kelt Csíksomlyón, 1904. év június hó 9-én.

Keresztes Vencel,

elnök.

2632—1905. szám.

Ezen alapítványt elfogadom és a csíksomlyói róm. kath. iskolák pénzalapjában kezelendő tőke kamatjainak évenként a hálás alapítók által kitűzött célra fordítását elrendelem.

Csíksomlyón, 1905. június 10-én.

Gusztáv Károly,

erdélyi püspök.

Jegyzőkönyvi kivonat.

Felvétetett 1903. évi július hó 5-én a csíksomlyói róm. kath. tanítóképző intézetben 1892—1893. tanév végén együtt

képesítőzött iskolatársaknak Csíksomlyón a képezdében 10 éves találkozásuk alkalmával tartott értekezletén.

Jelen voltak:

Bálint András, Bálint János, Bálint József, Gligor Ferenc, Huszár Zoltán, Kerecsi Albert, Kirják József, Magyar Ferenc, Tóth Gyula és mint vendég László Elek brassói tanító.

Az értekezlet tárgyainak 5-ik pontja értelmében Huszár Zoltán elnök indítványozza és határozatilag kimondatott, hogy fejenként 5 koronán alul nem tehető összegből begyűlt alapítvány tétessék az intézetnél, hogy az így begyűlt alap kamatai a tanári kar megállapodása szerint évről-évre azon növendéknek adassanak ki, aki a magyar irodalom terén a legszebb sikert fogja felmutatni; biztos forrásból vett értesülés szerint a nevelés, módszertan és zenében tanusított legjobb siker jutalmazására ily fajta buzdító eszközül több alapítványa van az intézetnek s ezért lebegett értekezletünk előtt a fenti cél. Egyben kimondja még az értekezlet, hogy az általa tett alapítvány legkésőbb 20 év múlva a tanári kar belátása szerint valamely más alaphoz csatolathassék, ha arra nézve általunk további intézkedés nem tétetnék.

A jegyzőkönyvi kivonat hitelélül:

Csíksomlyó, 1904. aug. 18.

Lakatos Izra,

tan. kép. tanár, h. igazgató.

Utóirat.

Alulírott kezéhez véve 1904. évi aug. hó 6-án Tóth Gyula jegyzőtől a begyűlt 35 koronát, a jegyzőkönyvi kivonat szerint ezen összeget azon megjegyzéssel adja át rendeltetésének, hogy ezen összeghez hozzájárultak 5 koronával. Baka Antal, Gligor Ferenc, Kerecsi Albert, Kovács István, Kovács Pongrác, Magyar Ferenc, Tóth Gyula, Huszár Zoltán és így a teljes összeg 40 kor. azaz negyven korona.

Csíksomlyón, 1904. aug. hó 18-án.

Huszár Zoltán,

ért. elnök.

40 koronát átvettem megőrzés végett.

Csíksomlyón, 1904. aug. 24.

Karácsony József,

igazgató.

5656—1904. szám.

Ezen alapítványt a megjelölt célra köszönettel elfogadom és jóváhagyom.

Gyulafehérvárt, 1904. december 15-én.

Majláth,

erd. püspök.

Mi alulirottak, kik az 1891. év június havában, Csíksomlyón a róm. kath. tanítóképezdében tanítói oklevelet nyertünk, megjelenve 10. év után 1901. év június hó 29-én ezen anyaintézetben találkozóra boldog emlékü igazgatónk Földes József nevére:

»Földes József alapítvány« címen 100 korona, azaz: egyszáz korona alapítványt teszünk az intézeti igazgatóság kezéhez megörzés és kezelés végett oly megjegyzéssel, hogy ezen alapítvány évi kamata minden évben a »paedagógiai« tantárgyakból legjobb előmenetelt tanusító III. vagy IV. évfolyamot végzett tanítónövendéknek adassék jutalmul az évváró ünnepélyen.

Kelt Csíksomlyón, 1901. június 29-én.

Opra Pál s. k., szárazpataki róm. kath. tanító. Török Albert s. k., miklós-rári róm. kath. tanító. Veress József s. k., tiszafüredi róm. kath. tanító. Baka Mátyás s. k., székesfővárosi tanító. László István s. k., gyergyó-ditrői kántor-tanító. Péterffy Árpád s. k., csiklázárfalvai községi tanító. Szőke Benedek s. k., jászszentandrásai tanító a felsőtanyai róm. kath. iskolánál. György Lázár s. k., csikzsögödi róm. kath. kánlor-tanító. György Ferencz s. k., kézdicsomortáni községi tanító.

2641—1902. szám.

Jóváhagyom.

Gyulafehérvárt, 1902. június 28-án.

Fábián Sándor s. k.,

püspökkhelyettes.

1902. július havában küldötte át az igazgatóságnak Szőke Benedek a 108 koronát, melyből 100 korona az iskolák pénzalapjában kamatozik 8%-kal.

Az első 8 koronát Sárossy Gergely III. éves növendék nyerte el.

A kántori nyugdíj-intézet hiánya miatt intézetünk növendékei a kántori oklevél megszerzését minél többen kezdik elmulasztani; s hogy ez a baj orvos-

lást nyerjen, Karácsony József, az intézet igazgatója, az erdélyi róm. kath. státusgyűlésen a tanítóképző és kántor-tanítók érdekében a következő beszéddel szólal fel és nyújt be 3 pontból álló javaslatot, melyre a püspök úr kijelenti, hogy a kántori nyugdíj-kérdést rövid idő alatt befejezéshez juttatja.

Méltóságos Gróf, Püspök úr!

Mélyen tisztelt Státusgyűlés!

Méltóztassék megengedni, hogy a csiksomlyói tanítóképző tételénél az ezzel kapcsolatos következő ügyben felszólalhassak.

Több év óta azt tapasztalom a csiksomlyói tanítóképző-intézetnél s így van az a többi tanítóképzőben is, hogy a végzett növendékeknek csak egy igen kevés része áll elő a kántori képesítő vizsgára; mely feltűnő és sajnálatos körülmény már is oda juttatta az erdélyi egyházmegye hitközségeit, hogy kántort nem kapnak s a meglevő kántorok is tanítói oklevelökkel a tisztán csak tanítói állásokra pályáznak el.

Ezen mind szélesebb gyűrűkben terjedő, a hitéletre és hitközségekre nem csekély veszedelmet hozó jelenségnek okát abban látom, hogy az 1897. évi státusgyűlés XXI. pontjában foglalt határozat még nincsen végrehajtva, az t. i., mely szerint a tanítói nyugdíjalap tőkéjéből 25 ezer forint kiszakítandó s egy megfelelő nyugdíjszabályzat elkészítése után a kántori nyugdíj azonnal életbeléptetendő volna.

Ezen határozatnak végre nem hajtása megszülte a közéletben a kántori állás kicsinylését s azon meg nem érdemelt sorsra juttatta a kántorokat 40—45 évi egyházi szolgálat után, hogy közülök többen családjukkal együtt az ősz és munkaképtelen korban véginségre jutottak, kenyér nélkül maradtak; megszülte minden tanítóképző-intézetben s így a csiksomlyóiban is a kántorságtól való idegenkedést, elhülést annyira, hogy évről-évre rohamosan csökken a kántori vizsgára való jelentkezők száma s attól lehet tartani, hogy a legközelebbi években végleg meg is szűnik, mert a törvény méltánytalanul intézkedett kántor-tanítóinkra nézve akkor, mikor a tanítói jövedelembe beszámítja a kán-

torit is, de a kántori jövedelmet figyelmen kívül hagyja a nyugdíjazásnál.

M. T. Státusgyűlés! A felhozott okok alapján méltóztassék következő javaslatomat elfogadni és annak sietős keresztül vitelével az igazgatótanácsot megbízni.

1. Az esperesi kerületek beleegyezése és hozzászólása kikérendő.

2. A nyugdíjszabályzat elkészítendő.

3. A nyugdíj még ez év folyamán életbeléptetendő.

Ötven esztendős küzdelme után érte el az intézet, hogy ma tanulmányi nivója versenyezni képes az enemű intézetekkel, hisz a kultuskormány által elismert, a törvények szellemében készült általános tanterve van, melynek alapján a tantestület állandó tanmenetet állít össze hónapról-hónapra, hétről-hétre, óráról-órára; tanításunk szemléleten alapuló, ehhez igénybe vesszük a főgimnázium szertárait főhatósági intézkedés alapján.

Az intézet el van látva internátusokkal, melyekben felügyelet mellett az ifjuság szine-java biztosítva van az ifjú kort szélsőségekbe sodoró viharzó szenvedélyek veszélye ellen; a vallási és hazafias szellem mint egy sajátos genius lakik születésétől kezdve mai napig intézetünk 50 esztendős szentélyében: tanáraink és ifjúságunk értelmi, érzelmi és akarati rendszerében. Intézetünk falait soha, még az önkény uralom korában sem volt képes megkarcolni a germán sasköröm, pedig erre a 60-as években számított az absolutizmus; de állandóan magyarérezelmű főhatósága, tanári testülete és minden egyedében örökké magyar, örökké kath. székely ifjúsága páncélerővel verte vissza a kísérleteket.

A tanári testület tagjai a múlt évben kiadott miniszteri körrendeletben előírt képesítéssel rendelkeznek; a gazdasági tanerőket is ideszámítva 11 személyből

áll a tantestület, kik közül 9 okleveles szaktanár, 2 pedig pár hónap múlva szintén megszerzi a kívánt tanári képesítést.

Önálló, a képzővel szerves összefüggő gyakorlóiskolájában nyujta a gyakorlati, modern kiképzést a tanítónövendékeknek minden szaktanár a saját tárgyából a gyakorló-tanítóval együttesen.

Tankönyvei új keletűek, engedélyezettek, anyakönyvei, rendtartási és vizsgálati szabályzatai, okmány-mintái államiak; a tanári fizetések rendezettek a következő nagyfontosságú, az államsegély alapját képező miniszteri körrendelet szerint:

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi Minisztertől.

117757/906. szám.

Valamennyi főt. egyházi főhatóságnak, kiknek főnnhatósága alatt óvónő, tanító- vagy tanítónő-képző-intézet van.

A tanítóképzésnek egész közművelődésünkre kiható nagy fontossága kétségen felül áll.

Azon sokszorosan fokozott igényekkel szemben, melyeket társadalmi és állami életünk, meg a közművelődés rohamos haladása a tanítóképzés intézményével szemben támaszt, elodázhatatlanná tették az arról való gondoskodást, hogy a felekezeti tanító- és tanítónőképző-intézeti tanári állás is lehetőleg kívánatossá tétessék a magasabb fokú szakképzéssel bíró tanárok előtt is.

A felekezeti tanító- és tanítónőképző-intézetek ugyanazt a nemzeterősítő és népművelő feladatot vannak hivatva teljesíteni, mint az állami hasonló intézetek; mindamellett anyagi eszközeik elégtelensége miatt, sok esetben hijjával vannak a tanítóképzés első

és legfőbb feltételének, a szakszerűen képzett tan-
erőkből alakított állandó tanári testületnek.

Hogy e hiányokon segítsen a törvényhozás, már az 1896. évi költségvetésben gondoskodott róla, hogy az állam támogatását kérő felekezeti tanítóképző-intézetek igazgatói és tanárai fizetésük kiegészítése-képpen némi államsegélyben részesüljenek.

A törvényhozás azóta is évről-évre emelte az államköltségvetésnek e tételét s ma már több feleke-
zeti tanítóképző-intézetnek igazgatói és tanárai fize-
tésük kiegészítésekként helyenkint jelentékeny állam-
segélyt élveznek.

A segélyezésnek közvetlen célja az, amint fen-
tebb már jelezve volt, hogy ott, ahol a felekezeti
iskolafenntartó hatóságok nem rendelkeznek kellő
anyagi erővel az illetmények ily mértékű fokozására,
a felekezeti tanító- és tanítónőképző-intézeti igazgatók
és tanárok javadalma, *szolgálati idejük arányában*
az állampénztárból — az állami költségvetésben e célra
felvett összeg keretén belül — fokozatosan és idővel
oly összegre egészítették ki, aminőt a hasonló szol-
gálati idővel bíró *állami* tanító- és tanítónőképző-
intézeti igazgatók és tanárok élveznek.

A kiegészítés címén egyénenként megállapítandó
államsegély fizetés természetével bír.

E fizetés kiegészítés nem egyszerre, hanem az
állam pénzügyi helyzetünek javulásához képest foko-
zatosan történik.

Az államsegély engedélyezését nem az érdekel-
tek, hanem mindenkor csak az intézetet fentartó *egy-
házi főhatóság* kérheti.

Az államsegély csak akkor és addig lesz meg-
adható, amíg az intézetek úgy elhelyezés és felszere-
lés, kellő számú *képesített tanár alkalmazása,*

valamint tanulmányi eredmény szempontjából az érvényben levő rendeletekben megszabott követelményeknek minden tekintetben megfelelnek és ha az illető intézetet fentartó egyházi főhatóság az alább megállapított *összes feltételeket* elfogadja és teljesíti. Az engedélyezés a következő feltételek és módok mellett történik:

I.

A képző-intézetnek önállóvá tétele, azaz szervezet, igazgatás és tanári testület dolgában teljes elválasztása az illető felekezetnek ott helyben levő más tanintézetétől.

II.

Az igazgatón és az óraadó tanárokon kívül a tanári testületnek legalább négy rendes tanárból kell állnia.

III.

A képző-intézet ellátása a szükséges és kellően felszerelt helyiségekkel, tanszerekkel, gyakorló-iskolával, valamint a törvényben megkövetelt gazdasági kerttel.

IV.

A segély engedélyezésétől számítva csakis megfelelő (elsősorban tanítóképző-intézeti, esetleg középiskolai, de legalább polgári iskolai) képesítésű tanárok alkalmazása.

V.

A köztartási kedvezmények élvezetének oly mértékben való kiterjesztése a növendékekre, hogy a képzőintézetet (évfolyamonként legalább 20-20 tanulót számítva) kellően be lehessen népesíteni.

VI.

A tanításnak a tanítói képesítésnek az állami tanterv és képesítő vizsgálati szabályzat alapján való

berendezése: felügyelete a kir. tanfelügyelő, vagy miniszteri szakfelügyelő részéről, akinek a használandó tankönyvek jegyzéke, a munkabeosztás és tanterv, tudomásul vétel végett minden iskolai év elején bemutatandók.

A kir. tanfelügyelő, vagy a miniszter által kirendelt miniszteri szakfelügyelő a törvény szerint őt különben is megillető iskolalátogatási joga mellett, részt vesz a képesítő vizsgálatokon, mihez képest a képesítő vizsgálat megtartásának ideje vele legalább 8 nappal előbb közlendő; a tanképesítő írásbeli dolgozatok pedig a szóbeli vizsgálatok megkezdése előtt három nappal megküldendők számára.

VII.

A kir. tanfelügyelő, vagy a miniszteri biztos a szóbeli vizsgálaton a jelöltnek feleltetésében és osztályozásában részt vesz; a vizsgáló bizottság értekezletein minden irányban szabadon nyilváníthatja véleményét, *de nem szavaz*; aláírja a vizsgálatról felvett jegyzőkönyveket és anyakönyvet.

Amennyiben a vizsgálati eljárást illetőleg közte és a vizsgáló-bizottság között vitás kérdés támadna, külön véleményét jegyzőkönyvbe véteti. Ha valamely jelölt képesítésének elfogadására vagy megtagadására vonatkozólag ellenkezne véleménye a vizsgáló bizottságéval, ennek jegyzőkönyvbe vételén kívül az illető jelölt oklevelének visszatartását is kívánhatja. Minden ily esetben a döntés a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztert illeti meg.

VIII.

A képesítő-vizsgálatok befejezése után a kir. tanfelügyelő legkésőbb 14 nap alatt a vallás- és közokt. miniszterhez jelentést tesz, amelyben nemcsak a vizs-

gálatok lefolyásáról és eredményéről (esetleg jegyzőkönyvbe vett észrevételeinek vagy óvásának kiemelésével) ad részletes tájékoztatást, hanem arra is kiterjeszkedik, hogy a képző-intézet mennyiben felel meg az I—VI. cikkekben megállapított feltételeknek.

IX. 5

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a kir. tanfelügyelő akadályoztatása esetén más szakértő személyében kormányképviselőt rendel ki s ennek megbízásáról kellő időben értesíti az egyházi főhatóságot.

A kormányképviselő kirendelése mindenkor csak egy tanképesítő-vizsgálatra szól s megbízása teljesítésében jogai és kötelességei ugyanazok, mint a kir. tanfelügyelőéi; nevezetesen: a már föntebb előadottakon kívül:

1. meggyőződni, hogy az illető intézetben követett tanítás eredményeiben minden egyes tantárgynál mennyire közelíti meg a hasonló állami intézetek tantervének kitűzött céljait; a tanképesítő vizsgálatokon alkalmazott eljárás pedig mennyire felel meg a miniszter által az állami tanítóképző-intézetek számára kiadott tanképesítő vizsgálati szabályzat rendelkezéseinek.

2. A kirendelt kormányképviselő érintkezésbe lép az egyházi főhatósággal, illetve az ezen főhatóság által a tanképesítő vizsgálat vezetésére kirendelt elnökkel, kivel közös megegyezés alapján megállapítja a tanképesítő vizsgálatok szóbeli részének idejét, valamint azt az időpontot is, hogy a vizsgáló tanárok által már átnézett, megbírált és érdemjegyekkel ellátott tanképesítő-vizsgálati írásbeli dolgozatokat és a vizsgálatokra vonatkozó egyéb ügyiratokat mikor fogja az elnök hozzá küldeni; és hogy átnézés után mind-

ezeket az iratokat mikor fogja ismét az elnökhöz visszajuttatni.

6. 3. A szóbeli tanképesítő vizsgálatra megállapított időben a kormányképviselő a helyszínén megjelen; az egyházi főhatóság által kirendelt elnöknek a minisztertől kapott megbízó levelet bemutatja; az írásbeli dolgozatok eredménye és a vizsgálatok menetére vonatkozó megállapodások fölött folyó előértekezleten részt vesz és ha az írásbeli dolgozatoknak akár a tételei, akár pedig az azokra adott osztályzatai ellen észrevételei volnának, azokat elmondja; amennyiben pedig támasztott aggályait a vett felvilágosítók el nem oszlatnák, azokat jegyzőkönyvbe véteti; ugyancsak jegyzőkönyvbe véteti az írásbeli vizsgálati eljárás alkalmából esetleg előfordult szabálytalanságokra tett észrevételeit is.

7 4. A kormányképviselőnek joga van a szóbeli tanképesítő vizsgálatokon a jelöltekhez minden tantárgyból kérdéseket intézni, akár azon oknál fogva, hogy a jelöltnek írásbeli dolgozatát gyengének találta, akár pedig azért, hogy meggyőződjék, vajjon az illető bír-e a tantárgyakban a tájékozottságnak azon fokával, melyet a tanítóképző-intézeti tanterv a tanítási eredmény végcélja gyanánt megjelöl.

8 5. A szóbeli vizsgálatot követő zár-értekezleten a kormánybiztos részt vesz a jelöltek osztályozását megállapító tanácskozásban és amennyiben akár az osztályozás, akár a szóbeli vizsgálaton esetleg felmerült szabálytalan eljárás, akár pedig a zár-értekezleten hozott valamely határozat ellen észrevételei volnának, azokat jegyzőkönyvbe véteti. — Amennyiben pedig észrevételei a jelöltek valamelyikének osztályzatával függnének össze, külön is jegyzőkönyvbe véteti az

illető jelölt oklevelének az ügy végleges eldöntéséig való visszatartására irányuló kívánságát.

A kormánybiztos a tanképesítő vizsgálat során az ő jelenlétében keletkezett minden jegyzőkönyvet aláírásával ellát.

9) 6. A tanképesítő vizsgálatokkal kapcsolatos minden értekezleten a kormánybiztos korlátlan tanácskozmányi joggal vesz részt, de szavazati jogot nem gyakorol.

10) 7. A vizsgálatok befejeztével a kormánybiztos részletes és a vizsgálatok minden lényeges mozzanatára kiereszkedő jelentést terjeszt a vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter elé. — Ezen jelentésekben főszó (fektetendő, helyezendő) annak a feltüntetésére, hogy:

a) maga a vizsgálati eljárás lefolyása megfelelt-e mindenkben a szabályszerű követelményeknek;

b) a vizsgálatok során a növendék feleleteiből kitűnt-e, hogy a feldolgozott tananyag, mint ilyen, valamint az elért általános eredmény is, megfelelnek-e a tanítóképző-intézeti tanterv szellemének és a tantervben tanítási végcél gyanánt megállapított követelményeknek;

c) a kormánybiztosnak az értekezletek és a vizsgálatok során bármily irányban felmerült észrevételei kellő indoklás mellett előadandók;

d) a kormánybiztos jelentése, ha oklevél kiadás felfüggesztésének esete forog fenn, akkor 8 napon belül; más esetben pedig tizennégy nap alatt terjesztendő fel a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez.

e) a vizsgálatokról szóló jelentéstől függetlenül, de azzal egyidejűleg, a kormánybiztos minden évben jelentést tesz arról is, hogy a jelen szabályzatban

megállapított és az államsegélyhez kötött feltételeknek a lefolyt iskolai évben az illető intézet mennyiben felelt meg; illetőleg: mily mértékben igyekezett az ott kitűzött célt megközelíteni.

X. X

Az államsegély első esetben való megállapításakor a fizetéskiegészítést kérő egyházi főhatóságok útján a következő okmányok nyújtandók be a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez:

1. Az illető tanár születési bizonyítványa (keresztlevél).

2. Tanulmányi bizonyítványai.

3. Megválasztását, illetőleg alkalmazását, ennek (módját) idejét és minőségét feltüntető okmányai.

4. Pontos kimutatása és igazolása annak, hogy az illető tanár minő illetményeket élvez és ezeket honnan kapja.

Felterjesztendő továbbá:

a) az intézet részletes vagyoni kimutatása;

b) az intézet jövedelmeinek kimutatása a jövedelmi források megjelölésével;

c) az intézet ötévi átlagos tandíjairól és felvételi díjairól szóló kimutatás;

d) az esetleges alapítványok kimutatása.

XI.

Ha valamely államsegélyben részesített tanszéken *személyváltás* fordul elő, erről az egyházi hatóság késedelem nélkül jelentést tesz s az új tanárra vonatkozó iratokat (10. pont) a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez felterjeszti és pedig:

1. tudomásvétel végett, ha az illető tanszék államsegélye 500 (ötszáz) koronánál kevesebb; 2. jóvá-

hagyás végett, ha az államsegély 500—1000 (ötszáz-ezer) koronát tesz. Azonban, ha a betöltendő tan-széknél az államsegély az 1000 (egyezer) koronát meghaladja, akkor az intézetet fentartó hatóság hár-mas jelölést terjeszt a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter elé. E jelölésnek itteni részről való jóváhagyása után az egyházi főhatóság belátása sze-rint szabadon eszközli a kinevezést a hármas jelöltek közül.

XII.

XIII Hasonlóképpen az iskolafentartó egyházi főható-ságok kötelesek a *tanszemélyzetben* és ennek fizetési viszonyaiban előforduló minden változást a minisz-ternek kellő okmányokkal felszerelve haladéktalanul bejelenteni, hogy a fizetéskiegészítés újabb megállá-pítása iránt intézkedés történhessék.

XIII.

XIV A miniszteri jóváhagyásnak leérkezte előtt az igazgatónak vagy tanárnak államsegély igénybevétele mellett való alkalmazása véglegesnek nem tekinthető.

XIV.

XV A fentebbi pontokban felsorolt és egyes képző-intézeteknél az időszerint még meg nem levő felté-telek foganatosítására az első államsegély utalványo-zásától számított négy évi időtartam tűzetik ki.

XV.

Államsegélyben csak olyan tanár részesülhet, aki magyar honos és magyar nyelven kifogástalanul ké-pes tanítani.

XVI.

A fizetést kiegészítő államsegély naptári évek szerint állapítatik meg és azok számára, akik eddig

elé még ilyen államsegélyben nem részesültek és akiknek egyházi főhatósága e részbeni folyamodványát 1907. évi március hó végéig benyújtja, az engedélyezendő államsegély 1908. évi január 1-től fog folyósíttatni, a később, de minden évi március hó végéig beérkező folyamodványoknál, az államsegély csak a folyamodvány benyújtását követő év január hó 1-től lesz folyósítható.

XVII

XVII.

A fizetéskiegészítési államsegély egyénenkint állapítatik ugyan meg, azonban az illető egyházi főhatóság címére egy összegben, előleges félévi részletekben utalványoztatik ki.

XVIII.

XIX Az egyházi főhatóság a címére kiutalványozott fizetéskiegészítési összeget előleges havi részletekben tartozik a jogosultaknak kiszolgáltatni.

A fizetéskiegészítés egész évi összegéről szóló és a jogosultak szabályszerűen bélyegelt nyugtatványai-val felszerelt számadások minden évben december hó végéig a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bemutatandók.

XIX.

XVII Az engedélyezendő államsegély mérvének megállapításánál az intézetnél rendszeresítve lévő igazgatói és tanári állások törzsfizetése szolgál alapul és a kiegészítés fokozatosan, a szolgálati évek arányában történik; hosszabb szolgálati idő alapján azonban a kiegészítés nagyobb mérvű államsegély engedélyezésével is eszközölhető.

Csakis egyfolytában eltöltött szolgálati idő számítható be.

XX.

Az államsegéllyel történt fizetés kiegészítés bekövetkezése után az intézetet fentartó egyházi főhatóság által biztosított és kiszolgáltató fizetés összege továbbra is csonkítatlanul kiszolgáltató; illetőleg nagyobb államsegély igénybevétele céljából le nem szállítható.

XXI.

Arra nézve, hogy az engedélyezett államsegély eltávozás, lemondás, nyugdíjazás, elhalálozás, egy évnél tovább tartó szabadságolás, vagy egyéb más esetben, mely nappal szüntetendő meg, az állami tanító- és tanítónőképző-intézeti alkalmazottakra e részben fennálló szabályok az irányadók.

XXII.

Csakis a fizetések egészíthetők ki. A kiegészítés nem terjed ki a lakpénzekre és ötödéves vagy egyéb pótlékokra. Amely tanerőnek azonban sem természetbeni lakása, sem lakpénze nincs, annak fizetéséből — a helyi viszonyoknak megfelelő és hatósági bizonylattal igazolt összeget — lehet lakpénz gyanánt leszámítani. Az így leszámított összeg azonban az állami tisztviselőket az 1903. évi IV. t.-c. és az ezt kiegészítő kormányrendeletek alapján arra az állomáshelyre és arra a fizetési osztályra vonatkozólag megillető lakpénznél nagyobb nem lehet.

XXIII.

Új tanári és igazgatói állás szervezése esetén az államsegély engedélyezése tárgyában az állás szükségességének és az intézetet fenntartó által biztosított illetmények elegendőségének mérlegelésével a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter esetről-esetre határoz.

XXIV.

Uj tanári és igazgatói állások szervezésénél az egyházi főhatóságok által biztosítandó és kiszolgáltatandó törzsfizetések minimuma: igazgató 1600 koronával, rendes tanár 1400 koronával, segédtanár 1000 koronával állapítatik meg. A következő hat pont a fegyelemre vonatkozik.

E szabályzat értelmezése és végrehajtása körül felmerülő minden vitás kérdésben a végső döntés a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztert illeti meg. Mindezeknek alapján van szerencsém a főtisztelendő főhatóságot tisztelettel felkérni, hogy amennyiben az 1908. évi január hó elsejétől számítottan a főtisztelendő főhatóság igénybe óhajtana venni az államsegélyt a bölcs fennhatósága alatt álló képzőintézetnél működő tanerők részére, ezen esetben méltóztassék velem — a fentebbi feltételek elfogadásának kijelentése mellett — legkésőbbben folyó évi március hó 10-ig a fentebbi pontokban körvonalozott mozzanatok feltüntetésével közölni, hogy mely tanerők fizetését és mily összeg erejéig óhajtana a főtisztelendő főhatóság államsegéllyel kiegészíteni.

Szíves tájékozással tisztelettel megjegyzem végül, hogy ezen ügyre vonatkozólag későbbben esetleg hozandó törvényhozási intézkedéseknek a jelen intézkedés nem praejudikálhat és amennyiben a kettő között eltérések lennének, a törvényhozási intézkedés rendelkezései lesznek irányadóknak tekintendő.

Budapest, 1907. január 8-án.

A miniszter helyett:

Tóth s. k.,
államtitkár.

A tanulók létszáma a tanítóképző négyévfolyamos korában 1898—1909. években.

É v s z á m	Tanulók létszáma
1898	71
1899	103
1900	112
1901	107
1902	120
1903	137
1904	110
1905	101
1906	91
1907	77
1908	72
1909	96

Az intézet négyévfolyamos korában oklevelet nyert tanítók névsora.

1899.

- 476. Hozó Anna
- 477. Gerőfi Jolán
- 478. Bakó Károly
- 479. Bodosi Antal
- 480. Fehér Dénes
- 481. György Balázs
- 482. László Sándor
- 483. Meisel Rezső
- 484. Nagy Árpád
- 485. Péterfi Béla
- 486. Kekel József
- 487. Karácsony Erzsi
- 488. Vinternicz Irma
- 489. Biró Mária

1900.

- 490. Ágoston József
- 491. Bakó Albert
- 492. Bartalis Béla
- 493. Bódi Ferencz
- 494. Bódó János
- 495. Füleki Árpád
- 496. Gál Mihály
- 497. Gáspár Árpád
- 498. Gáspár Endre
- 499. György Bála
- 500. Kovács Béla
- 501. Pálosi János
- 502. Siklósi Péter
- 503. Simon Elek
- 504. Szalló Imre
- 505. Szilveszter Dénes
- 506. Szőke József
- 507. Vágási János
- 508. Zsögön Zoltán
- 509. Ambrus Kálmán

510. Szabó Emma

511. László Berta

1901.

- 512. Balázs Gyula
- 513. Bálint Sándor
- 514. Demes Ignác
- 515. Gábor Ferenc
- 516. Hadnagy Dénes
- 517. Imre Sándor
- 518. Kanabé Mihály
- 519. Király István
- 520. Nagy Tamás
- 521. Pallavics József
- 522. Salló Albert
- 523. Salamon Márton
- 524. Szopos András
- 525. Veres Dónát
- 526. Veres István
- 527. Földes Anna
- 528. Darnai Lajos
- 529. Dávid Ferenc
- 530. Farkas János
- 531. Forika János
- 532. Hartman Mihály
- 533. Kassai Lajos
- 534. Tilp Gyula
- 535. Veszelovszki Gábor

1902.

- 536. Albert József
- 537. Ambrus Szilveszter
- 538. Bardócz Endre
- 539. Beke András
- 540. Dankó Dezső
- 541. Fazakas József Sándor
- 542. Fábíán Gergely György
- 543. Gál Gáspár

544. Gábor Gyula Péter
 545. Györbíró István
 546. Hallai Imre
 547. Kászoni János
 548. Kóródi Gyula Mihály
 549. László Imre
 550. Márton Mihály
 551. Oláh Gyula
 552. Pap István Gyula
 553. Veres József
 554. Mihály Vince József
 555. Benedek Imre

1903.

556. Adorján Imre
 557. Ábrahám János
 558. Bereczki László
 559. Benedek István
 560. Czibulya János
 561. Csergő Miklós Vencel
 562. Fodor Izra
 563. Földes Zoltán
 564. Lukács József
 565. Medve András
 566. Molnár Lázár
 567. Takó Mózes
 568. Varga Ferenc
 569. Veres István László
 570. Nyáguly Miklós András
 571. Sárosi Gergely
 572. Balog Jenő Béla
 573. Drágomér (Kis) András
 574. Ferencz Imre

1904.

575. Adorján István
 576. András Béla
 577. Bara Gyula
 578. Baróthi Tamás
 579. Bálint Károly
 580. Blénesi Károly Lajos Miklós

581. Erdély András
 582. Formának Simon
 583. Gál Károly
 584. Gerőfi Csanád László
 585. György Miklós
 586. Görgy Pál János
 587. Lacz Kálmán
 588. László András
 589. Lukács Lőrinc
 590. Mihály István
 591. Pál Dávid
 592. Salló Beniámin
 593. Schenk Frigyes
 594. Szopos László
 595. Szőke Sándor
 596. Vitos Domokos
 597. Wéger Béla
 598. Gyenge Biró István

1905.

599. Bakai Alajos
 600. Beke József
 601. Csiszér Gábor
 602. Ferencz József
 603. Ilyés András
 604. Király Ferenc
 605. Krasznai József
 606. Luka Jenő
 607. Rác Lajos
 608. Réner Lajos
 609. Rusz János
 610. Sántha Károly
 611. Sinka Károly
 612. Szabó Lajos
 613. Szász Simon
 614. Varga Sándor
 615. Kalivoda Dezső
 616. Pál Elek
 617. Balog Zoltán
 618. Györgypál Károly

1906.

- 619. Bereczk Balázs
- 620. Bocskor István
- 621. Bodó Lajos
- 622. Bors Ignác
- 623. Büchler Sándor
- 624. Bors Ábrahám
- 625. Imre Jenő
- 626. Imets Aladár
- 627. Kovács Béni
- 628. Kovács Tamás
- 629. Nagyalaczi János
- 630. László Béla Dénes
- 631. Petres Elek
- 632. Petres Gyula
- 633. Sárosi Albert
- 634. Szabó Dénes
- 635. Szőke Ágoston

1907.

- 636. Ambrus István
- 637. Barabás József
- 638. Bartalis Antal Imre
- 639. Biró Elek Sándor
- 640. Bocskor Ferenc
- 641. Fodor Gáspár
- 642. Gál Imre Ambrus
- 643. Györke Árpád
- 644. Kelemen Albert
- 645. Koncsag Károly
- 646. Kovács József
- 647. Kóka József
- 648. László Sándor
- 649. Márkos Gyula

- 650. Molnár Ágoston
- 651. Nagy Lajos
- 652. Paizs András
- 653. Rettegi Ferenc
- 654. Róth Márton
- 655. Salló Balázs
- 656. Sárosi József
- 657. Salló Béla
- 658. Szopos Márton
- 659. Szabó Elek
- 660. Tuzson István
- 661. Tuzson János
- 662. Petres Elek
- 663. Szőke Ágoston

1908.

- 654. Albert Vince
- 665. Antal Domokos
- 666. Ábrahám Árpád
- 667. Áfra Tamás
- 668. Bajkó Sándor
- 669. Balázs Ferenc
- 670. Beke Gábor
- 671. Gegő Imre
- 672. György András
- 673. Koncsag Dénes
- 674. Krassowski Gy. Béla
- 675. Lajos István
- 676. Nika Ferenc
- 677. Péterfi Jenő
- 678. Sáska Kristóf
- 679. Szabó István Lajos
- 680. Székely Károly
- 681. Vass János

Az intézet négyévfolyamos korában 1898-tól.

<i>Erdély püspöke:</i>	Gróf Majláth Gusztáv Károly v. b. t. t.	
<i>Főtanfelügyelők:</i>	Gergely Ignác kanonok	1895—1906.
	Kovács Lajos praelátus, ka- nonok	1906-tól.
<i>Kir.tanfelügyelő:</i>	Szabó Géza	1895—1907.
"	dr. Balló István	1907/8-tól.
<i>Igazgató:</i>	Karácsony József	1897/8-tól.
<i>Tanárok:</i>	Karácsony József	1897/8-tól.
	P. Kóródi Berárd	1898/9—1903/4.
	Augusztin Imre	1898/9—1900/1.
	Csató János	1898/9—1903/4.
	Xántus Elek	1898/9-től.
	Száva József	1900/1—1901/2.
	Kassai Lajos	1900/1—1901/2.
	Dr. Balló István	1902/3.
	Ladó János	1902/3—1906/7.
	Dományánc Péter	1901/2-től.
	Zsögön Zoltán	1903,4-től.
	Frank Bódog	1904/5—1907/8.
	Páll Ferenc	1905-től.
	Korbuly Ignác	1905/6.
	Kovács András	1906-tól.
	Páll Sándor	1906/7—1907/8.
	Benedekfi Samu	1906/7.
	Magyarek Antal	1905/6.
	Gallos Aladár	1905/6.
	Kertész István	1905—1908.
	Vitályos György	1908-tól.
	Fodor Jenő	1908-tól.
	Bágyi József	1908-tól.
	Lakatos Izra	1879/80 - 1904.
	P. Tima Dénes	1874/5—1901/2.
	Szigeti Varga László	1907/8.

A Státus képviselői a tanképesítőkön:

Jung-Cseke Lajos, apát	1902—1904.
Nm. Mikó Bálint v. b. t. t. igazgatótanácsos	1904-től.

A csiksomlyói róm. kath. tanítóképző növendékeinek névsora az 1908—1909. tanévben.

I. évfolyam.

1. Bálint Ákos	35. Krizsevszky Albin
2. Csató Árpád	36. László Árpád
3. Kabdebó Gergely	37. Madár Imre
4. Kósa Elek	38. Mánya Gyula
5. Kovács Dénes	39. Máthé Albert
6. Kristó Ferenc	40. Péterfy Gáspár kilépett
7. Lakatos Miklós	41. Péterffy László
8. Lengyel Arthur	42. Péter Imre
9. Páll Márton kilépett	43. Rancz Béla
10. Schaff Ferenc	44. Salamon Béla
11. Sohálszky Lajos	45. Sólyom Ferenc
12. Szöcs Gergely	46. Szöcs András
13. Takács Lajos	47. Szöke Gergely
14. Tarisznyás Péter	48. Tamási Sándor
15. Zonda Imre	49. Tőke Antal
16. Zöld Antal	50. Veress János

II. évfolyam.

17. Ambrus Ferenc
18. Apponyi Lajos
19. Balogh József
20. Beke Károly
21. Bocskay Tamás
22. Bodosi Antal
23. Burján Lajos
24. Csibi Péter
25. Csiki Gyula
26. Fehér Dezső
27. Gál Gyula
28. Gál Sándor
29. Gál Vilmos
30. Gáspár János
31. György Árpád
32. Kalivoda Kálmán
33. Kánya Gyula
34. Kelemen Béla

51. Zsigmond Béla
52. György Ignác
53. Mezei Imre magántan.

III. évfolyam.

54. Béres Ferenc
55. György Áron
56. Herink József
57. Kiss Sándor
58. Köllönte József
59. Mátyás József
60. Simonfi Ferenc
61. Szántó Ádám
62. Zöld Domokos

IV. évfolyam.

63. Bara Ignác
64. Bardocz Pál
65. Becze Elek
66. Dávid Tamás
67. Fehérvári Kornél
68. Gergely József

69. Incze Antal	73. Salló Béni
70. Kacsó Gáspár	74. Szabó Béla
71. Opra Béla	75. Sárpátky János
72. Orbán István	76. Székely András

Tanítóképesítőre miniszteri engedélyt nyertek 32975/1909. szám alatt a következő szent Ferenc-rendi misés papok:

77. Albert Kázmér	87. Kritsa Gábor
78. Biró Cherubin	88. Kristó Péter
79. Biró Lőrinc	89. Lokodi Antal
80. Dénes Félix	90. Lorent Philibert
81. Farkas Cyprián	91. Máthé Ferenc
82. Ferencz József Pál	92. Péter Sándor
83. Gaál Balázs	93. Sándor Vitális
84. Imecs Károly	94. Szabó György
85. Kelemen Ágoston	95. Sinka Antal
86. Kovács Athanász	96. Tréfán András

Vallási élet.

Lélektani igazság, hogy az érzéki és szellemi erők működése kezdetén és fejlődésök első szakában nyert benyomások, a hallott és látott tények, gyakorlatok döntőleg irányítják az ifjú lélek kialakulását, gondolkozását, érzését és cselekvésmódját. Intézetünk növendékei az ötvenéves multon keresztül mind kath. családokból s többnyire kath. jellegű középiskolákból léptek fel az első évfolyamra. Ennek alapján tehát magukkal hozták a kath. vallás elemi ismeretét és az iránta táplált érzést. Ezt az elemi ismeretet és érzelmet öntudatosá tenni, gyakorlatilag átvinni az életmódra: a legfontosabb feladatának tartotta az intézet előljárósága kezdet óta.

Bizonyoságot tesz erről a hit- és erkölcsi élet mindenkori buzgó gondozása. Az egész éven át az ifjúság szentmisét hallgatott, mindennap ezen énekelt és önállóan végezte a kántori teendőket, évenként többször gyónt és áldozott.

MAILÁTH GUSZTÁV KÁROLY GRÓF
erdélyi püspök.

A vallási élet fejlesztése céljából alakul meg az „Élő Rózsafüzér Társulat“ 1897. december havában, melybe minden növendék önként belépik; ecélből lépteti életbe gróf Majláth Gusztáv erdélyi püspök úr őexcellenciája az intézeti exhortáció intézményét még 1897-ben. (Lásd a 79. oldalon). Őexcellenciájának a vallási életre vonatkozó több, áldásos intézkedései közül messze kiemelkedik az évi szentgyakorlatok behozatala.

Az 1899. évtől a jelen évig minden esztendőben a szentgyakorlatok az intézetben megtartattak és pedig:

1899. május 3—6.	tartotta P. Drebitka Ferenc Jézustárs. atya.		
1900. május 29—31.	tartotta P. Bota Ernő	»	»
1901. márc. 22—24.	tartotta P. Midlinczky J.	»	»
1902. » 20—23.	» Kalocsai Alán	—	—
1903. » 17—20.	» P. Biró Ferenc	»	»
1904. » 21—24.	» P. Erdőssy Gyula	»	»
1905. » 19—23.	» P. Halmai Antal kármelita.		
1906. április 3—6.	» P. Kerling János jezsuita.		
1907. febr. 19—22.	» P. Müller Lajos jezsuita.		
1908. márc. 28—31.	» P. Kulcsár jezsuita.		
1909. » 17—21.	» Oláh Dániel kadicfalvi plébános.		

Több esztendei tapasztalat igazolja, hogy az ifjúság nevelésében a szentgyakorlatoknak nagy hordereje volt intézetünkben, hol az ifjúság nem tekintette a szentgyakorlatok idejét szünidőnek, hanem, amint a tanári kar és a lelkiatyák is meggyőződtek róla, a lelki újjászületés nagy napjának, mikor a 3—4 napi szellemi megújulás után a lélek egyesül Urával. A szentgyakorlat nélkülözhetetlen szükséglet az ifjúság nevelésére főképpen tanítóképzőkben, melyekben az ifjúság már pályát, nevelői pályát választott és készül a legszentebb hivatásra: a gyermeki lelkek kiképzésére.

Ez a nagyfontosságú eszme vezérli Erdély püspökét, gróf Majláth Gusztáv Károly főpásztor úr Őexcellenciáját, hogy az anyagi ügyek között feltüntetett 27924 korona 11 fillérnyi anyagi nagy áldozatain kívül szellemileg is annyi, sőt mélyebbjelentőségű erkölcsi javakban részesítse az intézetet és így közvetve magyar hazánk népének azon jelentékeny részét, melynek tanítóink nevelői lesznek. Az 1897. évtől kezdve Őexcellenciája nemcsak látogatja, vigasztalja, lelkesíti, gyóntatja az ifjúságot, de amint a jelen történelem az 1897. évtől leírt részei tartalmalmazzák úgy anyagilag, mint szellemileg egyformán jótevő geniusként öröködi intézetünk élete és jövője felett.

Gróf Majláth püspök úr Őexcellenciája a vallási élet bensőségének biztosítása és fokozása céljából az 50 éves jub. ünnepélyvel kapcsolatosan fogja felavatni ifjúságunk egy részét a Mária-Kongregáció tagjaivá. A Mária-Kongregáció ezzel intézetünkben 1909. május 31-én megalakul. Az „Élő Rózsafüzér Társulat“ emellett életben marad, melynek tovább is tagjai lesznek azon növendékek, kik a Mária-Kongregációba be nem lépnek.

Innen van az az örvendetes jelenség, hogy az ifjúság a legideálisabb honszeretet elveiből és tényeiből táplálja érzelmeit és szellemét. Ezt a sziklaként megingathatlan, örökölt honszeretetet viszi a poliglott Magyarország szerbjei, horvátai, svábjai, szászai és románjai közé, hol mint a magyar nyelv és érzélem hirnöke szerez magának nagy zaj nélkül elévülhetetlen lelkiismeretbeli megnyugvást és tesz szolgálatot a hazának azzal, hogy ő a magyar nemzeti eszmének képviselője, hirdetője és biztos terjesztője volt működési helyén nemcsak az iskolás gyermekek között, hanem az idegen ajkú néptömeg között is.

Ebben áll a csiksomlyói róm. kath. tanítóképző-

nek 50 év alatt a tények hosszú sorozatával bebizonyított és minden intelligens magyar polgár által — ki növendékeink közül bár csak egyet e téren megismert — méltányolt nagy érdeme hazafisági szempontból is.

A másik kiemelkedő nagy érdeme, hogy pozitív hitű ifjúságot, kath. szellemű férfiakat nevel keresztény paedagógiájával. Öntudatában volt az intézet annak mindig, hogy az ember egyedüli becsének, jó jellemének, erkölcsiségének, honfiúi értékének alapját az elméleti, tiszta eszmék, a helyes elvek vagy gyakorlati eszmék rakják le; ezekből alakul ki tárgyilagos, helyes gondolkozása, ítéletsorozata. Ezek aztán irányt adnak jellemének, világosságot gyujtanak akarata elé; s így alakul ki akarati rendszere.

Kezdetleges látóköre kiszélesedik az eszmék sokaságán egészséges, keresztény világnézletté, mely életének minden szakán keresztül fenntartja az erkölcsi magaslaton s nem engedi, hogy törött vitorlakkal lezuhanjon az átheizmus mélységébe. Az intézet még hirtől sem hallotta, hogy valamelyik neveltje hitét elvesztette volna. Hitében bírja az összes erényeket, melyeknek tiszta, világos felfogása és gyakorlati megtestesítése vezeti az ember ideálja felé. — Ez az intézet paedagógiájának kritériuma. Ezt a paedagógiai szellemet jutalmazta meg Isten áldásos, ötvenesztendős multtal; Istenbe helyezett hitének, változatlan reményének és az ifjúság nevelése által Istenre vonatkozó égő szeretetének köszönheti intézetünk, hogy a társadalom anyagi támogatása nélkül is megfutotta a küzdelmes, dicső pályát.

Hiszen voltak a Székelföldnek nagy politikusai, államférfiai, képviselői, kik régebben ajánlhatták volna az államhatalom pártfogásába az intézetet, kik Magyar-

ország legkeletibb határán termelt aranyként becsülhették volna nagyra nemzeti és vallási missziója szerint intézetünket. De sehol 50 év alatt ilyen férfi a látóhatáron meg nem jelent. Ellenkezőleg jelentkezett háromszor is olyan, ki az intézet fölött vészharangként szerette volna szavát hallatni. Pedig a Székelyföldön a népnevelés egyetlen ősforrása volt intézetünk, sőt az egész Erdélynek nevelt a népnevelés számára vezéreket. S sehol se állami közegek, se egyesek nem akadnak 1898-ig a társadalomban, kik bár annyival segítsék nemzeti harcának megvívásában, amennyivel segítettek százszorta kisebb jelentőségű intézményeket. Csak az egyház virrasztott mellette, ápolta, biztatta, vigasztalta, saját adományaival fenntartotta, nagyra nevelte. Vezetőségei kényelmesebb, dusabban jövedelmező állásokat áldoztak fel érte s ideálison vele szenvedtek, vagy vele örvendettek. Azért érzi át főképpen ma az intézet a Te Deum örömeit, melyek az átért fájdalmak emlékeinek némi visszaidézése nélkül nem is volnának oly bensők, oly felemelők, oly diadalmat kifejezők.

Az a kutató, ki levéltári okmányokból ismeri és érzelmében újra átélte az intézet lefolyt nehéz napjait, ha pogány volna is, azt mondaná: az egyházi jötevkön kívül — hisz igényeihez képest aránylag innen is csak a legminimálisabb segélyekbeu részesülhetett — valami más erő mozgatta, acélozta, lelkesítette évről-évre élniakaró lelkét.

Ez a mozgató, acélozó, lelkesítő erő Krisztus anyja: kinek Csíksomlyó kegyhelye s kinek kegytemplomából százezrek vitték magukkal az Isten anyja kegyelmeit, vigasztalását és megnyugtató áldásait. — Azért választotta a Székelyföld népe és intelligenciája Haynald püspök hozzájárulásával a tanítóképző fel-

állítására helyéül Csíksomlyót Erdély annyi szépségű helyei közül.

Soha el nem tagadhatja még a materialista történetíró sem, bármennyire elfogult legyen, hogy a Székelyföld, sőt Erdély legnagyobb részének a 60-os évektől kezdődőleg 50 éven át intézetünk adott legtöbb magyar tanítót, mintegy az itt végzeteknek 70%-át; a többi hazánk más részeiben nyert alkalmazást 30%-ban. Éppen ezért el kell ismernie bárkinek, hogy főképpen a székely nép az 1860. évtől kezdődőleg népnevelő misszionáriusait intézetünkől kapta; el kell ismernie bárkinek, hogy az egyházon kívül a népkultúrát, ami a nemzeti életben és általános műveltségben nagyhorderejű állami érdek, tanítóink terjesztették és terjesztik most is el. Csak a XX. században kezdi a nemzet belátni, kezdi a művelt magyar társadalom egy haladó többsége beismerni, hogy az általános népműveltséget közoktatásügyünknek csak egy szerve: az eddig súlyosan elhanyagolt, de most országosan pártfogolt tanítóképző-intézeteink vannak hivatva terjeszteni s így a kétezeréves egyháznak apostoli világküldetésében segítyt nyújtani. Azért igyekszik az állam is pótolni a tanítóképzés és tanítói dotáció terén történt mulasztásokat, mert évtizedek alatt azon meggyőződésre jutott, hogy a nép millióit nevelni kell, magasabb és tartalmasabb erkölcsi műveltségre kell felemelni, mert enélkül igazi nemzeti haladás és boldogság el nem érhető.

A tanítóképző-intézet tanári kari és működési köre az 1908/1909. tanévben.

1. Karácsony József igazgató született 1866. március 10-én Csíkme gyében, Nagykászonaltizben. Okleveles rendes tanár. Közé piskolai tanári oklevelet szerzett az 1892. évben. Csík vármegye törvényhatósági bizottságának választott tagja, az

»Országos Paedagógiai Könyvtár és Tanszermuzeum« bíráló bizottságának tanácstagja, az Országos Kath. Tanügyi Tanács kebelében működő tankönyvbíráló bizottságnak, az erdélyi róm. kath. Státusgyűlésnek tagja; a róm. kath. iskolai pénzalap püspöki nagybizottmányának rendes tagja stb. A képzőintézetnél, mint igazgató és rendes tanár működik 1897. aug. hó 9-től. Tanítja az I. évfolyamon a testtant; mint szakfőnök a lélektant és logikát a II. évfolyamon heti 3 órában; a III. évfolyamon a nevelő-oktatástant heti 3 órában; a IV. évfolyamon a nevelés-történelmet és szervezettant heti 3 órában.

Irodalmi működése :

Magyar Sionban: Még mindig az anyagelviségről, 2 értekezés. 1898. 8., 9. sz.

Hitvédelmi folyóiratban: Menthetők-e az öngyilkosok örültséggel? 3 értekezés. 1897. 6., 7., 8. szám tanulmány lélektani és frenológiai alapon. Laikusaink hittudományáról. 1896. 3. szám.

Kolozsvár nupilapban: Spiritizmus lényege. 1894. 233. sz. A szellem jövője. 1894. 264. szám. Az öngyilkosság okai. 1884. 161., 162., 181., 182. szám.

Magyar Államban: Rejtelmek a hipnózisban és az álomban. 1894. 232. Hittagadó rendszerünk. 1895. 45. szám. A szellemek hona. 1895. 294. sz. Valami a szellemekről. 1895. 87. sz. Polémia. 1895. 205. szám. Augusztus 15-ikének tört. jelentősége. 1895. 186. szám. Pártalakulás Erdélyben. 1895. 295. szám. Visszhang a kath. írók körének megalakítására. 1895. 129. szám. A hittanítás reformja. 1896. 107. szám. Hittanításunk gyakorlati fontossága. 1896. 91. szám. Milleniumi emlék. 1896. 234. szám. Vatódi humanizmus. 1897. február 3-iki szám. Az elemi iskolák paedagógiája. 1897. 224. szám. Tanügyi levél. 1895. 247. A néppárt és a Székelyföld 1896. 6. szám.

Népnevelőben: A testi és lelki erők összhangzatos nevelése. 1899. 15. szám. A tanítói állás fontossága a nemzeti életben. 1899. 7. szám.

Kath. Tanügyben: A lelkiismeret nevelésének fokozatai: cikksorozat. 1899. 2., 3., 4. szám. A kéziipar és kézügyesség behozatala a népiskolákba. 1899. 15. szám. Az elbeszélések és lelki erők. 1899. 12. szám.

Csiki Lapokban. Beteglátogatások, virrasztások és torozások közegészségtani veszélyei. 1900. 5., 4. szám. 1904. XIII. Leó pápa mint a tanítók példányképe a világegyházban. 1902.

Alkotmányban: A tanítóképzői tanárok kongresszusának összehívása. 1905. 92. szám. A tanítóképzői tanári egyesület. 1898. 35.

Közművelődésben: Az emberi lélek bölceleti kérdése. Tanulmány. 1890. 46., 47., 48., 50., 51., 52. 1891. 1., 2., 5., 6. számokban. A feltámadás észbeli érvei. 1891. 15., 16. sz. Bölcelet az Oltáriszentség előtt. 1890. 22., 23. sz. Mária mennybemenetele bölceleti alapon. 1891. 22. sz. Krisztus mennybemenetele bölceleti alapon. 1893. 19. szám. Tanítóképzők szakfelügyelete. 1905. 13. szám. Egy egészségügyi közmondás mintatanítása a felső fokon. 1904. 47. szám. A tanügyi rovat megnyitása. 1901. 1. sz. Nietzsche bölceleti művének: »Túl az erkölcs világán« tartalma és bírálata. 1908. 30. 31. sz. A kántorképzés új tanterve és a szertartások egységessége. 1908. 19., 20. számokban. A Szentháromság 1891. 21. sz. stb.

Értesítők: Kiadta az intézet értesítőit 1897-től 1908. évig 953 nyomtatott oldalon. Ezekbe irt paedagógiai tanulmányai: A tanító vallási és társadalmi műveltsége 32 oldal. Az eszmék fontossága a paedagógiában és közlésük módszere 20 oldal. (A jellemtan, kántorképzésünk, a tanítás fokozatai, kath. népszövetség, Félzségségek a házi nevelésben, Király és honszeretet, a 19 százados kereszténység és 9 százados magyar királyság, Erkölcsi nevelés a népiskolában, a kereszt eszméje 68 oldalon.)
Az intézet 50-éves történelme 188 oldalon, 12 nyomtatott ívnyi terjedelemben. Kiadta 1909-ben.

2. Dományáncz Péter rendes tanár, született 1857. évben szeptember 5-én, Krassován (Krassó-Szörényvárm.). Tanítóképző- és középiskolákra képesített okleveles tanár; faipari szakrajzra képesített rajztanár. Az erdélyi róm. kath. általános Tanítószövetség tagja. Mind a négy évfolyamon ének- és zenetanár. Tanártestületi jegyző, a zenetár őre, az ifjúsági vándoregyesület védnöke. Az »Általános Tanügyben«, a »Közművelődés«-ben, a »Csiki Lapok«-ban és a »Her-

mannstädter Zeitung«-ban értekezett: »Az elemi iskolai rajz-
oktatásról«, »Az elemi iskolai énektanításról«, »Az elemi isk.
kézügyességi oktatásról«, »A magyar zene fejlődéséről«,
»A kath. legényegylet szervezéséről«, »Az erdélyi róm. kath.
tanítóegyesületi szövetségről«, »A szebenmegyei róm. kath.
tanítóegylet története«, »A nagyszebeni oltáregyesület működéséről« stb. A zeneirodalom terén: »A gyermek álmai«
műdal, a budapesti »Egyetértés« férfi dalegylet kiadványa,
számos dalt az »EMKE« daloskönyve számára; különféle
indulókat, keringőket, népdalábrándokat a katonai zenekarok
számára.

3. Szabó István rendes tanár, Csikszenmártonon 1874.
szeptember 1-én született, képesített az elemi, polgári és
gyakorló-iskolákra. Tanítja a II-ik és IV-ik osztályban a ma-
gyar nyelvet, az I-től a IV-ik osztályig a történelmet, a
IV-ik osztályban az alkotmánytant és a II-ik osztályban az
állattant. Az önképzőkör védnöke és könyvtáros.

4. Zsögön Zoltán született 1880. október 2-án, Osdolán,
(Háromszékmegyében). Rendes tanár, felsőnépiskola és pol-
gári iskolákra képesítő oklevéllel. A Tanítóképző-intézeti
Tanárok Országos Egyesületének tagja, a Csiki róm. kath.
tanító-egyesület elnöke és a Katholikus Népszövetség igaz-
gatósági tagja. — Tanít magyar nyelvet a III. évfolyamon,
német nyelvet az I—IV. évfolyamon, földrajzot az I—III.
évfolyamon, rajzot az I—IV. évfolyamon és szépírást az I,
II. évfolyamon. A rajzszerzőre. Írt elbeszéléseket, érteke-
zéseket, útirajzot és verseket. Dolgozatai a következő lapok-
ban és a következő címekkel jelentek meg: Képes Családi
Lapok, Csiki Lapok, Ország-világ, Közművelődés, Független
Ujság, Erdélyi Hírlap, Paedagógiumi Lapok, Erzsébetváros
és vidéke, Cegléd, Székelyföld, Csiki Ujság, Székelyek Nap-
tára. — Jelenetek a lelkiismeret világából. Ború után derű.
A nemzeti nevelésről. A tanító szociális munkássága. Bre-
genz—Boden-tó—Konstanz. Kérdés. Emlék. Két álom. A
multból. Az élet. Ne tépjétek. A szív álma. Ecce Femina.
Az ó-esztendőhöz. Gazda bácsi. A honvédszobornál. Sza-
badságharc. Rákóci. Idill. Vágy. Piroska. Óda. A honvé-
dek sirjánál. Madéfalván. Mese. Tárogató nóta. Dal. Ketten.
Csak halkan. Elégia. Tudják úgy-e? Halottak estéjén. A
nászéj. Levél, stb.

5. Kovács András született Nyujtódon, 1879. december hó 11-én, helyettes vallásnár. Tanítja a vallástant az I—IV. évfolyamon és a gyakorló-iskolában, a magyar nyelvet az I. évfolyamon. Az I. osztály főnöke, a tanítóképző II. internátusának felügyelője és a Mária-társulat vezetője.

6. Páll Ferenc született Bélafalván (Háromszékm.), 1982. év március hó 30-án, segédtanár, középiskolai alapvizsgás tanárjelölt, a mennyiségtan, természettudományi társulat tagja. Tanítja a mennyiségtant az I—IV. osztályokban, a természettant a III—IV. osztályokban és a természetrajzot az I. és III. osztályokban. A természettani szertár őre.

7. Xántus Elek született Csiktaplocán, 1868. február 5-én. Gyakorló-iskolai rendes tanító és tanítóképzői segéd-tanár. Végzett tanulmányai: elemi iskolai tanítóságra képesített okleveles tanító, tanítóképzőkre és tanítói tanfolyamok vezetésére képesített kézimunka-tanító, képesített tűzoltótiszt, gazdasági és méhészeti tanfolyamokat végzett. Egyesületi munkássága: A csiki róm. kath. tanítóegyesület választmányának tagja, a várdotfalvi önkéntes tűzoltótestület parancsnoka. — A tanítóképző és gyakorló-iskolájában tanítja: a gyakorló-iskola minden tárgyát, a tanítóképzőben tanít: tornát, kézimunkát és vezeti a gyakorlati kiképzést. — Hirlapi cikkei: írt a Csiki Lapokban, Csikmegyei Híradóban, Székely Tanügyben. — Hirlapi cikkeinek címe: »Tanügy« Csiki Lapok 11. sz. 1899. március 15. »Korteskedés« Csiki Lapok 10. sz. 1900. március 7. »Földes József emlékezete« Csiki Lapok 29. sz. 1901. július 17. »Kétféle mérték« Csiki Lapok 13. sz. 1899. március 29. »Ember tervez, Isten végez« Csiki Lapok 15. sz. 1899. április 12. »Kirándulás« Csiki Lapok 43. sz. 1899. október 25. »Az imádság« Csikmegyei Híradó 4. sz. 1901. január 23. »Imádság az iskolában« Csikmegyei Híradó 6. sz. 1901. febr. 6. »Farsangi képek« Csikmegyei Híradó 9. sz. 1901. febr. 27. »Alkalmi beszéd« Csikmegyei Híradó 20. sz. 1901. május 15. »Az 1848-iki események méltatása« Csikmegyei Híradó 12. szám 1901. március 20. »Az iskolák államosításáról« Csikmegyei Híradó 32. szám. 1901. augusztus 7. »A kézimunka tanítás multja és annak fontossága a nevelésben«, Székely Tanügy 14. sz. 1906. szeptember 15.

8. Dr Kolonics Dénes született 1863. év április hó 8-án

Háromszékvármegyében, Kézdivásárhelyt. Egyetemes orvos-tudor, tanít a tanítóképzőben 1903/4-ik iskolai évtől kezdve a IV-ik éven egészségtant; s 1907/8-ik iskolai évben az I. éven tanította a testtant heti egy órában s hasonlóan az egészségtant az I. évfolyamon. 1891. év április 1 óta az intézet orvosa.

9. Vitályos György született 1869. július hó 26-án, Felső-csernátonban, végzettsége: m. kir. gazdasági akadémia, a tanítóképzőben tanít 1908. május hó 1-től IV. éven állattenyésztést; heti óraszám 2, tagja a természettudományi társulatnak, irodalmi működése: gazdasági szaklapokban cikkek közlése.

10. Fodor Jenő született 1875. június hó 17-én, Besztercén, végzettsége: m. kir. gazdasági akadémia, a tanítóképzőben tanít: 1908. szeptember hó 15-étől II. és III. éven általános és részletes növénytermelést, heti óraszám 3, tagja a természettudományi társulatnak, irodalmi működése: gazdasági szakközlemények.

11. Bágyi József született 1853. március hó 19-én Maroskoppádon, végzettsége: m. k. vincellér iskola és kertészeti tanintézeti tanfolyam, a tanítóképzőben tanít 1908. április hó 10-től I. éven gyümölcs és konyhakertészetet, heti óraszám 2.

Kántorképzés.

A zenei tárgyakról az 1860. évben kiadott első tanterv csak röviden emlékezik meg. A kántorképzés a négyszólamú vokalénekülésre, korálisra, a latin olvasásra, az isteni szolgálatnál használatos énekeknek orgonakiséretére, kádencekre és praeludiumokra szorított. (L. 36. lap).

A kántorképző magiszter 1858—1874-ig P. Simon Jukundián, igazgató volt. Ekkor átvette a zenei tárgyakat P. Tima Dénes és képezte a tanítókon kívül a kántorokat is 1889—1890-ig. Utána a kántorképzéssel és a zenei tárgyak tanításával P. Dávid Samu bízott meg, ki ezeket a tárgyakat előadta 1894-ig. Ekkor újból P. Tima Dénes vette át a zenét és kántorkép-

zést 1901—1902-ig. Amikor Dományáncz Péter zene-tanár a zenei tanszékre meghívást nyert és azóta tanítja a zenét és vezeti a kántorképzés ügyét.

Az 1877. évben megjelent püspökkari tanterv a művészeti tárgyakat: az éneket és zenetant nagyobb terjedelemben teszi kötelezővé és így a kántorképzést több figyelemben részesíti. Az 1890. évben kiadott állami és az 1905. évben kiadott kath. tanítóképzői tanterv a zenei tárgyakat és kántorképzés anyagát szélesebb mederben öleli fel. A nagyméltóságú püspöki karnak a kántorképzésre vonatkozó Tanításterve és az Utasítás 14. §-a kapcsolatosan a tanítóképzői tanterv XV. szakaszában felsorolt zenei anyaggal megállapítja a részletes tantervet, melyet az újabb kántorképzésben követnünk kell.

Intézetünk kezdet óta kiváló gondot fordított a kántor-képzésre. Az 1895. évig a kántori oklevelet a tanítói oklevéllel egy okmányban adta ki s mindenki törekedett e kettős minősítést megszerezni. Az 1895. évben 1689. szám alatt elfogadja a főhatóság és leiratilag elrendeli, hogy a kántori vizsgára senki se köteleztessék a tanítójelöltek közül s még 1892-ben 1963. szám alatt elrendeli, hogy a kántori oklevelet a tanítóitól elkülönítve kell kiállítani. (L. 101. lap).

A szabályzat csak azon jelölteknek engedi meg a kántori vizsgálatra való jelentkezést, kik már tanítói oklevelet szereztek. Az idézett rendeletek vétele után kivételesen bocsáttattak kántori vizsgálatra olyan jelöltek is, kiknek tanítói oklevelök nem volt. E tekintetben ma nincs irányadó szabályzat, esetről-esetre a főhatóság állapítja meg, hogy kik bocsáthatók kántori vizsgálatra.

Intézetünk képezte 1858. óta az erdélyi egyházmegyének a kántorokat, sőt hazánk több püspöki

egyházmegyéje is innen nyert kántorokat. E téren is az intézet elismerésre méltóan oldotta meg feladatát. Károsan hat kántorképzésünkre a nyugdíj-ügy rendezetlensége és az erre vonatkozó tanügyi törvények hiányos és sérelmes intézkedése.

Kántori oklevelet szereztek 1895-től a következők:

1895.

1. Fehér Ignác
2. Incze Dénes
3. Jánosi János
4. Kovács Gábor
5. Kömény Gyula
6. Kristó Domokos
7. László Ödön
8. Paál Lajos
9. Paál Sándor
10. Szabó István
11. Kézdi János
12. Balló Károly
13. Jakabos Rezső
14. König György
15. Szabó Bálint
16. Wéger Ferenc

1896.

17. Baka Antal
18. Bartha Sándor
19. Bene Sándor
20. Bucska János
21. Csibi Gábor
22. Kristó Károly
23. Márton Géza
24. Molnár János
25. Petres Sándor
26. Rancz Ágoston

1897.

27. Antal József
28. Jirka Ferenc

29. Kory Vencel
30. Náni Antal
31. Petres Gyula
32. Simon Lőrinc
33. Orbán János
34. Pál Gyula

1898.

35. Baka László
36. Benke Lajos
37. Both Mihály
38. Elekes István
39. Gál Imre
40. Ladó János
41. Lázár Pál
42. Fancsali Áron
43. Pandur György

1899.

44. Bakó Károly
45. Bodosi Antal
46. Fejér Dénes
47. György Balázs
48. Nagy Árpád
49. Péterffi Béla
50. Kekel József
51. Meisel Resző
52. Demeter Lázár
53. Feigl Miksa
54. Jánosi Lázár

1900.

55. Ágoston József
56. Bódi Ferenc

- 57. Gál Mihály
- 58. Gáspár Árpád
- 59. György Béla
- 60. Kovács Béla
- 61. Pálosi János
- 62. Simon Elek
- 63. Vágágy János
- 64. Ambrus Kálmán
- 65. Bajkó Máté
- 66. Kirják József

1901.

- 67. Bálint Sándor
- 68. Hadnagy Dénes
- 69. Imre Sándor
- 70. Kanabé Mihály
- 71. Király István
- 72. Nagy Tamás
- 73. Pallavics József
- 74. Salamon Márton
- 75. Veress Dónát
- 76. Veress István
- 77. Xántus Dávid
- 78. Darnay Lajos
- 79. Vári Etek

1902.

- 80. Albert József
- 81. Bardocz E. András
- 82. Benedek Imre Géza
- 83. Gábor Gyula Péter
- 84. Hallai I. Alajos
- 85. Kászoni János
- 86. Pap István Gyula
- 87. Gróf Mirbach Hugó

1903.

- 88. Adorján Imre
- 89. Ábrahám János
- 90. Bereczky László

- 91. Benedek István
- 92. Ferencz Imre
- 93. Lukács József
- 94. Nyáguly Miklós
- 95. Sárosy Gergely
- 96. Czirják J. András
- 97. Wéger Béla
- 98. Kalivoda Dezső

1904.

- 99. András Béla
- 100. Erdély András
- 101. Formanek Simon
- 102. Gyenge Biró István
- 103. Lacz Kálmán
- 104. Lukács Lőrinc
- 105. Mihály István

1905.

- 106. Bakai Alajos
- 107. Györke Árpád
- 108. Varga Sándor
- 109. Takó Mózes
- 110. Precsinszki Kálmán
- 111. Sándor Zsigmond
- 112. Szász Simon
- 113. Sántha Károly
- 114. Rác Lajos
- 115. Király Ferenc
- 116. Sinka Sándor Károly
- 117. Szabó Lajos

1906.

- 118. Berecz Balázs
- 119. Bocskor Ferenc
- 120. Bodó Lajos
- 121. Fodor Gáspár
- 122. Kovács Beniám
- 123. Dragomer Kiss András
- 124. Kovács Tamás

125. Pál Vencel
 126. Sárosi Albert
 127. Szabó Dénes
 128. Hajnód Pál
 129. László B. Dénes

1907.

130. Ambrus István
 131. Kelemen Albert
 132. Kóka József
 133. Kovács József
 134. Lupán Mihály
 135. Kádár Ferenc
 136. Márkos Gyula
 137. Rohrbacher Nándor
 138. Salló Albert
 139. Salló Balázs
 140. Sáska Krisóf

141. Szabó Elek
 142. Csiszér Gábor,
 143. Tuzson István

1908.

144. Albert Vince
 145. Balázs Ferenc
 146. Beke Gábor
 147. György András
 148. Koncsag Dénes
 149. Krassovszky Gyula
 150. Szabó I. Lajos
 151. Székely Károly
 152. Tuzson János
 153. Kabdebó Kálmán
 154. Rusz János
 155. Ilyés András
 156. Székely András

2. Az intézet anyagi fejlődése és vegyes ügyei négyévfolyamos korában 1898-tól.

A IV. évfolyam felállításával a szükségletek is megnövekedtek és ezeknek fedezésére miképpen a multban, úgy ekkor is nem voltak elegendők az intézetet fenntartó alapok ide fordítható jövedelmei.

Azért ezen szükségstől indítatva igazgató 236/1898. ikt. szám alatt október 15-én nyomos indokkal kérést ad be Csikvármegye törvényhatóságához, melyben az intézet részére beszerzendő 2 drb. hármóniumra 350 korona segély kiutalását kéri. A kérést a vármegye törvényhatósági bizottsága teljesíthetőnek találta s 2788 – 1898. II. ai. szám alatt kiutalt 350 korona segélyt az intézet részére. 2 hármóniumot ezen összegből szerzett be az intézet 329 forint 50 krajcárral; a fennmaradó összeggel függő lámpákat és fogasokat szerzett be az igazgatóság.

Az 1898. évben az újonnan rendszeresített tanári állásra kinevezett helyettes tanárnak a Státus kiutalt

600 forint törzsfizetést, 150 forint szálláspénzt; később ugyanazon tanár rendszeresítése idején 800 forint törzsfizetést és 150 forint szálláspénzt. — (4371/1898).

Az iskolaszolgának 1873-tól évi csekély 120 frt. fizetése volt minden mellékes járulék nélkül; ezen 120 forint évi fizetést a Fogarassy-alapból a főhatóság felemeli 180 forintra a 216. és 326—1898. számú igazgatói előterjesztésekre 1898. november hó 26-án 4243. szám alatt kelt leirattal.

A gyakorló-iskolai tanító fizetését: 400 forintot az iskolai alapból (4075/1898.), 150 forintot az erdélyi róm. kath. elemi iskolai alapból (4650/1898.) utal ki a főhatóság.

A 4231—1898. számú leirat kijelenti, hogy a Franciskánus szerzetesek vezetése alatt állott elemi fiuiskola a képezdei gyakorló-iskola felállításával megszűntnek tekintendő és fenntartója az erdélyi püspöki egyházmegye; az évi 12 forint iskolafenntartói nyugdíjjárulékot ezen iskola pénztára hordozza évről-évre a tandíjból a június 24-én 214. számú igazgatói felterjesztés értelmében.

Többszöri előterjesztésre Erdély főpásztora megbizta 1898. év nyarán az igazgatóságot, hogy az intézet kiépítésére készíttessen tervet és költségvetést. A terv és költségvetés elkészül október 25-ére. Gál József építész a modern igényeknek megfelelően gondosar. elkészítette a terveket 27 szobával, melyek közül 19 új és 8 régi szoba átalakítással volt tervezve a tanítóképző és internátus összes helyiségei számára. A következő részletet közlöm a tervezet leírásából:

A régi épületet helyrehozva a földszinten 4 hálószobát lehetne beosztani, melyek mindenkében elhelyezhető 12 ágy, összesen 48 ágy, mely szobák, minthogy sötétek, az

előadásokra és az ablakok sem nagyobbíthatók a vastag falazat és boltívek miatt — hálósobáknak jók

Minthogy a felügyelő lakása is oda nyílik, az ellenőrzés igen könnyű. A régi épület emeletén van 4 szoba, ezek közül a legnagyobb 5-ik hálósobának használandó az épület végén, melyben 12 ágy helyezhető el. Ekkor 60 növendék kellően el volna szállásolható; ugyanitt a régi épületben fenmarad még három szoba, melyek jó tágasak és minthogy a falak szakértői vélemény szerint az ablakok nagyítási céljából megbonthatók, azaz szélesbbithek, igen célszerű 3 tanterem lenne belőlük.

A 4-ik tanterem a 17-ik számú új épületben tervezett szobában lenne elhelyezhető.

Új épület. Földszint.

Az 1—2 számú szoba (2-ös) felügyelői lakás. A 3 számú gyakorló iskola, melynek bejáratát lehetne északi oldalról külön udvarral csinálni, hová a konyha is kinyílnék.

A gyakorló iskola 12 m. h. 9 m. sz., nemcsak az elemi fiú tanulók (átlag 70) befogadására, hanem a hospitáló tanítójelöltek befogadására is van hivatva.

A 4 számú szoba ebédlő, melyben az összes internatusi növendékek egyszerre kényelmesen elférnek.

5—6. konyha, kamra.

7—8. szolga-lakás.

9. betegek szobája.

Ennek folytatásaként alul is, felül is egy-egy szobával nyújtandó volna az intézet. Alul a kéziügyességi teremnek, felül szertárnak — mi a tervek átnézete után is könnyen eszközölhető.

10. folyosó, mely egyenes vonalú folytatása a templomtól jövő útnak.

Az emeleten: 11. árnyékszék.

A 12., 13., 14. sz. igazgatói lakás.

15. tanuló-terem, mely egyszersmind ünnepély, zene-terem is lenne. 16 m. hosszú, 9 m. széles.

16. tanári könyvtár-szoba, mely esetleg felcserélhető mással.

17. 1 tanterem. Ennek folytatása volna a felül említett és nyújtás által nyert szertárteremnek.

18. folyosó. 19. árnyékszék.

Összesen tehát 19 új szoba a két hozzá építendővel.
És 8 régi szoba.

Mely beosztással és kiépítéssel 80 növendék számára lenne hely (60 bennlakással), a többi a szülői háztól jár.

Nemcsak az ifjuság szenved benn az intézetben ennek alkalmatlan volta miatt és künn a szállásokon felügyelet miatt elzüllick — és tanügyünk, nevelésünk e miatt félszeg, hiányos, küzdelmes, — hanem legtöbbit szenved az igazgató, kinek egy szobás lakása 2 méter magasságban vizes, egészségtelen, melynek káros hatását oly hamar kezdi érezni a szervezet, minthogy az év és napok minden óráját ily lakásban kell töltenie állásánál fogva. Reggel 8 órától estéig az igazgatói lakás egyuttal a tanárok szobája is, minthogy tanári szoba nincs.

Kegyelmes Uram, engedje meg, hogy a költségek fedezéséhez is hozzászólólag alázatos nézetemet elmondhassam.

A költségvetés 27,700 frtra megy. Hétezer forintot e célra Csikvármegyétől kértem, mely kérelem már a vármegyéhez el is jutott s melyhez azon esetben, ha más helyről is megindul az adakozás, biztos kilátásunk lehet. Fennmarad még 20,000 forint, ebből méltóztassék Kegyelmes Főpásztor úr 10,700 forintot saját pénztárából fedezni és 10,000 forint pótlására az igazgatótanács szivességét igénybe venni.

Kelt Kolozsvárt, 1898. október 27.

Karácsony József,
igazgató.

A tervrajzot és költségvetést, mely az intézetnek a gazdasági kert felé húzódó 19 új szobából és termekből álló szárnyépülettel való kiépítését tartalmazta, igazgató 1898. év október 27-én nyújtotta be távirati felhívásra az erdélyi püspök úrnak, mint iskola-fenntartó főhatóságnak. A főhatóság a kiépítés eszméjét teljesen magáévá tette. A terveket és költségvetést elfogadta. A Státus mérnökét a tanítóképezde kibővítésére vonatkozó helyszíni adatok beszerzése céljából 1899. február hóban (február 18-án Kolozsvárt 57. szám alatt kelt értesítés) Csíksomlyóra kül-

dötte. Pápai Sándor, az igazgatótanács mérnöke, a tervrajzokat és költségvetést a helyszíni adatok megszerzése után helyesnek, hihetőnek találta.

Az 1896. évben Csikvármegye törvényhatósági bizottsági közgyűlésén merült fel nyilvánosan a csik-somlyói főgimnáziumnak Csíkszeredába való áthelyezése, mikor a vármegye tekintélyes összeget helyezett kilátásba erre a célra.

Kezdetben kevés híve volt az áthelyezésnek még itt is. De annál több ellensége akadt a legfelsőbb helyeken. Lassankint mind nagyobb és nagyobb mérvben kezdtek a kérdést pártolni úgyannyira, hogy 1898/9. tanévben az áthelyezés pártja képes volt májoritásra jutni és az áthelyezés kérdésének elvileg győzelmet biztosított. Egyrészt a gimnázium áthelyezésének napirenden lévő ügye és a gimnázium szemináriuma helyiségének a képezde számára való átadásának terve a tanítóképző-intézet kiépítésének már elfogadott tervét megbuktatta s így az intézet a gimnázium sorához láncolva tehetetlenül várja már 10 év óta bilincseiből való felszabadulásának boldog óráját. A tények igazolják, hogy a tanítóképző fejlődését az elhelyezés szempontjából, ami sok irányban maga után vonta a tanítóképző visszamaradását, a gimnázium bevitelének kérdése 10 sőt több évre akasztotta meg.

A felmerülő sok anyagi szükséglet bár részben való fedezésére az igazgatóság 1898. augusztus 23-án 264. szám alatt a tanítóképzőnek adandó segély tárgyában folyamodványt nyújt be a vármegye törvényhatósági bizottságához és kéri a vármegyét, hogy nevelési alapjaiból egyszersmindenkorra szavazzon meg a képző céljaira 6000 forintot.

A folyamodvány indokai közül említésreméltók a következők:

1. a nevelési célokra 727942 forint és 46 krajcárral rendelkező Csikvármegye az 1858. évtől 1897-ig semminemű segélyben még nem részesítette a csiksomlyói róm. kath. tanítóképzőt; míg más intézeteket nagy összegekkel segélyezett;

2. a csiksomlyói gimnáziumnak 1877-től 1895-ig felszerelésre, internátusi segély címén, tanári fizetésekre, tanulók segélyezésére átlag 27454 frtot utalt ki;

3. a csikszeredai polgári leányiskola számára évenként 6269 forintot;

4. a csikszeredai gazdasági felsőnépiskolának évenként 4300 forintot;

5. a gyergyószentmiklósi polgári fiúiskolának évi 1200 forintot;

6. a gyergyóalfalvi gazdasági népiskolának évi 700 frtot utalt ki állandóan.

Ezek az indokok a törvényhatósági bizottság figyelmét a csiksomlyói tanítóképzőre irányítják és a kért 6000 frtot, mint tőkét nem adományozta ugyan, de megadta ezen összegnek kamatait állandó évi segélyképpen a 300 forintot. Meglátszott a vármegye vezetőségének jóindulata intézetünk iránt ezen hazafias, tanügyi tényében. A kiutalásról szóló alispáni átirat a következő:

Szám: 3055—1899. ai.

Főtisztelendő Igazgató Úr!

Mult évi augusztus hó 24-én 264. és november hó 30-ról 372. sz. alatt a törvényhatósághoz intézett előterjesztéseire van sznrencsém értesíteni, miszerint a törvényhatósági bizottságnak mult évi december hó 29-én tartott rendkívüli közgyűléséből a jegyzőkönyv 288. pontja alatt hozott határozata, melyszerint a csiksomlyói róm. kath. tanító képezde részére a megyei havasi javak jövedelmének feleslegéből mindaddig, míg azt az alap a már rendszerezett kiadások veszélyeztetése nélkül megbirja, 300 forint évi segély szavaztatott meg, — vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által is jóváhagyatott.

Ennek következtében egyidejűleg utasítottam a havasi

javak igazgatóságát, miszerint ezen összeget a jelzett feltétel szemelött tartásával a nevelési alapba szolgáltatassa be, honnan azt igazgató úrnak bélyegtelen hivatalos nyugtájára mindaddig, mi a tanítóképezde Csiksomlyón lesz és a jövedelmek fölöslegéből kitelik, — esetről-esetre kifogom utalványozni.

A folyó iskolai évre esedékes segélyt is ezek szerint a pénz megérkezte után, hivatalból fogom folyóvá tenni.

Csikszeredában, 1899. március hó 17.

Becze Antal,

alispán.

Az 1898. év december 5-én kelt 5121. számú leirattal az intézet igazgatóját a főhatóság a csiksomlyói róm. kath. iskolák pénzalapját kezelő püspöki nagybizottmány rendes tagjának nevezi ki azon felhívással, hogy az érdekelt intézetek szellemi és anyagi fejlődésére irányuló bizottmányi működésekben tevékeny részt vegyen.

A nagybizottmány a pénzkezelési alapszabályokat újra átdolgozta 1899-ben. A 21-ik §. az alapok jövedelmének felhasználását és azon arányt akarta megállapítani és eldönteni, amelyben a tanítóképző és gyakorló-iskola jövőben részesülne. Az arányt a §. ekképpen állítja fel: a 126531 forintnyi alaptőkének kamatait ezután 72°/₁₀-ban élvezze a főgimnázium, 28°/₁₀-ban a tanítóképző és gyakorló-iskola. Irányadó-nak vette a nagybizottmány azt, hogy 1899-ben lassankinti kiutalások szerint minő százalékot élvez a főgimnázium és minőt a tanítóképző a gyakorló-iskolával. Az alapok történelme meggyőz arról, hogy az alapok jövedelmének fele megillette volna a tanítóképzőt és elemi iskoláját kezdettől fogva, de az érdeklődés a gimnázium iránt a pénzalapok jövedelmének a gimnázium fejlesztésére való átutalásában is jelentékeny fokban kifejezést nyert 40 év lefolyása alatt,

amit intézetünk sínylett meg nagyon érzékeny módon. De legérzékenyebb módon sínylette volna meg intézetünk a jövedelemnek az említett százalék szerint való megosztását, ha azt a főhatóság elfogadta volna. A megosztás ezen tervezete gondos utánjárás mellett megerősítést nem nyerhetett s így lehetővé vált, hogy az 1899. évtől kezdődőleg évenként az alapok több és több jövedelme utaltathatott át a képző fejlesztésére; hozzájárult mint kedvező körülmény az is ehhez, hogy a gimnázium államsegélyt nyervén, inkább nélkülözhetette az alapok jövedelmét.

Az 1899. év július hó 25-én tett előterjesztésre (246. sz.) a földmivelésügyi miniszter méhészetünk virágzó állapotba való hozására adományoz az intézetnek 4 méhcsaládra 80 koronát, felszerelésre és építkezésre 245 koronát; ezen összeggel a gazdasági kertben az intézet felépít egy méhest és felszereli a modern igényeknek megfelelően; s a gazdaságtan ezen ága nagyobb lendületet vesz ezután.

Ezen év folyamán a 209. szám alatt tett igazgatói előterjesztésre a főhatóság 2467. szám alatt engedélyezi, hogy a szüknek bizonyult gyakorló-iskolában 2 tanterem egygé alakíttassék át; a IV. évfolyam helyeztessék át a gyakorló-iskolai épületből a tanítóképzőben levő internátusi felügyelői lakásba s a felügyelői lakás legyen ezentúl a képző emeletén a régi zeneteremben, mely egy közfal behelyezésével átalakítandó. Mindezen átalakítási munkálatokra 372 forint 21 krajcárt utal ki a főhatóság és így használhatóbb állapotba jut az intézet.

A kéziügyesség tanítására 1899-ben szükséges eszközöket szerez be az intézet a főpásztor által kiutalt 56 forint 24 krajcárral, melynek tanítása elrendeltetett a 111. szám alatt kelt leirattal.

A 4588—1899. szám alatt kelt leirat a tanulmány alapból járó 1600 forint évi segélyre nézve elrendeli, hogy ezen összeg ezután csak tanári fizetésekre használható fel. Emiatt 400 forint ösztöndíj elvonatik a növendékektől. De évről-évre ezen 10 növendék 400 forintos főpásztori segélyét hordozza nagylelkűen az erdélyi püspök úr Őexcellenciája, fizeti ezenkívül a 4 növendék 60-60 forintos: 240 forintos segélyét is. (381/1900. december 20. számú leirat). A vármegye állandó évi 600 korona segélye tanári fizetések javítására fordítatik a 3627/1900. szeptember 21-iki főpásztori leirattal; eszerint igazgató 200 korona honoráriumot; 3 rendes tanár 80-80 korona, 3 helyettes tanár 53 kor. $33\frac{1}{3}$ — $53.33\frac{1}{3}$ fillér fizetésjavítást élvez 1908. szeptember 1-éig ezen segélyből, ami anyagilag némileg javította tanáraink helyzetét a fizetések véglegcs rendezéséig.

A 2725—1900. számú leirat beszüntet a gyulafehérvári Fogarassy-alapban 200 korona zenetanítói díjat és Száva József zenetanítónak, ideiglenesen megbízott óraadónak, heti 5 óráért 400 korona tiszteletdíjat utal ki a róm. kath. iskolai pénzalapból; mely eddig az intézet fenntartásához aránytalanul csekély összeggel (évi 1220 kor.) járult, a megelőző években még kevesebbel, sőt volt idő, midőn csak 540 frttal. Az 1900. évben 1620 koronával járul hozzá az intézet szükségleteinek fedezéséhez s mint az alábbiak igazolják évről-évre nő az összeg, mellyel intézetünket segíti.

„Szent Cecilia és Jézus a kisdedek között“ olajfestményű szent képekkel ellátott intézeti zászlót beszerezte az igazgatóság 1900. év pünkösdi ünnepére. Gróf Majláth Gusztáv erdélyi püspök úr Őexcellenciája szentelte fel a zászlót Csikvármegye hivatalos

közönségének és tanügyi képviselőinek jelenlétében, mellyel összekötötte az intézet a kereszténység 19., a magyar királyság 9 százados évfordulójának megünneplését.

A zászló költségei a meglévő zászlóalapból 264 koronából, melyet gyűjtés útján hozott létre a tan-testület, a nőegylet 80 korona adományából 38 korona 14 fillér püspöki adományból és 67 korona gyűjtésből fedeztettek; összes kiadás: 450 korona 12 fillér.

Az erdélyi róm. kath. Státus 5020—1900. szám alatt rendeli el az önbiztosítást az intézetre nézve tűzkár ellen s meghagyja, hogy ezután más tűzbiztosító intézetekkel szerződést ne kössön az igazgató, hanem lépjen be az intézet a Státus tűzellen felállított önbiztosító intézetébe. Ezen idő óta a biztosítások díja minden év március 10-ig ide küldendő be.

Az 1901. évben 13. igazg. szám alatt újabb előterjesztés tételik a főpásztorhoz, hogy a helybeli iskolai alapból a tanítóképzőnek utálja vissza a jogos hányadot; s mint az alább látható, nem siker nélkül jártak az előterjesztések, mert lassankint a pénzalapokból megillető rész az intézet használatára utaltatik át 7 év lefolyása alatt.

A 37555/1901. szám alatt földmivelési miniszter 20 méhcsalád számára szükséges felszerelésekre előbb 140 koronát, és később 921—1902. szám alatt 101 korona 18 fillér összeget utal ki. Az 1898. nyarán szervezett új tanári állás jövedelme, mellyel 1200 kor. fizetés és 300 korona lakáspénz volt összekötve az erdélyi róm. kath. tanítói nyugdíj-alapból 1901. évi november hó 14-én 2037. igazgatótanácsi szám alatt, mivel rendes tanár neveztetett ki, 400 koronával fel emeltetik s így ez a tanári állás anyagilag végleg

biztosítottak 1600 korona törzsfizetéssel és 300 korona lakpénzzel.

Az óraadó tanárok díjazása óránként egy évre 66 korona 66 fillérben nyert megállapítást, mely célra 820 korona utaltatik ki a tanulmányi alapból Csató és Kassai tanároknak, a püspöki pénztárból pedig 119 korona 92 fillér.

Az intézet kiépítési tervére és költségvetésére a püspöki pénztár 200 koronát fizetett ki.

Az intézeti hittanárnak 1898. év végén 240 koronára felemelt fizetése buzgó és sikeres működése jutalmául a 253. számú igazg. előterjesztésre 600 koronára egészítették ki a 3835/1902. számú rendelettel a helybeli iskolák pénzalapjából. Ugyancsak ezen alapból augusztus hó 29-én 3669. számú leirattal Lakatos és Karácsony tanároknak 200—200 korona ötödéves pótlék folyósították, mi haladást tüntet fel az előbbi szokásokhoz képest, minthogy 10 évi szolgálat után folyósították az utóbbi évtizedek alatt pótlékképpen a 200 koronát, előzőleg a 100 koronát korpótlékképpen.

A 3778—1902. szám alatt folyósítják szintén az iskolai pénzalapból az említett második új tanári állásra az 1200 korona fizetést és 300 korona lakás-pénzt.

Kézimunka tanfolyamra a gyakorló-iskolai tanítónak az erdélyi püspök úr kiutalt Modorra 3293. szám alatt 200 korona költséget, mellyel az intézet tanulmányi rendjét törekszik emelni a főpásztor az által, hogy a tanítóképzőben képesített kézimunka tanító oktassa az előbbi években rendes tárgyként elrendelt kézügyességet. Tűzoltó tanfolyamra kiutalt a főpásztor 100 koronát 4181—1904. szám alatt.

A Fogarassy-féle alapból is az intézet nagyobb összegekben részesült ez időben, mint az előző évek-

ben. A Sipos Sándor gimnáziumi tanár által élvezett 200 koronát az intézet egyik óraadó tanárának utalják át 321—1902. szám alatt a 20—1902. számú előterjesztésre.

Egyik tanár 600 korona segéllyel Regensburgban és Rómában tanulmányozza a Gregórián-éneket s használja fel tanulmányát intézetünk művészeti tárgyainak tanítására az újabb igények szerint. Az intézet óraadó tanárainak és azoknak, kik órátöbbletet vállaltak a főhatóság a tanulmányi alapból 626 korona 66 fillért utalt ki 379—1903. szám alatt.

A tanítóképző gyakorló-iskoláján nagyobb szabású javítások eszközzése vált szükségessé az 1903. évben. Alapok nem léteben az erdélyi püspök úr hordozta a költségeket: 160 koronát, melyet kiutal 363/1903. szám alatt. Az intézet egyik tanereje méhészeti tanfolyamra 300 korona segélyben részesül a püspöki magánpénztárból 3845/1903. szám alatt történt kiutalás szerint.

A kisegítő tanár a tanulmányi alapból alapfizetéképpen 820 koronát kapott; hozzá kiutal a főhatóság az iskolai alapból 680 koronát, de mivel ezen alap tökecsontítás nélkül kifizetni nem volt képes, ezt a 680 koronát is a püspöki magánpénztár vállalja magára s addig is, míg ezt leküldheti 200 kor. segélyben részesíti illető tanárt a főpásztor a 4706/1903. szám alatt november 24-én kelt leirat szerint.

Az óraadó tanároknak órátöbblet címén a püspöki pénztár kiutal 27—1904. számú rendelettel 349 korona és 95 fillért.

Az 1904- december 30-án 6015. szám alatt kelt főhatósági rendelet a Státus igazgatótanácsának december 14-iki ülésében hozott határozata értelmében két gimnáziumi helyettes tanár fizetését 3200 korona

összegeben a csíksomlyói róm. kath. iskolák pénzalapjáról az erdélyi róm. kath. tanulmányi alapra utalja át s a tanítóképzőnek adott évi 3200 koronát a tanulmányi alapból beszünteti. Az iskolai pénzalapnál az ekként felszabadult 3200 koronát átutalja a tanítóképzőnek és a Lakatos Izra nyugdíjazása folytán felszabadult 1120 koronához az alap jövedelméből még 80 koronát hozzácsatolva összesen kiutal tanári fizetésekre 4400 korona összeget az iskolák pénzalapjából. S ezen összegből rendszeresítették véglegesen az említett harmadik új tanári állás jövedelme.

Az iskolaszolga eddigi csekély 360 korona fizetése a 285—1904. számú igazgatói előterjesztésre 100 koronával emeltetik a Fogarassy-alapból 6015/1904. számú december 30-iki kiutaló leirattal.

Tornaszerek beszerzésére 63—1905. számú előterjesztésre az erdélyi püspök úr 1729. szám alatt 226 korona összeget utalt ki, mellyel a legszükségesebb tornaszereket az intézet beszerezte s ezután nem volt ráutalva az intézet, hogy az addig használt gimnáziumi tornaszereket igénybe vegye tovább is.

A 2982., 2931—1905. szám alatti óratöbbletek díjazására, beteg tanár segélyezésére 600 korona összeget utal ki a főpásztor sajátjából; igen gyakran utal ki egyes növendékeknek és tanerőknek is magánsegélyeket.

A Státus méltóságos igazgatótanácsa többször mutatja meg jóindulatát anyagi szempontból is az intézet iránt. Több éven át fizeti egyik rendes tanár fizetését, sőt 200 korona ötödéves korpótlékát is kiutalta az illető tanárnak. Hasonló jóindulatáról tesz tanúságot akkor is, mikor az igazgató fizetését 1900 koronáról 2400 koronára s szálláspénzét 300 koronáról 500 koronára emelte fel a kath. elemi iskolai

alapból 1907. év január 1-től az esetleges államsegély kiutalásáig. Az 1907. évben az államsegély leérkezvén, az igazgatótanács ezen összeget beszüntette s a felvett részleteket bekérte. (5074—1906).

Még az 1900. év március havában merült fel az az eszme, hogy szegény tanulók segélyezésére az intézet megalapítja a Segélyegyesületet. A gyűjtés megkezdődött, de oly szűk korlátok között haladt előre, hogy végre is kénytelenek voltunk belátni, hogy nálunk a talaj ezen intézmény létrehozására nem alkalmas s azért az erre a célra összehozott 66 koronát és az ehhez csatolt 14 korona 19 fillérenyi Földes-alapból fennmaradt tőkét mindkettőnek kamataival együtt összesen 91 korona 46 fillért a 4094/1906. számú intézkedés alapján áttettük a kirándulási egyesület pénztárába az egyesület céljaira, melynek alapszabályait 125510—1907. számu alatt erősítette meg a miniszter úr.

A Csíkvármegye 600 korona évi segélye a tanárok pótfizetését képezte kiutalásától kezdve. Az államsegély folyósítása után a 600 koronát beszünteti a főhatóság és 400 koronát átutal a gyakorló-iskola céljaira 370—1908. szám alatt, 200 koronát pedig int. általánypénz engedélyezett.

Ezzel a főhatósági intézkedéssel megszűnik az eddig fennálló 400 korona igazgatói honorárium, melyből 200 korona a csíkmegyei 600 koronás segélyalapot, 200 korona a Fogarassy-alapot terhelte.

Csíkvármegye törvényhatósági bizottsága intézetünk iránt táplált jóindulatának a legujabban is hálára és elismerésreméltó jelét adta, midőn az igazgatónak 266. szám alatt 1908. december 27-én beterjesztett kérésére a tanítóképző 50-éves jubileumára megírt jelen történelmének 869 korona nyomdai költségeinek

részben való fedezésére folyó évi 311. szám alatt kelt átiratával április 5-én a csikmegyei magánjavak pénztárából 480 korona összeget volt szíves kiutalni. — Fogadja e helyen is Csikvármegye törvényhatósági bizottsága és érdemes vezetősége az intézet hálás köszönetét.

Tanári fizetések emelkedésének feltüntetése.

1858—1873-ig:	igazgató fizetése . . .	400	frt.	törzsfiz.
	hittanár » . . .	60	»	»
	Óraadó főelemi tanítóké .	25	»	»
1873—1887-ig:	igazgató fizetése . . .	800	»	»
	1 rend. tanár fizetése . .	800	»	»
	hittanári fizetés	60	»	»
1887—1898-ig:	Igazgató fizetése . . .	950	»	»
	1 rendes tanár fizetése és			
	szem. pótléka	950	»	»
	1 rendes tanár fizetése .	400	»	»
	hittanári fizetése	120	»	»
	Óraadó tanáré heti 1 óráért	33	frt.	33.
1898—1907-ig:	igazgató fizetése . . .	1900	kor.	
	1 rendes tanár fizetése .	1900	»	
	több rendes tanár fizetése	1600	»	
	segédtanár fizetése . . .	1200	»	
	hittanár fizetése	600	»	
1907—1908.	Igazgató fizetése	2400	»	
	3 rendes tanár egyenkint	2400	»	
	2 helyettes tanár »	1600	»	
	gyak. isk. tanító	1600	»	
Igazgató törzsf.	1909. évtől államsegéllyel	4800	K.	VII. fiz. oszt.
	1 rendes tanár törzsfizetése	3600	K.	VIII. » »
	2 rendes tanár törzsfizetése egyenkint .	2600	K.	IX. » »
	1 helyettes tanár törzsfizetése	2000	K.	X. » »
	1 helyettes tanár fizetése rendezés alatt van.			
	Gyak. isk. tanító fizetése	2000	K.	X. » »
	Szálláspénz személyenkint:	300	K.	

**Az intézet fenntartásához hozzájáruló pénzalapokból
kiutalt összegek.**

1858—1873. Iskolák pénzalapja . . .	540 frt.	
Püspöki évi segély . . .	400 frt.	
1873—1887. 1887—1898.		
Tanulmányi alap :	1600 frt. —	1600 frt. — kr.
Iskolák pénzalapja :	992 » —	1517 » 50 »
Fogarassy-alap :	610 » —	720 » — »
Püsp. évi segély :	355 » —	400 » — »
Simon alap :	8 » —	18 » 12 »
Tandij :	141 » —	453 » 99 »
1898—1907. 1908.		
Tanulm. alap : megszűnt.		
Iskolák pénzalapja :	8722 K. 60 f.	8702 K. 60 f.
Fogarassy-alap :	1460 » — »	1460 » — »
Püsp. pénztár :	2623 » 33 »	2030 » — »
Csíkmegye segélye :	600 » — »	600 » — »
Erd. r. k. elemi isk. al. :	2400 » — »	2400 » — »
Tandij és értesítő :	1288 » 61 »	1077 » 33 »
Allamsegély :	8600 » — »	9400 » — »

Az iskolák pénzalapja az előbb említett összegben kívül 1898-tól 1908-ig minden évben az intézet nyári tisztogatására és javítására fizetett 334 korona 63 fillért középarány szerint: összesen 10 év alatt 3346 kor. 3 fillért.

Az 1907. év szeptember 1-től mai napig 12 év alatt tanári fizetésekre, pótlékokra, átalakításokra, tanfolyamokra, ösztöndíjakra, magánsegélyekre stb. az erdélyi püspök úr gróf Majláth Gusztáv Károly Ónagyméltósága az igazgatóság útján hozzájárult a sajátjából az intézet fenntartásához: *27924 korona 11 fillérel*, amit össze tudtam számolni. Sok segélyről van még tudomásom, melyek nincsenek feljegyezve, mert ezeket nem az igazgatóság közvetítette.

Az igazgatóság megszerzi dr. Haynald Lajos erdélyi püspök, intézetalapítónak; dr. Fogarassy Mihály

erdélyi püspök, gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök úrnak, az intézet fenntartóinak; Gergely Ignác székesegyházi kanonok, főtanfelügyelőnek; Simon Jukundián, a tanítóképző első és Földes József, a tanítóképző második igazgatójának majdnem életnagyságú arcképeit. (A két első ajándék; a következők részint gyűjtés útján, részint az intézet pénztárából szereztek be 322 korona árban az 1904., 1905. években. A tantermekben levő iskolai butorok avultak lévén, 1898—1900. években az iskolák pénzalapjából kieszközölt és a tandíj-pénztárból kiegészített költségen: 218 koronával új iskolai padokat és több szükséges butort, internátusi ágyakat, székeket, mosdókat, ruhaszekrényeket, szertárszekrényeket szerez be az igazgatóság 867 korona 40 filléryi összeggel.

Több évvel ezelőtt a főhatóság egyik leiratában kifejezte, hogy a szeminárium helyiségét egészen a tanítóképző számára adja át. Ugyanazon szándékát ismételten kifejezi a Státus 511/1908. szám alatt március 26-án kelt leiratában, melyben a gimnázium és tanítóképző helyiségei és területének 82000 korona árban való eladásáról értesít s melyben azt igéri, hogy a gimnázium internátusának helyiségeit átadja a tanítóképző céljaira.

A tanítóképző tanári testülete az intézet jövője érdekében megvizsgálja 1908. június hóban a főtanfelügyelő, a Státus képviselője nagyméltóságú Mikó Bálint Óexcellenciája jelenlétében a megígért új helyiséget.

A tanári testület kedvezőtlen észrevételét jegyzőkönyvbe foglalja és igazgató 145/1908. szám alatt június 26-án felterjeszti a főhatóságnak. Ezen jegyzőkönyvben erős érvekkel bizonyítja, hogy az épületnek

csak a déli szárnyában a tanítóképző el nem helyezhető, a gyakorló-iskolának nincs ott helye; nincs helye az internátusnak; se igazgatói, se felügyelői lakás ott nem lesz, se konyhának helye nincs. Javasolja a tantestület, hogy ha a szeminárium nem épülne fel a gimnáziummal együtt, az ösztöndíjak kiadandók a gimnáziumi stipendistáknak s a szeminárium felosztandó. S az épület egészen átadandó a tanítóképzőnek, mert helyzete a tanítóképzőnek csak ezen esetben javul s mert a mostani elhelyezése türethetőbb, mint amilyen ott remélhető.

Az 1905. 1906. és 1907. években szakok szerint az intézet a felszerelési alapot: 1203 koronát és 90 fillért szemléltetési eszközök beszerzésére használja fel. *Az 1897. évtől főhatósági utasítás alapján a tanítóképző-intézet a főgimnázium szertárait használja a szemléltető tanítás céljaira.* Fogadja az igazgatóság hálás köszönetünköt.

Az intézeti könyvtár lassan fejlődött. Ennek oka az volt, hogy az intézetnek évi átalánya erre a célra nem volt s ezért a tanári könyvtárban ma is csak 484 kötet könyv van, az ifjúságiban pedig 342 kötet különböző szakokból.

A csiksomlyói róm. kath. tanítóképző-intézet 50 éves fennállása emlékére 1909. május 31-én rendezendő jubiláris ünnepély

M Ű S O R A :

1. D. e. 9 órakor szentmise Te Deummal s felvételek a Mária-Kongregációba a szent Ferenc-rendi szerzetesek kegytemplomában.

2. A szeminárium nagytermében alkalmi ének; előadja az ifjusági zenekar.

3. Megnyitó beszéd, tartja Kovács Lajos praelátus, kanonok, erdélyegyházmegyei főtanfelügyelő.

4. Az intézet 50 éves történelméből részleteket ad elő Karácsony József igazgató, szerző.

5. Ébresztő; férfikar zene- és hármónium-kisérettel.

6. 50 év: Ünnepi óda, szavalja Zsögön Zoltán tanár, szerző.

7. Az intézetben végzett tanítók nevében alkalmi beszédet tart Tódor István tanító.

8. Őseink emléke, férfi kar zenekisérettel; éneklük az intézet végzett tanítói.

9. Alkalmi költemény: előadja Szántó III. éves növendék.

10. Befejező beszédet tart nm. Gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök úr Őexcellenciája.

11. Király induló Huber K.-tól; zenekisérettel éneklük az intézet növendékei.

KARÁCSONY JÓZSEF
tanítóképzői igazgató 1897. évtől.

